

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Mirosław Kalinowski, Iwona Niewiadomska, Joanna Chwaszcz, Weronika Augustynowicz

WIĘZI SPOŁECZNE ZAMIAST WIĘZIEŃ – wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem

RAPORT Z BADAŃ Z REKOMENDACJAMI

Lublin 2010

SPIS TREŚCI

Rozdział I: O projekcie	5
Rozdział II: Podstawy teoretyczne badań	11
Rozdział III: Charakterystyka narzędzi wykorzystanych w badaniach empirycznych	27
Rozdział IV: Osoby badane	35
Rozdział V: Metody analiz statystycznych	41
Rozdział VI: Wyniki badań – Związki między zasobami psychospołecznymi a przystosowaniem osobistym w grupie aktualnych więźniów	43
Rozdział VII: Wyniki badań – Związki między zasobami psychospołecznymi a przystosowaniem osobistym w grupie byłych więźniów	61
Rozdział VIII: Wyniki badań – Związki między zasobami psychospołecznymi a przystosowaniem osobistym w grupie nieletnich	79
Rozdział IX: Rekomendacje	93

ROZDZIAŁ I: O PROJEKCIE

1.1. CELE, DZIAŁANIA, REZULTATY

Realizowany przez nas projekt *Więzi społeczne zamiast więzień – wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem* jest odpowiedzią na PROBLEM, jakim jest potrzeba podnoszenia jakości usług podmiotów integracji społecznej (PIS) w zakresie readaptacji i reintegracji osób, które ze względu na konflikt z prawem są zagrożone marginalizacją społeczną.

Aby działania prowadzone przez PIS okazały się skuteczne niezbędna jest znajomość dwóch podstawowych kwestii:

1. Psychospołecznych czynników ryzyka powrotności do przestępstwa osób opuszczających zakłady karne.
2. Psychospołecznych czynników pozytywnej readaptacji społecznej byłych więźniów.

Aktualnie brakuje tego rodzaju analiz zarówno na gruncie wymiaru sprawiedliwości, jak również w obszarze polityki społecznej.

Wychodząc naprzeciw powyższym oczekiwaniom został opracowany aktualnie realizowany przez nas projekt *Więzi społeczne zamiast więzień – wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem*.

CELEM projektu jest:

- podniesienie jakości usług podmiotów integracji społecznej (PIS) poprzez wyposażenie ich w wiedzę niezbędną do prowadzenia aktywnych działań pomocowych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem
- upowszechnienie wiedzy z zakresu przeciwdziałania

wykluczeniu społecznemu

Aby osiągnąć wytyczone cele został podjęty szereg **DZIAŁAŃ**.

- Przebadano 700 osób – wśród nich 500 nieletnich i 200 osób dorosłych po konflikcie z prawem karnym. Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem baterii rzetelnych i trafnych narzędzi diagnostycznych promowanych przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) oraz przodujące ośrodki akademickie.
- Na podstawie uzyskanych w badaniu wyników sporządzono poniższy raport oraz opracowano rekomendacje dotyczące pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem.
- Uzyskane wyniki zostaną upowszechnione wśród podmiotów integracji społecznej, organizacji oraz instytucji szczególnie zainteresowanych daną problematyką oraz ośrodków akademickich za pośrednictwem: niniejszego raportu, dwóch konferencji, czterech seminariów naukowych, strony internetowej projektu: www.psychoprofilaktyka.pl.

W efekcie podjętych działań zostaną osiągnięte następujące **REZULTATY**:

- Wzrost wiedzy u pracowników podmiotów integracji społecznej na temat czynników ryzyka i czynników ochraniających przed wykluczeniem społecznym osób wchodzących w konflikt z prawem karnym – nieletnich oraz dorosłych przestępców opuszczających zakłady karne.
- Wzrost wiedzy na temat efektywnych metod świadczenia usług na rzecz osób objętych badaniami u pracowników podmiotów integracji społecznej.

- Podniesienie poziomu wiedzy pracowników podmiotów integracji społecznej z zakresu kapitału społecznego nieletnich wchodzących w konflikt z prawem karnym i byłych więźniów.
- Wskazanie możliwych obszarów poszerzenia zakresu pomocy zmarginalizowanej młodzieży i osobom dorosłym, które opuszczają więzienia.
- Wzrost wiedzy dotyczącej problematyki u teoretyków i praktyków zajmujących się tematem wykluczenia społecznego z szczególnym uwzględnieniem problemów doświadczanych przez nieletnich wchodzących w konflikt z prawem oraz byłych więźniów.

1.2. REALIZATORZY

Projekt *Więzi społeczne zamiast więzień – wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem* jest realizowany przez **Fundację Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II**. Fundacja Rozwoju KUL od wielu lat wspiera działalność naukową Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II poprzez promocję jego dokonań naukowych i inspirowanie prac badawczych. Posiada doświadczenie w realizacji projektów edukacyjnych: od 1992 prowadzi szkolenia dla przyszłych pracowników samorządu terytorialnego. Od 2005 roku uczestniczy w działaniach prowadzonych wraz z KUL na rzecz szeroko rozumianej profilaktyki wykluczeń społecznych w tym: prowadziła szkolenia o zasięgu krajowych z zakresu profilaktyki HIV/AIDS (2004), konferencje dotyczące przeciwdziałania problemom alkoholowym (2002-2003) w ramach gminnego programu przeciwdziałania problemom alkoholowym (2005-2006), we współpracy z Krajowym Centrum ds. AIDS i Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii organizowała szkolenia z zakresu profilaktyki uzależnień dla pełnomocników rektorów ds. profilaktyki z całej Polski (2005).

Patronat naukowy nad realizowanym projektem pełni **Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej** w Instytucie Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Katedra ta powstała

z inicjatywy ks. prof. dr hab. Czesława Cekiera w maju 1987 roku. Obecnie Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej realizuje następujące tematy badawcze:

- analiza uwarunkowań psychicznych, społecznych i kulturowych dynamiki i przejawów patologii społecznych;
- uzależnienia psychoaktywne;
- uzależnienia czynnościowe;
- destrukcyjne grupy kultowe;
- opracowywanie metod służących do diagnozy psychoprofilaktycznej;
- opracowanie programów profilaktycznych;
- prowadzenie akcji profilaktycznych w społeczności lokalnej.

Dużym osiągnięciem Katedry w roku akademickim 2004/2005 była współorganizacja cyklu konferencji naukowych „Uzależnienia: szczęście czy zagrożenie?”. Dziewięć kolejnych konferencji dotyczyło: destrukcyjnych grup kultowych, alkoholu, narkotyków, seksu, mediów, jedzenia, tytoniu, pracy oraz kultów publiczności. Odbiorcami konferencji byli studenci KUL oraz nauczyciele i uczniowie szkół województwa lubelskiego i innych regionów Polski, a także goście zagraniczni. Każdej konferencji towarzyszyło wydanie kolejnej książki z cyklu „Uzależnienia: fakty i mity”.

W roku akademickim 2005/2006 grupa szkoleniowa „Spinacz” Wolontariatu Studentów KUL, objęta patronatem Katedry Psychoprofilaktyki Społecznej, przeprowadziła cykl 12 warsztatów z zakresu: samopoznania, asertywności i wyrażania uczuć oraz komunikacji społecznej dla Wyższych Uczelni Lublina.

W październiku 2006 roku Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej zorganizowała konferencję naukową „Alkohol, przemoc... i co dalej?”, która cieszyła się dużym zainteresowaniem studentów, specjalistów zajmujących się daną problematyką oraz osób dotkniętych wymienionym rodzajem patologii.

W roku 2007 pod patronatem Katedry na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II działał punkt informacyjny z zakresu przeciwdzia-

lania narkomanii prowadzony przez studentów Psychologii.

Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej jest merytorycznym koordynatorem Ogólnopolskiej Sieci Uczelni Wolnych od Uzależnień, która zrzesza 115 szkół wyższych w Polsce. Od 2005 roku prowadzona jest coroczna diagnoza psychoprofilaktyczna wśród studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z wykorzystaniem opracowanego w Katedrze Psychoprofilaktyki Społecznej Kwestionariusza Diagnozy Psychoprofilaktycznej.

W celu lepszego dotarcia z ofertą profilaktyczną do szerszego kręgu odbiorców w społeczności lokalnej Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej ściśle współpracuje z Wojewódzką oraz Miejską Komendą Policji w Lublinie. W ramach tej współpracy powstała akcja studencko - policyjna, która polegała na wspólnych szkoleniach - z zakresu prewencji - Wolontariatu Studentów KUL oraz policjantów, a następnie wspólne działania profilaktyczne zespołów studencko - policyjnych w gimnazjach na terenie województwa lubelskiego.

1.3. ZESPÓŁ PROJEKTOWY

Ks. prof. dr hab. Mirosław Kalinowski

Kierownik Projektu

W projekcie sprawuje nadzór administracyjny nad personelem odpowiedzialnym za promocję, informację, logistykę, stronę www, wykonanie budżetu, koordynuje prace zespołu merytorycznego i administracyjnego.

Pracownik Katolickiego Uniwersytetu Lubel-

skiego od 1993. W latach 2002-2005 był dyrektorem Instytutu Nauk o Rodzinie, w ramach którego od października 2002 r. kieruje Katedrą Opieki Społecznej, Paliatywnej i Hospicyjnej, a od lutego 2003 r. Podyplomowym Studium Profilaktyki i Terapii od Narkotyków (instytucja certyfikowana przez Ministra Zdrowia). Był również kierownikiem Podyplomowego Studium Duszpasterstwa i Poradnictwa Specjalnego. W latach 1996-2004 był delegatem Rektora KUL ds. kontaktów z zagranicą. W roku 2004 został mianowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przewodniczącym zespołu ekspertów ds. standardów nauczania kierunku nauki o rodzinie. W latach 2004-2008 pełnił funkcję prorektora ds. nauki i współpracy z zagranicą KUL. Powołany na eksperta nauk o rodzinie Państwowej Komisji Akredytacyjnej w Zespole Nauk Społecznych i Prawnych (od września 2008). Wybrany na przewodniczącego Kolegium Dziekanów Wydziałów Teologii w Polsce (od listopada 2008). Postanowieniem Prezydenta RP z dnia 17 października 2008 roku odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Wykładowca innych uczelni krajowych i zagranicznych: Kolegium Teologicznego w Olsztynie oraz Instytutu Teologiczno-Historycznego w Olsztynie (studium magisterskie, październik 1993 – wrzesień 1995), Seminarium Duchownego Księża Marianów w Lublinie (październik 1993 – wrzesień 1995 oraz od 2004-), Instytutu Pastoralno-Liturgicznego Spiskiej Kapituły na Słowacji (październik 1994 – wrzesień 1996), Instytutu Teologiczno-Historycznego w Olsztynie (studium licencjackie, październik 1995 – wrzesień 1996), Seminarium Duchownego w Elblągu (październik 1997 – wrzesień 1998), Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Bratysławskiego w Trnawie na Słowacji (październik 1999 – wrzesień 2001), Instytutu Pastoralnego we Lwowie (październik 2000 – wrzesień 2001), Katolickiego Uniwersytetu w Ružomberoku na Słowacji (październik 2002 – wrzesień 2003). W latach 1996-2001 był konsultantem Komisji Duszpasterskiej Episkopatu Polski.

Główne kierunki badań: profilaktyka patologii społecznej, problematyka chorych terminalnie i ich

rodzin; problematyka zespołu wspierającego; opieka paliatywna i hospicyjna; teologia pastoralna; Najważniejsze publikacje: Duszpasterstwo hospicyjne. Studium pastoralne na podstawie badań wybranych ośrodków hospicyjnych w Polsce (wyd. 2, Lublin 2001), Towarzystwo w cierpieniu. Posługa hospicyjna (Lublin 2002), Kultury publiczności (Lublin 2005, razem z I. Niewiadomską i D. Sikorskim), Wspólnoty nadziei. Realizacja zasad życia społecznego w ruchu hospicyjnym (Lublin 2007).

Członek Sekcji Pastoralistów Polskich (od 1993 r.), Lubelskiego Towarzystwa Naukowego (od 2002 r.), Ogólnopolskiego Forum Ruchu Hospicyjnego (od 2000 r.), Rady Naukowej i Komitetu Redakcyjnego zeszytu 10 (Nauki o rodzinie) „Roczników Teologicznych” (od 2003 r.), Görres Gesellschaft w Kolonii (od 2006 r.), Kapituły Nagrody Imienia Św. Kamila (od 2007 r.), Zespołu Kierunków Studiów Społecznych i Prawnych Państwowej Komisji Akredytacyjnej (od września 2008 r.).

Przewodniczącym Komitetu Sterującego Ogólnopolskiej Sieci Uczelni Wolnych od Uzależnień działającej pod patronatem Prezydenta RP i Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (od 20 lutego 2005 r.). Został jednogłośnie wybrany przewodniczącym Konwentu Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów z siedzibą w Lublinie (od 1 kwietnia 2006 r.).

Dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL

Koordynator merytoryczny

W projekcie pełni funkcję koordynatora merytorycznego – nadzoruje: opracowanie metody ba-

dawczej, realizację badań, przygotowanie i opracowanie publikacji, upowszechnianie rezultatów projektu.

Kierownik Katedry Psychoprofilaktyki Społecznej, Dyrektor Instytutu Psychologii w KUL, psycholog i prawnik. Autorka kilkudziesięciu artykułów o tematyce psychologicznej i prawniczej. Współautorka wielu książek, m.in. Rozwój osoby w teorii dezintegracji pozytywnej; Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka; Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna; Autorytet i godność służb penitencjarnych a skuteczność resocjalizacji; autorka rozprawy Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności; redaktor serii książek Uzależnienia: fakty i mity. W roku akademickim 2004/2005 została mianowana Pełnomocnikiem Rektora ds. Profilaktyki w KUL. Jest twórcą realizowanego w KUL Programu Profilaktycznego, w ramach którego powstał Wolontariat Studentów KUL. W ramach działalności poza Instytutem Psychologii KUL w 1997 r. prowadziła warsztaty dla kadry psychologów wojskowych z zakresu psychoprofilaktyki społecznej w Śląskim Okręgu Wojskowym. W latach 1999-2002 prowadziła zajęcia z zakresu patologii społecznej, niedostosowania społecznego, patologii rodziny oraz profilaktyki patologii społecznej na Uniwersytecie Lwowskim, Wydziale Pielęgniarskim Akademii Medycznej w Lublinie, Międzywydziałowym Podyplomowym Studium Rodziny KUL. Od siedmiu edycji pełni funkcję kierownika Studium Podyplomowego Profilaktyki i Terapii Uzależnień.

Dr Joanna Chwaszcz

Specjalista ds. realizacji badań

W projekcie koordynuje prace związane z przygotowaniem metod badawczych, koordynuje przebieg badań, udziela merytorycznego wsparcia w zakresie przygotowania raportu i rekomendacji oraz uczestniczy w upowszechnianiu wyników projektu.

Adiunkt w Katedrze Psychoprofilaktyki Społecznej. W 2005 roku obroniła z wyróżnieniem pracę doktorską. Zajmuje się problematyką wykluczenia społecznego, uzależnień i profilaktyki. Autorka monografii "Osobowościowe i społeczne wyznaczniki funkcjonowania bezdomnych mężczyzn" Współautorka dwóch książek z serii Uzależnienia: fakty i mity - „Media” i „Seks”, współautorka podręcznika programu profilaktycznego „Stop przemocy w szkole”. W ramach studiów magisterskich z psychologii w KUL prowadzi ćwiczenia z psychoprofilaktyki patologii społecznej i proseminarium; w ramach studiów podyplomowych z Profilaktyki i Terapii Uzależnienia od Narkotyków warsztaty z badań i procedur diagnostycznych, programów profilaktycznych i konstruowania autorskich programów profilaktycznych; na studiach podyplomowych z Poradnictwa Psychologicznego i Psychoterapii dla Duchowieństwa wykład z psychologii uzależnień. W 2009 roku ukończyła szkolenie "Zarządzanie projektem w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego" zorganizowane przez Ośrodek Europejskiego Funduszu Społecznego.

Mgr Małgorzata Janczarek

Specjalista ds. monitoringu i rozliczeń

Odpowiada w projekcie za nadzór formalny, monitoring rzeczowy i finansowy projektu, rozliczenia i przygotowanie wniosków o płatność.

Kierownik Sekcji Wewnętrznej Informacji Finansowej KUL, trener, specjalista w zarządzaniu projektami finansowanymi z funduszy Unii Europejskiej. Koordynator i kierownik w realizacji wielu projektów finansowanych ze środków budżetu państwa i UE w tym: ZPORR, SPORZL, EQUAL, POKL, FIO. Główny zakres zainteresowań związanych z realizacją projektów dotyczy zarządzania projektami i zespołami projektowymi, w tym projektami naukowymi, tworzenia realizacji budżetu i harmonogramu projektu, monitoringu i ewaluacji projektów.

Mgr Weronika Augustynowicz

Specjalista ds. promocji i informacji

W projekcie jest odpowiedzialna za realizację działań informacyjno – promocyjnych, kontakt z mediami, nadzoruje realizację działań

upowszechniających.

Tytuł magistra psychologii uzyskała w 2005 roku broniąc pracę magisterską *Formy mobbingu w percepcji osób zatrudnionych w różnych miejscach pracy* napisaną pod kierunkiem dr Iwony Niewiadomskiej. W latach 2004-2005 przewodnicząca grupy „Bez Granic” utworzonej w ramach Wolontariatu Studentów KUL w celu pomocy studentom zagranicznym studiującym w KUL. W ro-

ku akademickim 2004-2005 brała udział w organizacji konferencji z cyklu „Uzależnienia: Szczęście czy zagrożenie?”. Współorganizatorka konferencji naukowej „Alkohol, przemoc... i co dalej?”. Obecnie przygotowuje rozprawę doktorską. Ukończyła Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. Od 2005 roku prowadzi zajęcia z psychoprofilaktyki patologii społecznej na II roku psychologii.

ROZDZIAŁ II: PODSTAWY TEORETYCZNE BADAŃ

2.1. WSKAŹNIKI ŚWIADCZĄCE O READAPTACJI SPOŁECZNEJ WIĘZNIÓW

2.1.1. Krytyka obiektywnego pomiaru readaptacyjności karanych przestępców

Najprostszym i najczęściej stosowanym pomiarem skuteczności karania jest wskaźnik recydywy (powrotności do przestępstwa) z uwagi na jego względną obiektywność i dostępność w rejestrach wymiaru sprawiedliwości¹. Wskaźnik ten jest jednak krytykowany z dwóch zasadniczych powodów.

Zarzut I:

Nie istnieje standardowa definicja recydywy, która jest wykorzystywana w różnego rodzaju analizach. Pojęcie to może być traktowane jako kolejne:

- popełnienie przestępstwa,
- aresztowanie,
- skazanie na nieizolacyjną sankcję karną,
- odbywanie kary pozbawienia wolności.

Rozbieżności w rozumieniu tego terminu prowadzą do problemów w zakresie porównań i metaanaliz, odnoszących się do skuteczności stosowania różnych sankcji karnych oraz do trudno-

ści w ewaluacji oddziaływań służących pozytywnej readaptacji przestępców².

Zarzut II:

Stosowanie wskaźnika recydywy jako jedyne- go kryterium poprawy karanych przestępców stanowi duże uproszczenie metodologiczne. Wynika to z faktu, że powrotność do przestępstwa jest uzależniona od wielu zmiennych o charakterze podmiotowym i społecznym. Określenie poziomu recydywy – zawierającej się na podstawie różnych badań w przedziale 50-80 %³ – pomija psychospołeczne czynniki, które doprowadzają do przestępczości powrotnej⁴. Wymieniony argument stanowi podstawę do tego, że coraz częściej są formułowane postulaty, aby do oceny efektywności kar izolacyjnych stosować zmienne psychospołeczne, które mają znaczenie w procesie adaptacji skazanego do warunków wolnościowych⁵.

2.1.2. Uzasadnienie poszukiwania psychologicznych wskaźników zdolności readaptacyjnych karanych przestępców

Argument I:

Ocena pozytywnej readaptacji społecznej karanych przestępców powinna odnosić się do celów

¹ M. Tonry. Unthought thoughts. The influence of changing sensibilities on penal policies. „Punishment & Society” 2001 nr 1 s. 178; T. Szymanowski. Powrót skazanych do społeczeństwa. Warszawa PWN 1989 s. 72-73.

² C. Garcia. Realistic Expectations: Constructing a Mission-Based Evaluation Model for Community Corrections Programs. „Criminal Justice Policy Review” 2004 nr 3 s. 253.

³ J. Jackson, J. de Keijser, J. Michon. A critical look at research on alternatives to custody. „Federal Probation” 1995 nr 59 s. 47; B. Urban. Zachowania dewiacyjne młodzieży. Kraków Wyd. UJ 2000 s. 134-147.

⁴ J. Petersilia. Measuring the performance of community corrections. In Performance measures for the criminal justice system. Washington US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics 1993 s. 61-84.

⁵ L. Pytka. Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodyczne. Warszawa Wyd. WSPS 1991 s. 96; H. Boone. An examination of recidivism and other outcome measures: A review of the literature. „Perspectives” 1994 nr 18 s. 12-18; T. Matthews, H. Boone, V. Fogg. Alternative outcome measures: The concept. „Perspectives” 1994 nr 18 s. 11-12.

wykonywania kary pozbawienia wolności. Zgodnie z art. 67 § 1 kodeksu karnego wykonawczego⁶ podstawowym celem tej sankcji jest „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymanie się od powrotu do przestępstwa”.

Sformułowana powyżej norma określa, że cele kary pozbawienia wolności stanowią rodzaj kontinuum – od poprawy jurydycznej (celu minimalnego) do poprawy moralnej (celu maksymalnego)⁷.

Poprawa jurydyczna (zewnętrzna). Realizacja celu minimalnego sankcji izolacyjnych sprowadza się do tego, że skazany nie popełni ponownie czynu karalnego. W kontekście urzeczywistniania tego celu należy zwrócić uwagę na dwa zagadnienia:

- Z jednej strony w oddziaływaniach ukierunkowanych na tego rodzaju dążenie akcent jest położony na negatywną stronę działania (nie popełni), co w konsekwencji prowadzi do instrumentalnego traktowania jednostki, wywołania strachu i pobudzania motywacji unikania przestępstw po to, aby zachować porządek prawny.
- Zaś z drugiej – osoba opuszczająca zakład karny chwilowo nie szkodzi innym, ale wewnętrznie nadal nie akceptuje zasad zorganizowanego życia społecznego.

Poprawa moralna (wewnętrzna). Osiągnięcie maksymalnego celu kary pozbawienia wolności wiąże się z radykalnymi przeobrażeniami osobowości, skutkującymi zmianą regulacji stosunków z otoczeniem w takim kierunku, który zwiększa szansę pozytywnej readaptacji społecznej⁸. Dlatego oddziaływania służące poprawie moralnej karanych prze-

stępców powinny być ukierunkowane przede wszystkim na dokonywanie korekt w osobowości i postawach skazanych w takim stopniu, aby w warunkach wolnościowych mogli prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie, tzn. dokonywać właściwych wyborów dotyczących osobistych dążeń i sposobów ich realizacji⁹.

Istota norm społecznych polega na regulowaniu relacji, jakie zachodzą pomiędzy różnymi podmiotami zbiorowości ludzkich. Zaś każdy członek tych zbiorowości posiada złożony zespół schematów poznawczych, które odzwierciedlają zasady organizujące rzeczywistość społeczną. Schematy te spełniają trzy zasadnicze funkcje¹⁰:

- dostarczają wiedzy na temat życia zbiorowego,
- regulują funkcjonowanie reguł moralnych, które są stosowane w codziennych relacjach międzyludzkich,
- dostarczają wzorców dla sądów moralnych w rozwiązywaniu nieuniknionych konfliktów między normami postępowania.

Wymienione powyżej względy wskazują zatem na to, że osiągnięcie maksymalnego celu kary pozbawienia wolności – poprawy moralnej – jest możliwe pod warunkiem poznania i zmiany takich zmiennych osobowościowych przestępcy, które mają regulacyjny wpływ na jego zachowania¹¹.

Argument II:

Ważną przesłanką, przemawiającą za poszukiwaniem psychologicznych pomiarów efektywności kar izolacyjnych jest zjawisko polegające na „karierze przestępcy”. Kariera tego typu oznacza trwałe funkcjonowanie w środowisku przestępczym w wyniku osobistego wyboru lub „wepchnięcia” w takie otoczenie przez stygmatyzację społeczną¹². Istotne

⁶ Ustawa z 6. 06. 1997 r. Kodeks karny wykonawczy. DzU 1997 nr 90 poz. 557.

⁷ T. Kalisz. Cele wykonywania kary pozbawienia wolności. W: Nowa kodyfikacja prawa karnego. Red. L. Bogunia. T. 4. Wrocław Wyd. UW r 2000 s. 217-229; P. Stępiak. Kryzys resocjalizacji penitencjarnej a praca socjalna. „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2004 nr 44-45 s. 32.

⁸ P. Szczepaniak. Kara pozbawienia wolności a wychowanie. Kalisz-Warszawa KTPN, UW 2003 s. 38-39.

⁹ J. Stanik. Związki psychologii z prawem. „Przegląd Psychologiczny” 1985 nr 4 s. 993.

¹⁰ M. Najda. Wiedza moralna jako wiedza o świecie społecznym. „Przegląd Psychologiczny” 1988 nr 2 s. 456-458.

¹¹ M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek. Kodeks karny. Komentarz. T. 2. Gdańsk Arche 2000 s. 90-91; H. Machel. Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna. Gdańsk Arche 2003 s. 21.

¹² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski. Kryminologia. Gdańsk Arche 2001 s. 312.

znaczenie w procesie powstawania tej kariery mają czynniki o charakterze podmiotowym, które utrzymują się od wczesnych okresów rozwojowych. Rolę zmiennych osobowościowych, które inicjują zachowania sprzeczne z obowiązującymi normami, trafnie odzwierciedla stwierdzenie¹³:

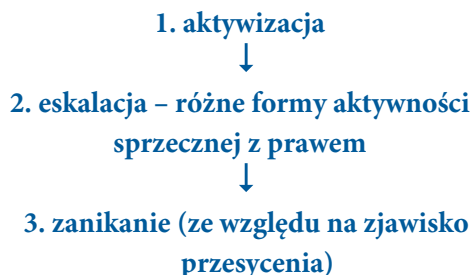
Anty społeczne dziecko staje się anty społecznym nastolatkiem, by później skłonić się w kierunku anty społecznego dorosłego. A anty społeczny dorosły skłania się ku temu, by wychować inne anty społeczne dziecko.

Wyniki badań empirycznych wskazują na następujące czynniki ryzyka w okresie dzieciństwa i adolescencji, które mają duży wpływ na inicjację kariery przestępczej¹⁴:

- duże nasilenie problemów psychologicznych,
- preferencja hedonistycznych wartości,
- trudności w relacjach interpersonalnych – szczególnie zaburzenia więzi z rodzicami, wynikające z błędów wychowawczych i/lub emocjonalnego odrzucenia przez rodziców,
- problemy szkolne i/lub porażka edukacyjna w postaci powtarzania klasy lub porzucenia nauki,
- zaburzenia w funkcjonowaniu społecznym – częste zachowania dewiacyjne, w tym różne przejawy agresji,
- używanie alkoholu i/lub innych substancji psychoaktywnych,
- angażowanie się w działania gangów młodzieżowych,
- wczesna inicjacja przestępstwa,
- duża częstotliwość czynów karalnych traktowanych jako sposób osiągnięcia sukcesu osobistego,
- pobyt w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych.

Wymienione czynniki ryzyka potwierdzają stanowisko ewolucyjne w badaniach kryminologicznych, które przyjmuje, że kariera przestępcza to rodzaj procesu przebiegającego od stanu rela-

tywnej globalności do relatywnego zróżnicowania, wyrazistości i hierarchicznej integracji. U części osób kariera przestępcza przebiega przez trzy etapy¹⁵:

Osoby z przejściową postacią zaburzeń anty społecznych sprawują pewną kontrolę nad swoimi reakcjami – są skłonne naruszać normy społeczne w sytuacjach, które przynoszą im korzyść, ale jednocześnie rezygnują z tego typu czynów, gdy zyski osobiste przynosi im postępowanie zgodne z obowiązującymi zasadami. Spadek zachowań anty społecznych w tej grupie występuje po 30. roku życia. U pewnej kategorii sprawców nie następuje jednak proces zanikania czynów zabronionych. W takiej sytuacji dochodzi do stabilizacji anty społecznego postępowania i do rozwoju przestępczości chronicznej, która utrzymuje się przez większość dorosłego życia¹⁶.

Znaczenie czynników psychologicznych w procesie adaptacji społecznej przestępców potwierdzają również badania dotyczące wzorców recydywy. Uzyskane wyniki pozwoliły na wyodrębnienie sprawców wielokrotnie karanych o wczesnym (przed 18 r.ż.) i późnym początku karalności (nie wcześniej niż po ukończeniu 21 r.ż.).

Recydywiści o wczesnym początku karalności stanowią większy stopień zagrożenia dla porządku prawnego ze względu na dużą częstotliwość zachowań sprzecznych z prawem i popełnianie groźnych przestępstw. Tego rodzaju sprawców

¹³ D. Farrington. Developmental Criminology and Risk-Focussed Crime Prevention. W: The Oxford Handbook of Criminology. Red. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner. Oxford University Press 2002 s. 658.

¹⁴ I. Niewiadomska. Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności. Lublin KUL 2007 s. 242-243.

¹⁵ B. Urban. Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży. Kraków Wyd. UJ 2000 s. 126-127.

¹⁶ M. Radochoński. Osobowość anty społeczna. Geneza, rozwój i obraz kliniczny. Rzeszów Wyd. WSP 2000 s. 45-49.

charakteryzuje również występowanie różnego rodzaju problemów w funkcjonowaniu psychospołecznym – m. in.:

- uzależnienie od substancji psychoaktywnych (przede wszystkim od alkoholu),
- objawy depresyjne,
- wrogość lub nieufność wobec otoczenia,
- poczucie wyobcowania,
- konflikty interpersonalne,
- zaburzenia osobowości – głównie natury antyspołecznej, pogranicznej i schizotypicznej,
- duże nasilenie zachowań agresywnych.

Przestępcy powrotni o późnym początku karalności stanowią mniejsze zagrożenie dla społeczeństwa z powodu niższego natężenia i mniejszej szkodliwości popełnianych czynów. Ponadto, u tego typu osób w mniejszym stopniu zaznaczają się trudności psychiczne, a używanie substancji psychoaktywnych rzadziej prowadzi do zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym¹⁷.

Argument III:

Poszukiwanie psychologicznych wskaźników readaptacyjności więźniów wynika także z faktu, że zazwyczaj w definiowaniu procesu resocjalizacyjnego akcentuje się jego cel, natomiast nie określa się osobowościowych mechanizmów doprowadzających do poprawy zachowania przestępcy. Jedynie obserwowanie zmian w osobowości skazanego – psychologicznego kryterium efektywności karania – stanowi podstawę do sformułowania prognozy kryminologicznej.

Poprawa moralna (wewnętrzna) stanowi efekt takiego funkcjonowania osobowości, który umożliwia¹⁸:

- zorganizowanie życia osobistego,
- realizację bliższych i dalszych celów życiowych,
- wytrwałość w poszukiwaniu i wykonywaniu pracy,
- nawiązywanie pozytywnych kontaktów interper-

sonalnych,

- stabilność życia rodzinnego,
- abstynencję w zakresie używania substancji psychoaktywnych.

Poprawie jurydycznej, oscylującej wokół umiejętności powstrzymywania się od przestępstwa, często towarzyszą trudności przystosowawcze wynikające z nieprawidłowej regulacji osobowościowej – np.¹⁹:

- brak odroczonych celów życiowych,
- niskie umiejętności w zakresie respektowania istotnych norm moralnych,
- częste konflikty interpersonalne,
- używanie substancji psychoaktywnych.

Cele kary pozbawienia wolności, podmiotowe czynniki ryzyka kariery przestępczej, wzorce recydywy oraz psychologiczne mechanizmy procesu resocjalizacji stanowią argumenty uzasadniające poszukiwanie psychologicznych kryteriów pozytywnej readaptacji społecznej karanych przestępców²⁰. W badaniach przeprowadzonych w ramach projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” zastosowano standardowe narzędzie psychologiczne – Test Niedokończonych Zdań (RISB) J. Rottera – do badania potencjału readaptacyjnego osób które weszły w konflikt z normami prawa karnego (nieletnich oraz aktualnych i byłych więźniów). Na bazie wyników uzyskanych w metodzie można uzyskać ogólny wskaźnik przystosowania osobistego oraz określić sposób funkcjonowania jednostki w pięciu sferach – kontakty z innymi ludźmi, relacje rodzinne, stosunek do siebie, dążenia i cele, doświadczane problemy²¹. Szczegółowa charakterystyka zastosowanego narzędzia została przedstawiona w części poświęconej charakterystyce metod, jakie zostały wykorzystane w badaniach.

¹⁷ Niewiadomska, jw. s. 243-244.

¹⁸ Machel, jw. s. 22.

¹⁹ Tamże s. 22.

²⁰ K. Skarżyńska. Postawy interpersonalne a karanie i nagradzanie. W: Studia nad postawami interpersonalnymi. Red. S. Mika. Wrocław UWr 1976 s. 15-78; Błachut i in., jw. s. 478-479.

²¹ A. Jaworowska, A. Matczak. Test Niedokończonych Zdań Rottera (RISB). Podręcznik. Warszawa PTP 1998.

2.2. ZNACZENIE ZASOBÓW PSYCHOSPÓŁECZNYCH W PROCESIE POZYTYWNEJ READAPTACJI SPOŁECZNEJ KARANYCH PRZESTĘPCÓW

Mechanizmy przyczyniające się do pozytywnej readaptacji społecznej więźniów zostaną wyjaśnione w oparciu o koncepcję zachowania zasobów Stevana Hobfolla²². W analizowanej teorii przyjmuje się, że sposób i jakość przystosowania człowieka do otaczającego świata zależy od posiadanych przez niego zasobów.

2.2.1. Wpływ zasobów psychospołecznych na adaptację człowieka

Ludzkie wysiłki są w pierwszym rzędzie skierowane na zachowanie posiadanego kapitału adaptacyjnego, a nie na zdobywanie nagród. Osoba doświadcza stresu w okolicznościach związanych z groźbą utraty lub z faktyczną utratą dóbr niezbędnych do przetrwania w określonym środowisku społecznym. Występowanie jednostkowego stresu można przewidywać również w sytuacji, gdy zainwestowane zasoby nie przynoszą człowiekowi satysfakcjonującego zysku, co jest równoznaczne z poniesieniem straty, ponieważ dokonuje on ryzykownych inwestycji po to, aby osiągnąć dalsze zyski²³. Dynamika zachowywania cenionych dóbr odbywa się według dwóch podstawowych zasad.

Reguła I

Utrata zasobów ma niewspółmiernie większe znaczenie niż zysk²⁴

Wynikiem przedstawionej zasady jest to, że motywacja do zabezpieczania się przed stratami jest znacznie większa niż motywacja do osiągania zysków. W związku z tym osoba podejmuje różnego rodzaju strategie po to, aby zabezpieczyć się

przed utratą posiadanego kapitału przystosowawczego. Osiągane zyski spełniają dwa rodzaje funkcji – pierwotną i wtórną. Pierwsza z nich polega na tym, że po doświadczeniu straty człowiek inicjuje cykl zysków w celu zrównoważenia poniesionych szkód. Natomiast funkcja wtórna jest związana z tym, że jednostka ludzka zwraca szczególną uwagę na osiągnięte profity w sytuacji spostrzegania strat, co służy redukcji napięcia psychicznego i łagodzeniu reakcji na doświadczany stres.

Reguła II

Człowiek inwestuje zasoby po to, aby²⁵:

- **zapobiegać ich utracie,**
- **rekompensować doznane już straty,**
- **i/lub uzyskiwać nowe zasoby.**

Na podstawie przedstawionej zasady można stwierdzić, że osoba jest w stanie zainwestować nieproporcjonalnie dużo po to, aby skompensować ewentualną utratę cenionych dóbr. Ukazany mechanizm konstytuuje więc motywację do tworzenia rezerw kapitałowych. Z przedstawionych powyżej prawidłowości wynika kilka ważnych implikacji.

Implikacja I:

Jednostki dysponujące większymi zasobami są mniej narażone na ich utratę i mają większe możliwości powiększania zysków²⁶.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że ludzie dysponujący dużym potencjałem adaptacyjnym mogą stosować różne strategie zabezpieczania się przed stratami. Do sposobów zabezpieczających przed deficytami przystosowawczymi należy przede wszystkim²⁷:

- inwestowanie cenionych dóbr,
- kontrolowanie poniesionych szkód,
- zachowywanie rezerw,
- wykorzystywanie zewnętrznych źródeł kapitałowych w celu uzupełniania lub zastępowania

²² S. Hobfoll. Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu. Gdańsk GWP 2006 s. 70-71.

²³ Tamże s. 71-72.

²⁴ Tamże s. 78.

²⁵ Tamże s. 90.

²⁶ Tamże s. 97.

²⁷ Tamże s. 192

zasobów,

- odbudowywanie utraconego potencjału poprzez inicjowanie ciągu zysków.

Implikacja II:

Strata początkowa u osób z niewielkim potencjałem adaptacyjnym przyczynia się do cyklu strat, natomiast zysk początkowy u jednostek z dużym kapitałem przystosowawczym pociąga za sobą dalsze profity.

Przedstawiona tendencja prowadzi więc do wniosku, że posiadanie większych rezerw kapitałowych decyduje o²⁸:

- niewielkich ubytkach w istniejącym potencjale adaptacyjnym w sytuacji przeżywania porażek,
- mniej bolesnych konsekwencjach ponoszonych strat,
- inwestowaniu nadwyżek poprzez inicjowanie zachowań służących zwiększaniu kapitału,
- podejmowaniu ryzyka ewentualnych strat w sytuacji inwestowania posiadanych zasobów.

Implikacja III:

Jednostki, którym brakuje zasobów adaptacyjnych są skłonne do przyjmowania defensywnej postawy²⁹.

Zachowanie tego rodzaju wynika zarówno z konieczności zachowania minimalnych rezerw po to, aby wykorzystać posiadane zasoby do przetrwania w przyszłych sytuacjach trudnych, jak również z powodu dotkliwego odczuwania strat. Należy podkreślić to, że człowiek dysponujący skrajnie małym kapitałem przystosowawczym bardzo silnie odczuwa stres i negatywne reakcje emocjonalne w sytuacji ponoszenia początkowej straty. Dodatkowo, mechanizm gwałtownej spirali dalszych deficytów, zwiększa już istniejące napięcie psychiczne i nasila negatywne emocje. W konsekwencji konieczność zwalczania negatywnych stanów psychicznych prowadzi do uszczuplenia istniejących rezerw adapta-

cyjnych. Trzeba również zauważyć, że szczególnie wysoki poziom stresu jest indukowany w okolicznościach, w których występuje z jednej strony duże wydatkowanie zasobów, zaś z drugiej – niewielka możliwość uzyskania zysku. Doświadczanie tego rodzaju sytuacji często prowadzi do tego, że osoba³⁰:

- zaczyna przejawiać zachowania dewiacyjne, w tym czyny karalne,
- zyskuje świadomość niekorzystnej sytuacji własnej,
- traci poczucie kontroli nad własnym losem.

2.2.2. Aplikacje resocjalizacyjne: możliwości wykorzystania zasobów w procesie społecznej readaptacji więźniów

Przedstawione powyżej prawidłowości mogą być wykorzystane w oddziaływaniach poprawczych dzięki dopasowaniu zasobów adaptacyjnych do wymogów otoczenia. Model ten zakłada, że człowiek³¹:

1. dysponuje ograniczoną ilością rezerw,
2. może sprostać stawianym przez środowisko wymagom w wyniku wykorzystywania specyficznych zasobów,
3. dysponując wymaganymi rezerwami kapitałowymi, jest w stanie zapobiec powstawaniu stresu lub konstruktywnie zredukować doświadczane napięcie psychiczne,
4. poprzez proaktywne i reaktywne działania, potrafi dopasować się do wymogów stawianych przez otoczenie.

Należy wyraźnie podkreślić, że zjawisko dopasowania polega na kształtowaniu i kompletowaniu zasobów potencjalnie pasujących do istniejących wymogów oraz na organizowaniu wymogów środowiska w celu wybrania tych jego aspektów, do których jednostka jest w stanie się przystosować, biorąc pod uwagę posiadane lub osiągalne zasoby³². Pojęcie

²⁸ Hobfoll, jw. s. 98-99.

²⁹ Tamże s. 100.

³⁰ Tamże s. 237-240.

³¹ Tamże s. 237-240.

³² Tamże s. 112.

dopasowania potencjalnie sprzyja kontekstualnemu pojmowaniu osoby – osadzonej – w środowisku. Tego rodzaju osadzenie należy traktować w sposób elastyczny, zmienny i funkcjonujący w obrębie sił społecznych³³.

Z zaprezentowanych założeń można też wysunąć postulaty odnoszące się do działań poprawczych w stosunku do osób, które weszły w konflikt z normami prawa karnego.

Postulat I:

W strategiach resocjalizacyjnych należy uwzględnić znaczenie kapitału adaptacyjnego niedostosowanych społecznie jednostek. W związku z tym proces poprawczy należy ukierunkować na zwiększanie indywidualnej odporności na stres – głównie poprzez nabywanie przez osobę umiejętności trafnej oceny faktycznych i/lub ewentualnych strat. Za przedstawionym postulatem przemawiają wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono istnienie związku między niewielką odpornością na stres a większą liczbą popełnionych przestępstw, nasilonymi zachowaniami agresywnymi, niewielką liczbą społecznych zobowiązań oraz natężonym zaangażowaniem się w działania grup przestępczych³⁴.

Niską odpornością na doświadczanie problemów charakteryzują się przede wszystkim osoby powracające do przestępstwa. Wielokrotne odbywanie kar izolacyjnych prowadzi do tego, że recydywiści penitencjarni często spostrzegają różnego typu okoliczności życiowe w kategoriach sytuacji trudnych. Taka interpretacja zaistniałych zdarzeń zwiększa ryzyko zachowań dewiacyjnych,

stanowiących reakcje na przeżywane napięcie psychiczne³⁵. Kryminogenne postępowanie stanowi najczęściej wynik trzech rodzajów trudności³⁶:

- przeszkód w osiągnięciu ważnych celów (frustracji),
- deprywacji związanych z brakiem szczególnie cenionych wartości,
- spostrzegania szkodliwych (awersyjnych) i/lub nowych bodźców.

Za tym, aby w procesie resocjalizacji zwracać szczególną uwagę na zwiększanie odporności karanych przestępców przemawiają również wyniki badań, które wskazują na czynniki zwiększające prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego (przede wszystkim o charakterze agresywnym)³⁷. Ryzyko nieakceptowanych społecznie zachowań wzrasta, gdy jednostka³⁸:

- doświadcza dużych strat fizycznych, psychicznych i/lub społecznych,
- odczuwa skutki zaistniałego zdarzenia w różnych sferach życia,
- przeżywa duże nasilenie poczucia bezradności i beznadziejności,
- posiada niewielkie zasoby zaradcze.

Działania poprawcze powinny również przeciwdziałać sytuacji, w której osoba doświadcza skrajnie mało zasobów, ponieważ taka okoliczność z jednej strony doprowadza do przyjmowania defensywnej postawy wobec możliwości zmian we własnym życiu, a z drugiej – do przeżywania stresu o charakterze chronicznym. Analizy empiryczne wskazują wyraźnie, że długotrwałe doświadczane napięcie psychiczne prowadzi często do niekontrol-

³³ Tamże s. 109.

³⁴ R. Paternoster, P. Mazerolle. General strain theory and delinquency: a replication and extension. „Crime & Delinquency” 1994 t. 31 s. 235-263; K. Badźmirowska-Masłowska. Młodociani sprawcy zabójstw w Polsce. Kraków Zakamycze 2000 s. 236.

³⁵ T. Brezina. Adapting to strain: an examination of delinquent coping responses. „Criminology” 1996 t. 34 s. 39-60; B. Hołyst. Psychologia kryminalistyczna. LexisNexis 2004 s. 305-306; M. Gordon. Regulacyjna funkcja mechanizmów obronnych u sprawców czynów zabronionych. W: Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji. Red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska. Lublin TN KUL 2005 s. 108-109.

³⁶ P. Mazerolle, V. Burton, F. Cullen, G. Payne. Strain, Anger and Delinquent Adaptations: Specifying General Strain Theory. „Journal of Criminal Justice” 2000 nr 2 s. 90.

³⁷ R. Agnew. Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency. „Journal of Research in Crime and Delinquency” 2001 nr 4 s. 319.

³⁸ H. Sęk. Wprowadzenie do psychologii klinicznej. Warszawa Wyd. Nauk. „Scholar” 2001 s. 252-253.

lowanych wybuchów wściekłości i/lub gniewu, wrogości wobec ludzi, agresji jako typowej odpowiedzi na najmniejszą prowokację, izolowania się od otoczenia i/lub pragnienia dominowania nad innymi³⁹. Duże nasilenie wymienionych symptomów prowadzi w rezultacie do wysokiego ryzyka wyrządzenia krzywdy społeczeństwu lub jego poszczególnym jednostkom⁴⁰. Długotrwały stres prowadzi także do negatywnych konsekwencji u osoby niedostosowanej. Na poziomie funkcji psychicznych jego skutki mogą polegać na stanach lękowych, apatii czy depresji, w aspekcie fizjologicznym – na chorobach psychosomatycznych lub innych problemach zdrowotnych, zaś w wymiarze behawioralnym – na zachowaniach autodestrukcyjnych, w tym również samobójczych⁴¹.

W badaniach podłużnych nad psychologicznymi następstwami stresu chronicznego stwierdzono, że najczęściej jako reakcja na napięcie, oprócz nerwic i chorób psychosomatycznych, pojawia się wzmożone używanie środków psychoaktywnych (przede wszystkim alkoholu)⁴². W tym miejscu warto zaznaczyć, że do czynników podmiotowych zwiększających ryzyko używania substancji chemicznych jako ważnej (lub najważniejszej) strategii zaradczej należy zaliczyć przeświadczenie jednostki o deficytach zasobów adaptacyjnych, które mogłyby stanowić alternatywę dla tego rodzaju postępowania. Zaprezentowana prawidłowość wynika z tego, że człowiek używający chronicznie środków chemicznych odznacza się przede wszystkim⁴³:

- brakiem adekwatnych umiejętności poznawczo-behawioralnych do radzenia sobie ze stresem (ich ubóstwo lub sztywność), przy jednoczesnym prze-

świadczeniu, że substancja psychoaktywna jest skuteczną metodą rozwiązywania problemów,

- niskim poczuciem własnej skuteczności w zakresie radzenia sobie z problemami, a jednocześnie pozytywnymi oczekiwaniami wobec efektów używania środka chemicznego w określonej sytuacji – przede wszystkim jako dobrego sposobu redukcji napięcia i oderwania się od aktualnych problemów,
- brakiem motywacji do zmagania się z problemami życiowymi – niską tolerancją na trudności, nawarstwianiem się przeżywanego porażek, tendencją do rezygnacji z wysiłku i poszukiwaniem „łatwych rozwiązań”,
- posiadaniem utrwalonych wzorców używania substancji psychoaktywnych,
- intensywnym treningiem społecznym w zachowaniach o charakterze ucieczkowo-nałogowym.

Ucieczka od stresu w stany intoksykacji wiąże się także z paradoksem, polegającym na tym, że w krótkiej perspektywie czasowej używanie substancji psychoaktywnych powoduje ulgę, natomiast w dłuższej – wywołuje większe napięcie psychiczne, pogłębia deficyty zaradcze i często prowadzi do powstania mechanizmów uzależnienia, które niszczą prawidłową strukturę dążeń życiowych⁴⁴.

Postulat II:

Strategie poprawcze powinny uwzględniać uczenie kompetencji dotyczących wykorzystywania przez niedostosowane społecznie osoby posiadanych zasobów do odbudowywania poniesionych strat i/lub zwiększania posiadanych zasobów. Wy-

³⁹ J. Terelak. Psychologia stresu. Bydgoszcz Oficyna Wydawnicza „Branta” 2001 s. 307.

⁴⁰ K. Ostrowska. Diagnozowanie psychologiczne nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży. W:

Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii. Red. K. Ostrowska, E. Milewska. Warszawa ATK 1986 s. 8.

⁴¹ J. Strelau, B. Zawadzki, W. Oniszczenko, A. Sobolewski, P. Pawłowski. Temperament i style radzenia sobie ze stresem jako moderatory zespołu stresu pourazowego w następstwie przeżytej katastrofy. W: Osobowość a ekstremalny stres. Red. J. Strelau. Gdańsk GWP 2004 s. 49-51.

⁴² R. Poprawa. Zarys psychologicznej koncepcji używania alkoholu jako sposobu radzenia sobie ze stresem. „Przegląd Psychologiczny” 1998 nr 3-4 s. 62.

⁴³ Tamże s. 65-67.

⁴⁴ J. Arboleda-Florez. Mental illness and violence: An epidemiological appraisal of the evidence. „Canadian Journal of Psychiatry” 1998 t. 43 s. 989-996; Poprawa, jw. s. 68.

mieniony rodzaj kompetencji powinien w szczególności sposób dotyczyć⁴⁵:

- zdobywania pozycji społecznej, która do pewnego stopnia chroni przed zagrożeniem lub deficytem zasobów,
- trafnego szacowania straty, jeśli już do niej dojdzie – działanie przedwczesne, spóźnione albo niewłaściwe może skończyć się marnowaniem zasobów lub zwiększaniem straty,
- prawidłowego oceniania stosowalności zasobów – zdarza się, że człowiek właściwie ocenia sytuację, ale mylnie osądza, które zasoby można wykorzystać bezpośrednio, które należy zmodyfikować, a które będą przydatne w połączeniu z dodatkowymi zasobami wewnętrznymi lub zewnętrznymi.

Przedstawiona propozycja oddziaływań także znajduje odzwierciedlenie w wynikach badań karanych przestępców. Zauważono mianowicie, że motywacja zachowań prospołecznych u byłych więźniów wzrasta, gdy poprawia się ich sytuacja życiowa po opuszczeniu zakładu karnego⁴⁶.

O możliwości odbudowywania poniesionych strat i/lub zwiększania posiadanych zasobów przekonują również wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono, że uczestnictwo sprawców przestępstw w terapii uzależnień sprzyja stosowaniu większej liczby konstruktywnych strategii zaradczych w różnego rodzaju sytuacjach życiowych⁴⁷. Analiza stylów zaradczych u leczących się alkoholików pozwala na stwierdzenie, że proces powrotu do zdrowia współwystępuje ze zmianą sposobów pokonywania kłopotów w postaci większego ukierunkowania na rozwiązanie problemu (planowane, rozwiązywanie trudności, pozytywne przewartościowanie sytuacji) oraz spadku nasilenia stylu zorientowanego na emocje (strategii konfrontacyjnej, polegającej na

silnej ekspresji emocji negatywnych)⁴⁸.

Postulat III:

Działalność resocjalizacyjna powinna być także ukierunkowana na to, aby niedostosowane społecznie jednostki przyswoiły sobie umiejętność podejmowania decyzji w zakresie oceny i wyboru adekwatnych zasobów do radzenia sobie z wymogami sytuacyjnymi. Wybór ten dotyczy odpowiedzi na pytanie: *Czy do konstruktywnego rozwiązania określonych problemów wystarczą zasoby wewnętrzne, czy też uzasadnione jest wykorzystanie kapitału zewnętrznego?* Koncepcja zachowania zasobów wskazuje na duże znaczenie kontekstu interpersonalnego w pokonywaniu zaistniałych trudności. Wynika to ze zjawiska krzyżowania się stresu, polegającego na przepływie i wzajemnej wymianie zasobów w procesie zaradczym.

Przykładem krzyżowania się stresu jest dynamika wsparcia, która z jednej strony wiąże się z jego dostarczaniem, a z drugiej – z zapotrzebowaniem na określoną formę pomocy. Zaś jego istota sprowadza się do tego, że bardziej zasobne osoby wspomagają jednostki słabsze. W tym miejscu należy przytoczyć wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono, że jednym z najskuteczniejszych sposobów rozwiązywania problemów w sytuacji dużego nasilenia jednostkowego stresu jest umiejętnie udzielane wsparcie społeczne⁴⁹. Podstawowe znaczenie w oferowanej pomocy zyskują dwa czynniki⁵⁰:

- odpowiednie rozbudzanie nadziei na rozwiązanie trudności doświadczanych przez osobę,
- pozytywne wykorzystanie jej zniecierpliwienia z powodu braku istotnych postępów w przezwyciężaniu trudności.

Wymienione powyżej elementy są określane

⁴⁵ Hobfoll, jw. s. 112-113.

⁴⁶ A. Bałandynowicz. Probacja. Wychowanie do wolności. Grodzisk Mazowiecki Primus 1996 s. 147.

⁴⁷ J. Hepburn. Recidivism Among Drug Offenders Following Exposure to Treatment. „Criminal Justice Policy Review” 2005 nr 2 s. 237-259.

⁴⁸ H. Makowska. Radzenie sobie ze stresem w grupie leczących się alkoholików. „Przegląd Psychologiczny” 1998 nr 3-4 s. 108.

⁴⁹ R. Lazarus. Paradygmat stresu i radzenia sobie. „Nowiny Psychologiczne” 1986 nr 3-4 s. 5.

⁵⁰ Bałandynowicz, jw. s. 148.

mianem stymulatorów skłaniających do zachowań ukierunkowanych na zmianę osobistej sytuacji życiowej. Obniżenie motywacji tego typu występuje w sytuacji przewidywania ewentualnych strat – gdy jednostka posiada nikłą nadzieję na pozytywne rozwiązanie problemu, a jednocześnie doświadcza wysokiego poziomu zniecierpliwienia z powodu braku zachodzących zmian.

2.2.3. Zasoby warunkujące pozytywną readaptację więźniów

Strukturalnie można dokonać podziału wartościowych dla jednostki ludzkiej obiektów i stanów rzeczywistości na cztery grupy⁵¹:

1. zasoby materialne – obiekty fizyczne, których wartość może mieć bezpośredni (np. dom, środki komunikacji, fetysze) lub pośredni (np. brylanty kojarzone z wysokim statusem społecznym albo pozytywną samooceną) związek z przetrwaniem;
2. zasoby osobiste – cechy osobowości (np. zdolności przywódcze, optymizm, nadzieja, poczucie własnej skuteczności), kompetencje (np. w sferze zawodowej) i umiejętności (np. w wymiarze społecznym) sprzyjające pozytywnej adaptacji;
3. zasoby stanu – np. zdrowie, związek małżeński, stałe zatrudnienie, staż pracy – wymieniony rodzaj kapitału jest bardzo pożądanym i cenionym, ponieważ od jego posiadania zależy dostęp do innych kategorii środków przystosowawczych;
4. zasoby energii – np. wiedza, pieniądze, wiarygodność kredytowa – ich wartość polega na tym, że można je wymienić na elementy należące do pozostałych kategorii cenionych dóbr.

Zaprezentowane kategorie dóbr tworzą system, dzięki któremu są realizowane dążenia człowieka mające zapewnić przetrwanie zarówno jemu samemu, jak i jego najbliższemu otoczeniu⁵². W projekcie „Więzi społeczne zamiast więzień” wy-

korzystano Kwestionariusz Oceny Zachowania Zasobów S. Hobfolla do odpowiedzi na pytanie, jakiego rodzaju mechanizmy związane z funkcjonowaniem zasobów – strata, zysk czy ich wartość – mają znaczenie w procesie przystosowania osobistego karanych przestępców.

Powodzenie procesu readaptacji jednostek naruszających normy prawa karnego w szczególności sposób zależy od zasobów osobistych, ponieważ od ich poziomu i mobilizacji zależy sposób dystrybucji dóbr, jakimi dysponuje człowiek⁵³. To właśnie dzięki systemowi podmiotowego zarządzania następuje zarówno efektywne dopasowanie jednostki do wymogów środowiska, jak również spójne kierowanie własnym życiem⁵⁴. Integrację różnorodnych procesów psychicznych w dynamice przystosowania odzwierciedlają sprzężenia zwrotne między zjawiskami selekcji, optymalizacji i wynagradzania⁵⁵.

Znaczenie selekcji polega na tym, że biologiczne, społeczne i indywidualne cele tworzą zasięg alternatywnych wymiarów działania. Liczba potencjalnych dążeń, zazwyczaj przewyższa istniejące możliwości człowieka w zakresie ich osiągnięcia. W procesie wyboru (selekcji) dochodzi do skupiania zasobów indywidualnych na określonych wymiarach działalności (celach).

Zachowanie adaptacyjne charakteryzuje się zorganizowaniem, uporządkowaniem i dostosowaniem do zaistniałych okoliczności. Skuteczność postępowania przystosowawczego zależy w dużej mierze od stopnia optymalizacji, która wyraża się w nabywaniu, ćwiczeniu, ulepszaniu, integracji, koordynowaniu i automatyzacji strategii, służących dotarciu do wyobrażonych dążeń.

Zaś proces wynagradzania z jednej strony prowadzi do dostosowywania standardów wewnętrznych do zamierzonych celów, a z drugiej –

⁵¹ Hobfoll, jw. s. 74-75.

⁵² Tamże s. 44.

⁵³ Tamże s. 74.

⁵⁴ Tamże s. 112.

⁵⁵ A. Freund, P. Baltes. Selection, optimization, and compensation: an action-theoretical conceptualization of processes of developmental regulation. W: Control of Human Behaviour: Mental Processes and Consciousness. Red. W. Perrig, A. Grob. Mahwah Erlbaum 2000 s. 35-58.

służy skupieniu zasobów na najważniejszych dążeniach i przeciwdziałaniu stratom.

Wymienione przesłanki stanowią podstawę do stwierdzenia, że postępowanie człowieka – odznaczające się selektywnością, optymalizacją i wynagradzaniem – zmierza do przeciwstawiania się przewidywanym lub realnym deficytom, a w efekcie do zarządzania własnym życiem⁵⁶. Za przedstawioną tezę przemawiają następujące argumenty. Po pierwsze, jednostki mające niewielkie zasoby osobiste przyjmują obronne style zachowania. Rozpatrują one stan własnych zasobów pod kątem tego, co mają do stracenia, a nie w aspekcie tego, co mają do zyskania⁵⁷. Po drugie, ludzie, którym brakuje zasobów podmiotowych są bardziej skłonni do rezygnowania z zachowań służących rozwiązaniu problemu na rzecz poszukiwania emocjonalnego wsparcia lub rozpamiętywania negatywnych emocji⁵⁸. Po trzecie, proces zdrowienia osób doświadczających stresu posttraumatycznego jest związany w istotny sposób z poziomem wewnętrznych zasobów⁵⁹.

Wymienione argumenty stanowią uzasadnienie tego, że w badaniach dotyczących pozytywnej readaptacji karanych przestępców w ramach projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” w szczególności sposób uwzględniono znaczenie zasobów podmiotowych w kształtowaniu przystosowania osobistego. Zwrócono uwagę na takie wymiary podmiotowego funkcjonowania, jak:

1. poczucie koherencji,
2. poczucie własnej skuteczności,
3. poczucie jakości życia,
4. poczucie alienacji,
5. osobowościowa orientacja wartościująca,
6. osobowościowa orientacja interpersonalna,

7. kompetencje zaradcze w sytuacjach trudnych.

Ad 1) **Poczucie koherencji**. Pojęcie to jest definiowane jako globalna orientacja człowieka, wyrażająca stopień, w jakim ma on dominujące, względnie trwałe poczucie pewności, że⁶⁰:

- bodźce napływające w ciągu życia ze środowiska wewnętrznego i zewnętrznego mają charakter ustrukturalizowany, przewidywalny i wytłumaczalny;
- dostępne są zasoby, które pozwolą mu sprostać wymaganiom stawianym przez te bodźce;
- oczekiwania te są dla niego wyzwaniem wartym wysiłku i zaangażowania.

Argumentem uzasadniającym badanie związków między poczuciem koherencji a przystosowaniem osobistym karanych przestępców jest to, że koherencja stanowi względnie stałą zmienną osobowościową, która służy zachowaniu lub przywróceniu prawidłowego funkcjonowania w sferze psychicznej i społecznej w sytuacji oddziaływania różnego typu stresorów⁶¹. Osoby charakteryzujące się wysoką koherencją mają lepszą regulację emocjonalną w sytuacji napięcia psychicznego i łatwiej podejmują działania mające na celu rozwiązanie problemu, w związku z tym doświadczane przez nich napięcie psychiczne rzadziej przeradza się w reakcje stresowe⁶². Do pomiaru charakteryzowanej zmiennej zastosowano Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC-29 A. Antonovsky'ego⁶³ (szczegółowa charakterystyka metody znajduje się w dalszej części raportu).

Ad 2) **Poczucie własnej skuteczności**. O podjęciu określonego działania, wysiłku wkładanym w jego wykonanie, wytrwałości, uczuciach towarzyszących czynnościom celowym, radzeniu so-

⁵⁶ Hobfoll, jw. s. 116.

⁵⁷ Tamże s. 148.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże s. 199.

⁶⁰ A. Antonovsky. Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Warszawa Fundacja IPN 1995 s. 34.

⁶¹ S. Lipiński. Poziom koherencji a syndrom agresji u nieletnich przestępców. W: Profilaktyka społeczna a resocjalizacja młodzieży. Red. B. Urban. Myslowice Wyd. Górnośląskiej WSP 2004 s. 88.

⁶² Antonovsky, jw. s. 144.

⁶³ Tamże.

bie z przeszkodami oraz o mobilizowaniu zasobów wewnętrznych do sprostania wymaganiom sytuacyjnym w wysokim stopniu decydują przekonania dotyczące osobistej skuteczności. Tego rodzaju przekonania wynikają z mechanizmu polegającego na tym, że jednostka dokonuje estymacji w zakresie możliwości wykonania różnego rodzaju zadań kończących się sukcesem w określonych okolicznościach⁶⁴. Poczucie własnej skuteczności jest określane jako czynnik ochronny zasobów motywacyjnych w działaniach celowościowych, ponieważ służy temu, że człowiek uwalniania się od alternatywnych celów. Osoba dewaluuje rezultaty alternatywne, których realizacja może zakończyć się porażką, a jednocześnie korzystniejszą wartościuje dążenia, w których może odnieść sukces⁶⁵. Dlatego człowiek charakteryzuje się tendencją do takiego określania dążeń życiowych, aby mieć możliwość osiągnięcia sukcesów za pomocą istniejących zasobów osobistych⁶⁶. Pomiar tej zmiennej w badaniach na użytek projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” został dokonany dzięki zastosowaniu Kwestionariusza Oceny Własnego Życia I. Niewiadomskiej. (szczegółowa charakterystyka narzędzia znajduje się w dalszej części raportu).

Ad 3) **Poczucie jakości życia**. Według Światowej Organizacji Zdrowia doświadczanie jakości własnej egzystencji polega na spostrzeganiu przez jednostkę jej pozycji w życiu w kontekście kultury i obowiązującego systemu wartości oraz w odniesieniu do jej celów, oczekiwań, standardów i obaw⁶⁷. W takim ujęciu poczucie jakości życia jest określane na sześciu płaszczyznach:

1. samopoczucia fizycznego, (np. poziom energii,

- brak objawów chorób somatycznych),
2. samopoczucia psychologicznego (np. przewaga uczuć pozytywnych nad negatywnymi, poczucie własnej wartości),
 3. poziomu niezależności (np. posiadanie umiejętności samoobsługowych, kompetencji zawodowych),
 4. relacji społecznych (np. doświadczanie wsparcia społecznego, nawiązywanie bezkonfliktowych relacji z innymi),
 5. środowiska zewnętrznego (np. istnienie zabezpieczeń społecznych, możliwość wielowymiarowego rozwoju, poczucie wolności i bezpieczeństwa),
 6. duchowości i osobistych przekonań (np. preferowanie wartości wyższych, poczucie sensu życia).

Znaczenie przedstawionych powyżej wymiarów jakości życia w procesie readaptacji społecznej osób wchodzących w konflikt z normami prawa karnego zostało uwzględnione w wyniku zastosowania Kwestionariusza do Badania Poczucia Jakości Życia – WHOQOL-BREF, który został opracowany przez Światową Organizację Zdrowia. Szczegółowa charakterystyka metody znajduje się w części poświęconej opisowi narzędzi, jakie zostały wykorzystane w projekcie badawczym „Więzi społeczne zamiast więzień”.

Ad 4) **Poczucie alienacji**. Świadomość odseparowania od ważnych dla podmiotu obszarów rzeczywistości społecznej uruchamia procesy atrybucyjne, które wywołują doświadczanie⁶⁸:

- bezradności (oczekiwania, że własne zachowanie nie jest w stanie doprowadzić do pojawienia się tych efektów, do których jednostka dąży),

⁶⁴ R. Schwarzer. Poczucie własnej skuteczności w podejmowaniu i kontynuacji zachowań zdrowotnych. Dotychczasowe podejścia teoretyczne i nowy model. W: Psychologia Zdrowia. Red. I. Heszen-Niejodek, H. Sęk. Warszawa Wyd. Nauk. PWN 1997 s. 178; Sęk H. Kierunki behawioralne i podejście poznawcze w psychologii klinicznej. H. Sęk. Kierunki behawioralne i podejście poznawcze w psychologii klinicznej. W: Psychologia kliniczna. Red. H. Sęk. T. 1. Warszawa Wyd. Nauk. PWN 2006 s. 110-111.

⁶⁵ C. Wrosch, J. Heckhausen. Control processes before and after passing a developmental deadline: Activation and deactivation of intimate relationship goals. „Journal of Personality and Social Psychology” 1999 t. 77 s. 415-427.

⁶⁶ A. Elliot, J. Faler, H. McGregor, K. Campbell, C. Sedikides, J. Harackiewicz. Competence Valuation as a Strategic Intrinsic Motivation Process. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2000 nr 7 s. 789-791.

⁶⁷ www.who.pl

⁶⁸ Z. Dołęga. Samotność młodzieży – analiza teoretyczna i studia empiryczne. Katowice Wyd. UŚ 2003 s. 11.

- bezsensu (braku zdolności do przewidywania sytuacji społecznych oraz wyników własnych i cudzych zachowań),
- anomii (stanu apatii, zniechęcenia, poczucia utraty celu życia i działania),
- izolacji społecznej (przypisywania niskiej wartości aprobowanym społecznie celom),
- samowyobcowania (przekonania, że postępowanie zgodne z wewnętrznymi zasadami może być dla jednostki szkodliwe).

Do analizy związków między poczuciem wyobcowania społecznego a przystosowaniem osobistym karanych przestępców zastosowano Skalę Poczucia Alienacji K. Kmieciak-Baran⁶⁹ (opis metody znajduje się w dalszej części raportu).

Ad 5) **Osobowościowa orientacja wartościująca.** Każde ludzkie doświadczenie obejmuje poznawczy kontakt ze sferą wartości⁷⁰. Motywacja związana z planowaniem osobistych celów polega na ich przyswajaniu, a następnie na realizacji w formie indywidualnych dążeń. W określonych sytuacjach jednostka uważa, że może osiągnąć zamierzony efekt w wyniku konkretnych starań. Jeśli wartość „przypuszczenia” jest wystarczająco silna, to zostaje podjęty zamiar realizacji określonych zachowań, dostosowanych do osiągnięcia celu w danych okolicznościach, zgodnie z subiektywną normą zachowań dostosowaną do kontekstu i posiadanych kompetencji⁷¹. Wymieniony mecha-

nizm stanowi przesłankę do stwierdzenia, że motywacja działań osoby zdrowej psychicznie może być trafnie wyjaśniona w oparciu o jej sposób wartościowania⁷². Poprzez system wartości należy rozumieć elementy struktur poznawczych, które stanowią względnie trwałą organizację przekonań dotyczących preferowanych sposobów postępowania lub ostatecznych stanów egzystencji, uporządkowanych według ich relatywnej ważności⁷³. Dzięki temu systemowi wybory dokonywane przez jednostkę są ukierunkowane na takie cele, które w jej subiektywnym odczuciu stanowią istotną wartość, a więc nadają sens postępowaniu służącemu ich realizacji⁷⁴.

Znaczenie procesu wartościowania w kształtowaniu przystosowania osobistego karanych przestępców w projekcie „Więzi społeczne zamiast więzień” zostało uwzględnione dzięki zastosowaniu Kwestionariusza Kryzysu w Wartościowaniu (KKW) P. Olesia⁷⁵ (szczegółowy opis narzędzia znajduje się w dalszej części raportu).

Ad 6) **Osobowościowa orientacja interpersonalna.** Kontakty międzyludzkie mają podstawowe znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania człowieka. Wzorce relacji interpersonalnych utrwalają się poznawczo i emocjonalnie, oddziałując na późniejsze życie, na sposób myślenia, odczuwanie własnej sytuacji oraz na interakcje z otoczeniem⁷⁶. Istnieje kilka typów relacji międzyludzkich,

⁶⁹ K. Kmieciak-Baran. Poczucie alienacji treść i charakterystyka psychometryczna. „Przegląd Psychologiczny” 1993 nr 4 s. 462-478.

⁷⁰ K. Wojtyła. *Osoba i czyn*. Kraków PTT 1969 s. 13.

⁷¹ P. Oleś. Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu. Warszawa PTP 1988 s. 4; B. Hołyst. *System wartości a zdrowie psychiczne*. Warszawa UW 1990 s. 5.

⁷² N. Feather. Values and Value Dilemmas in Relation to Judgments Concerning Outcomes of an Industrial Conflict. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2002 nr 4 s. 446-459.

⁷³ E. Stępień. System wartości a zachowanie aspołeczne młodzieży przestępczej i nieprzestępczej. W: *Studia nad uwarunkowaniami i regulacją agresji interpersonalnej*. Red. A. Frączek. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź Ossolineum 1986 s. 287-288.

⁷⁴ C. Matuszewicz. *Psychologia wartości*. Warszawa PWN 1975 s. 9; E. Bielicki. *Młodociani przestępcy, ich wartości i orientacja wartościująca*. Bydgoszcz BTN 1991 s. 5-13; S. Schwartz. *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. „Advances in Experimental Social Psychology” 1992 t. 25 s. 1-66.

⁷⁵ P. Oleś. Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu. Warszawa PTP 1988.

⁷⁶ J. Wiggins. *Interpersonalne skale przymiotnikowe IAS-R*. Lublin KUL (Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych) s. 9.

które określają zarówno zachowania w stosunku do innych, jak również wpływają na sam podmiot sprawczy – m. in. w zakresie obrazu siebie i samooceny⁷⁷:

- typ pewny siebie – dominujący (tendencja do indywidualizmu, przejmowania inicjatywy w sytuacjach społecznych, manipulacji i kontrolowania innych),
- typ arogancki – wyrachowany (opisuje dążenia do mściwości, poniżania i/lub wykorzystywania innych, rywalizacji oraz lekceważenia praw przysługujących drugiemu człowiekowi),
- typ zimny – nieczuły (odnosi się do autonomii, nieulegania społecznym konwenansom, braku czułości, trudności w zakresie współpracy i wybaczenia),
- typ powściągliwy – introwertywny (przeżywanie lęku i/lub zażenowania w obecności innych, powściągliwość i dystans w sytuacjach społecznych),
- typ niezdecydowany – uległy (brak stanowczości i asertywności wobec innych, niepewność i łagodność w kontaktach z innymi),
- typ niezrozumiały – szczerzy (jest charakterystyczny dla człowieka wyrozumiałego, akceptującego innych, łatwowernego),
- typ ciepły – zgodny (jednostki życzliwe, troszczące się o innych, dobrze przystosowane),
- typ towarzyski – ekstrawertywny (osoby otwarte, zwracające na siebie uwagę, ożywione w kontaktach społecznych).

Do badania przedstawionych powyżej kategorii relacji interpersonalnych u osób naruszających normy prawa karnego zastosowano Interpersonalne Skale Przymiotnikowe IAS-R J. Wigginsa⁷⁸. Opis narzędzia zostanie przedstawiony w dalszej części raportu.

⁷⁷ Tamże s. 29-38.

⁷⁸ Wiggins, jw. s. 29-38.

⁷⁹ P. Oleś. Wprowadzenie do psychologii osobowości. Warszawa Wyd. Nauk. „Scholar” 2005 s. 216-217.

⁸⁰ Lazarus, jw. s. 24.

⁸¹ J. Brandstädter, G. Renner. Tenacious goal pursuit and flexible goal adjustment: explication and age-related analysis of assimilative and accommodative strategies of coping. „Psychology and Aging” 1990 t. 5 s. 58-67; C. Sheridan, S. Radmacher. Psychologia zdrowia. Wyzwanie dla biomedycznego modelu zdrowia. Warszawa IPZ, PTP 1998 s. 224-226.

⁸² I. Heszen-Niejodek. Teoria stresu psychologicznego i radzenia sobie. W: Psychologia. Podręcznik akademicki. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej. T. 3. Red. J. Strelau. Gdańsk GWP 2000 s. 477.

Ad 7) **Kompetencje zaradcze w sytuacjach trudnych.** Bardzo ważnym rodzajem umiejętności o charakterze poznawczo-behawioralnym są kompetencje zaradcze w sytuacjach problemowych⁷⁹. Jeśli osoba spostrzega sytuację jako stresującą, wówczas zostaje uruchomiony proces adaptacyjny w postaci radzenia sobie. Jego przebieg zależy od szacowania przez człowieka, co można zrobić, by sprostać wymaganiom zaistniałych okoliczności. Możliwości zaradcze są oceniane pod kątem dwóch podstawowych funkcji⁸⁰:

- zmiany sytuacji na lepszą (strategie ukierunkowane na problem),
- takiej samoregulacji emocjonalnej, aby nie doszło do załamania odporności psychicznej ani społecznego funkcjonowania (strategie zorientowane na emocje).

Sposoby zaradcze służące zmianie stanu rzeczy na korzystniejszy mogą przyjmować różnorodne formy – np. monitorowania stresu, strukturalizacji sytuacji czy poszukiwania społecznego wsparcia. Ich skuteczność wymaga jednak prawidłowego funkcjonowania systemu poznawczego, który służy realistycznemu spostrzeganiu stresorów i dostępnych zasobów zaradczych. Jeśli w wyniku takiej oceny jednostka dojdzie do wniosku, że nie potrafi rozwiązać zaistniałego problemu, to zaczyna inicjować emocjonalne strategie zaradcze (np. fizyczne usuwanie się z sytuacji, stosowanie mechanizmów obronnych, ignorowanie problemu)⁸¹. Ryzyko zaburzeń w przystosowaniu występuje szczególnie wtedy, gdy funkcje zmiany stanu rzeczy i regulacji emocjonalnej wchodzi w konflikt – np. efekt samospokojenia uzyskany w wyniku używania substancji psychoaktywnych uniemożliwia podjęcie działań adaptacyjnych⁸².

Do badania związków między kompetencja-

mi zaradczymi w sytuacjach trudnych a przystosowaniem osobistym karanych przestępców wykorzystano trzy metody: Skalę Strategicznego Podejścia do Radzenia Sobie (SACS) S. Hobfolla⁸³, Kwestionariusz Religijnych Sposobów Radzenia Sobie ze Stre-

sem (*Brief RCOPE*) K. Paramenta⁸⁴ oraz Kwestionariusz MAP (*Maudsley Addiction Profile*) J. Marsdena, D. Stewarda, D. Besty⁸⁵. Opis zastosowanych narzędzi znajduje się w dalszej części raportu.

⁸³ Hobffol, jw. s.168-177.

⁸⁴ E. Talik, L. Szewczyk. Ocena równoważności kulturowej religijnych strategii radzenia sobie za stresem na postawie adaptacji kwestionariusza RCOPE – Kennetha I. Pargamenta. „Przegląd Psychologiczny” 2008 nr 4 s. 513-538.

⁸⁵ E. Hornowska. Kwestionariusz MAP (Maudsley Addiction Profile) i jego wykorzystanie w obszarze uzależnień. „Serwis Informacyjny Narkomania” 2006 nr 2 s. 10-11.

ROZDZIAŁ III: CHARAKTERYSTYKA NARZĘDZI WYKORZYSTANYCH W BADANIACH EMPIRYCZNYCH

3.1. METRYCZKA

Metryczka została opracowana w formie mustruktualizowanego wywiadu składającego się z następujących bloków tematycznych:

- dane socjodemograficzne – wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie;
- aktualny status społeczny – sytuacja materialna, status związany z nauką, status zawodowy (w tym okresy pozostawania bez pracy), status mieszkaniowy (w tym okresy bezdomności), status rodzinny (stan cywilny, liczba posiadanych dzieci);
- rodzina pochodzenia – struktura rodziny pochodzenia, występowanie czynników wspierających, występowanie patologii (nadużywanie substancji psychoaktywnych, stosowanie przemocy, przestępczość), wychowanie poza rodziną pochodzenia (przebywanie w domu dziecka, rodzinie zastępczej);
- rodzaj konfliktu z normami społecznymi – przejawy demoralizacji, rodzaj popełnionych czynów karalnych przez nieletnich, rodzaj popełnionych przestępstw przez dorosłych sprawców;
- stosowanie środków wychowawczych w stosunku do nieletnich naruszających normy społeczne i/lub normy prawa karnego – pobyt w ośrodku wychowawczym (powody, okres pobytu, okres czasu od zakończenia wykonywania środka), pobyt w zakładzie poprawczym (powody, okres pobytu, okres czasu od zakończenia wykonywania środka);
- odbywanie kary pozbawienia wolności – wymiar

orzeczonej kary, czas osadzenia, okres czasu od zakończenia wykonywania sankcji izolacyjnej).

Dane uzyskane za pomocą wywiadu posłużyły do opisu grup, które były badane w ramach projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” (nieletnich, aktualnych więźniów, byłych więźniów) oraz do określenia zasobów psychospołecznych respondentów.

3.2. TEST ZDAŃ NIEDOKOŃCZONYCH (RISB) J. ROTTERA

Metoda służy do określenia poziomu przystosowania osoby. Podstawą polskiej adaptacji testu było drugie wydanie RISB z 1992 roku¹. Narzędzie posiada walory technik projekcyjnych – swobodny charakter wypowiedzi, duży stopień ukrycia celu prowadzonych analiz, ewentualność tworzenia nowych trzonów w zależności od specyficznych celów badawczych i zalety metod obiektywnych – łatwość i rzetelność oceny oraz możliwość porównywania odpowiedzi różnych osób i prowadzenia badań grupowych².

Instrukcja wymaga, aby ankietowany dopisał dalszy ciąg do podanych mu słów początkowych (trzonu zdania). Zakłada się, że udzielone odpowiedzi odzwierciedlają pragnienia, dążenia, lęki i postawy osoby badanej³. Wnioskowanie o poziomie przystosowania respondenta odbywa się na podstawie uzupełniania 40 trzonów zdań, które dotyczą dominującego samopoczucia, postaw wobec przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, preferencji wartości, nasilenia problemów psychicz-

¹ A. Jaworowska, A. Matczak. Test Niedokończonych Zdań Rottera (RISB). Podręcznik. Warszawa PTP 1998 s. 10.

² Tamże s. 7-8.

³ Tamże s. 6.

nych, stosunku do pracy, postaw wobec innych ludzi i stosunku do siebie⁴.

Ze względu na cel badań i możliwość tworzenia nowych trzonów metodę uzupełniono 6 dodatkowymi zdaniami niedokończonymi, które dotyczyły sfery dążeń i celów („Najbardziej cenię...”; „Moją największą radością...”, „Ważne jest dla mnie...”, „W życiu kieruję się...”, „Moim największym skarbem...”, „Moje dążenia...”).

Pomimo tego, że RISB jest metodą projekcyjną, to jednak posiada system obiektywnej oceny udzielanych odpowiedzi, dzięki któremu można policzyć wskaźnik ogólnego przystosowania jednostki. W tym celu należy każde zdanie zaklasyfikować do jednej z siedmiu kategorii możliwych ocen⁵: odpowiedziom pozytywnym są przypisywane punkty od 0 do 2 (0 – niezwykle pozytywne, 1 – bardzo pozytywne, 2 – umiarkowanie pozytywne), treści neutralne są klasyfikowane na 3 punkty, zaś konflikto- wym przypisuje się od 4 do 6 punktów (4 – słaby konflikt, 5 – umiarkowany konflikt, 6 – silny konflikt). Wskaźnik przystosowania stanowi sumę punktów uzyskanych we wszystkich zdaniach niedokończonych. Wielkość liczbowa tego wskaźnika jest zawarta w granicach 0-282 punkty, przy czym wyższy wynik oznacza gorsze przystosowanie. Ze względu na to, że badany może nie wypełnić wszystkich zdań, do jego obliczania stosuje się wzór:

$$\text{Wskaźnik przystosowania} = \frac{\text{Suma punktów}}{\text{Liczba zdań do uzupełnienia}} \times \text{Liczba uzupełnionych zdań}$$

Uzyskana w ten sposób wartość może być wykorzystywana zarówno do celów przesiewowych, jak również do porównań międzygrupowych.

W projekcie „Więzi społeczne zamiast więzień” dokonano pomiaru przystosowania osobistego badanych (wynik ogólny) oraz ich przystosowania w pięciu sferach:

- stosunku do siebie,

⁴ Jaworowska, j.w. s. 9-12.

⁵ Tamże s. 42.

⁶ A. Matczak, A. Jaworowska. Test Niedokończonych Zdań Rottera RISB. Aneks do podręcznika. Normalizacja dla osób dorosłych. Warszawa PTP 2003 s. 11-12.

⁷ Tamże s. 13-29.

- relacji z innymi,
- relacji rodzinnych,
- dążeń i celów,
- doświadczanych problemów.

Wartość psychometryczna metody. Zgodność ocen tych samych protokołów przez sędziów kompetentnych, mierzona współczynnikiem korelacji Spearmana, wynosi 0,96. Współczynnik zgodności wewnętrznej α -Cronbacha osiągnął wartość 0,79⁶. Trafność mierzona różnicami w grupach kontrastowych wskazuje, że osoby nieprzystosowane (więźniowie, maltretowane kobiety, pacjenci z depresją, bezrobotni) osiągają istotnie niższy poziom przystosowania w stosunku do osób stanowiących próbę normalizacyjną⁷.

3.3. KWESTIONARIUSZ OCENY ZACHOWANIA ZASOBÓW S. HOBFOLLA

Narzędzie zostało oparte na teorii zachowania zasobów (Conservation of Resources Theory – COR) S. Hobfolla i stanowi narzędzie do pomiaru zarządzania 74 rodzajami zasobów. Sędziowie kompetentni przyporządkowali każdy z wyodrębnionych zasobów do jednej z czterech kategorii:

- 1) zasoby materialne,
- 2) zasoby osobiste,
- 3) zasoby stanu,
- 4) zasoby energii.

Osoby badane, posługując się pięciopunktową skalą (1 – wcale, 2 – w małym stopniu, 3 – w średnim/umiarkowanym stopniu, 4 – w dużym stopniu, 5 – w bardzo dużym stopniu):

- na pierwszym etapie odpowiedzi dokonują oceny znaczenia (ważności) poszczególnych zasobów,
- na drugim etapie odpowiedzi oceniają w jakim stopniu pozyskały te zasoby w swoim życiu,
- na trzecim etapie odpowiedzi szacują, w jakim stopniu utraciły poszczególne rodzaje zasobów.

Psychometryczne właściwości metody. Rzetelność mierzona współczynnikiem zgodności we-

wewnętrznej α -Cronbacha na grupie 1697 osób wynosi: 0,97 – zasobów, 0,98 – zyski zasobów, 0,98 – strata zasobów.

3.4. KWESTIONARIUSZ ORIENTACJI ŻYCIOWEJ SOC-29 A. ANTONOVSKY'EGO

Metoda SOC-29, składająca się z 29 pytań, jest używana do pomiaru poczucia koherencji. Hierarchiczna analiza czynnikowa ujawniła istnienie ogólnego czynnika w umiarkowanym stopniu obciążającego prawie wszystkie pozycje skali, co stanowi przesłankę do uznania wyniku ogólnego, jaki osoba badana uzyskuje w kwestionariuszu, za trafny wskaźnik poczucia koherencji⁸.

Metoda zawiera również 3 skale służące do pomiaru części składowych koherencji:

- poczucia zrozumiałości (11 pozycji),
- zaradności (10),
- sensowności (8).

Osoby badane ustosunkowują się do każdego twierdzenia na 7-punktowej skali. Wartość wskaźników w inwentarzu jest określona w następujących granicach: poczucie koherencji – 29-203, zrozumiałości – 11-77, zaradności – 10-77, sensowności – 8-56 punktów. Wyższy wynik liczbowy każdego wskaźnika oznacza większe nasilenie badanej zmiennej.

Psychometryczne właściwości metody.

Współczynniki zgodności wewnętrznej α -Cronbacha, uzyskane w 11 różnych badaniach, wahały się od 0,84 do 0,93.

3.5. KWESTIONARIUSZ OCENY WŁASNEGO ŻYCIA I. NIEWIADOMSKIEJ

Pierwsza część metody bada poczucie nasilenia sytuacji trudnych i opiera się na założeniu, że sytuacje trudne naruszają układ jednostka-otoczenie prowadząc do stresu psychologicznego. Ich spostrzeżenie ma zatem szczególne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania człowieka w środowisku. W kwestionariuszu uwzględniono siedem rodzajów

sytuacji trudnych:

- deprywacje potrzeb psychicznych i biologicznych,
- nadmierne obciążenie fizyczne i/lub psychiczne;
- konflikty wewnętrzne,
- poczucie zagrożenia,
- duże przeszkody w realizacji celów,
- trudności w zrozumieniu nowych napływających bodźców.

Respondent dokonuje oceny częstości występowania poszczególnych trudności na skali pięciostopniowej. Część ta pozwala określić trzy wskaźniki: stopień nasilenia odczuwanych sytuacji trudnych w przeszłości, teraźniejszości oraz przewidywania ich w przyszłości.

Druga część metody służy do pomiaru doświadczanych sukcesów. Oparto się tutaj na założeniu, że częstsze osiągnięcie celów będzie skutkowało wyższym poczuciem własnej skuteczności. Uwzględniono cztery kategorie sukcesów – w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym oraz towarzyskim. Respondent ocenia częstotliwość doświadczania sukcesów na skali pięciopunktowej. Dzięki uwzględnieniu trzech perspektyw czasowych wyróżniono trzy wskaźniki doświadczania sukcesów – w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Część trzecia metody odnosi się do poczucia doświadczania porażek w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym oraz towarzyskim w trzech perspektywach czasowych. Przedstawiona powyżej konstrukcja umożliwia określenie wskaźników mierzących nasilenie porażek w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Psychometryczne właściwości metody.

Współczynnik α -Cronbacha, obliczony na grupie 1480 badanych, przyjął następujące wartości dla poszczególnych wskaźników: 0,88 – poczucie nasilenia sytuacji trudnych w przeszłości; 0,88 – nasilenie aktualnych trudności; 0,90 – przewidywanie problemów w przyszłości; 0,74 – minione sukcesy; 0,82 – aktualne osiągnięcia; 0,89 – przewidywane

⁸ M. Zwoliński. Kontrowersje dotyczące struktury czynnikowej Kwestionariusza Orientacji Życiowej (skali SOC) A. Antonovsky'ego. „Przegląd Psychologiczny” 2000 nr 3 s. 291-308.

⁹ A. Antonovsky. Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Warszawa Fundacja IPN 1995 s. 84-85.

sukcesy; 0,78 – natężenie minionych porażek; 0,82 – poczucie aktualnych porażek; 0,88 – przewidywanie porażek w przyszłej perspektywie czasowej.

3.6. KWESTIONARIUSZ DO BADANIA POCZUCIA JAKOŚCI ŻYCIA – WHOQOL-BREF

WHOQOL-BREF służy do badania subiektywnej oceny jakości życia. Narzędzie składa się z 26 pytań, na które osoba odpowiada na pięciostopniowej skali. Respondent ocenia swoje funkcjonowanie w okresie ostatnich czterech tygodni. Kwestionariusz zawiera dwie zmienne, które są oddzielnie analizowane – zadowolenia z życia i zadowolenia ze zdrowia. Metoda pozwala również na oszacowanie globalnej jakości życia poprzez ustosunkowanie się na pięciostopniowej skali (1- bardzo zła, 2 – zła, 3 – ani dobra, ani zła, 4 – dobra, 5 – bardzo dobra) do różnych aspektów własnego funkcjonowania w czterech wymiarach życia¹⁰:

1. zdrowie fizyczne – czynności życia codziennego, uzależnienie od środków psychoaktywnych, energia, zmęczenie, mobilność, ból, dyskomfort, sen, odpoczynek, zdolność do pracy;
2. funkcjonowanie psychiczne – obraz ciała, wygląd, negatywne i pozytywne emocje, poczucie własnej wartości, przeżycia w sferze duchowej, doświadczenia religijne, osobiste przekonania, myślenie, uczenie się, pamięć, koncentracja;
3. relacje społeczne – kontakty interpersonalne, wsparcie społeczne, aktywność seksualna;
4. środowisko życia – zasoby finansowe, wolność, bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne, opieka zdrowotna, środowisko domowe, możliwości zdobywania nowych informacji i umiejętności, możliwości urzeczywistniania wypoczynku, środowisko fizyczne (zanieczyszczenie, hałas, ruch uliczny, klimat), transport.

Psychometryczne właściwości metody. Rze-

telność mierzona współczynnikiem zgodności wewnętrznej α -Cronbacha wynosi: dla poszczególnych wymiarów: od 0,54 do 0,91; dla całości skali: 0,92 (osoby zdrowe) i 0,95 (osoby chore)¹¹.

3.7. SKALA POCZUCIA ALIENACJI K. KMIECIK-BARAN

Metoda bazuje na teorii alienacji H. Seemana, w której zostało wyodrębnionych pięć typów wyobcowania. Autorka uzupełniła teoretyczne kategorie o przeciwstawne krańce, co w efekcie doprowadziło do wyodrębnienia pięciu wymiarów poczucia alienacji:

1. doświadczenie anomii – ładu społecznego,
2. przeżywanie bezsensu – sensu,
3. odczuwanie bezradności – zaradności,
4. samowyobcowania – autonomii,
5. doświadczenie izolacji – integracji.

Narzędzie składa się z 100 pozycji. Do każdego wymiaru poczucia alienacji odnosi się 20 twierdzeń (10 pozytywnych i 10 negatywnych). Respondent ustosunkowuje się do każdego twierdzenia, wybierając jedną z pięciu odpowiedzi (1-całkowicie się zgadzam, 2-zgadzam się, 3-nie mam zdania, 4-nie zgadzam się, 5-całkowicie się nie zgadzam).

Psychometryczne właściwości metody. Rzetelność poszczególnych wymiarów¹³ – wymiar I: rtt=0,98, wymiar II: rtt= 0,96, wymiar III: rtt= 0,94, wymiar IV: rtt =0,28, wymiar V: rtt =0,97.

3.8. KWESTIONARIUSZ KRYZYSU W WARTOŚCIOWANIU (KKW) P. OLESIA

Metoda jest przeznaczona do analizy trudności w procesie wartościowania u osób zdrowych psychicznie¹⁴. KKW składa się z 25 pozycji, w tym z 24 o charakterze diagnostycznym. Badanie prowadzi do określenia rezultatu ogólnego (nasilenia kryzysu w wartościowaniu) oraz do wyników

¹⁰ L. Wołowicka. Jakość życia w naukach medycznych. Poznań AM 2001 s. 276-277.

¹¹ Tamże s. 277.

¹² K. Kmiecik-Baran. Poczucie alienacji treść i charakterystyka psychometryczna. „Przegląd Psychologiczny” 1993 nr 4 s. 462-478.

¹³ Tamże s. 476.

¹⁴ P. Oleś. Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu. Warszawa PTP 1988 s. 3.

w 4 podskalach, które mierzą główne objawy tego kryzysu¹⁵:

- trudności w hierarchizowaniu systemu wartości (H) – 7 pozycji,
- poczucia zagubienia wartości (Z) – 6,
- dezintegracji wartościowania (D) – 6,
- poczucia niezrealizowania wartości (R) – 5.

Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do treści każdego z twierdzeń przez zakreślenie jednej z trzech możliwych odpowiedzi: P – prawda, ? – nie jestem pewien, F – fałsz. Za odpowiedź diagnostyczną respondent uzyskuje 2 punkty, za ? – 1, a za odpowiedź niezgodną z kluczem – 0. Ogólną sumę otrzymuje się poprzez dodanie punktów uzyskanych za odpowiedzi dotyczące wszystkich diagnostycznych pozycji, natomiast wyniki w podskalach stanowią sumę punktów z pozycji przyporządkowanych wyodrębnionym objawom kryzysu wartościowania.

Psychometryczne właściwości metody. Rzetelność mierzona współczynnikiem zgodności wewnętrznej α -Cronbacha wynosi: 0,90 – wynik ogólny; 0,76 – podskala H; 0,73 – Z; 0,74 – D i 0,73 – R¹⁶.

3.9. INTERPERSONALNE SKALE PRZYMIOTNIKOWE IAS-R J. WIGGINSA

Narzędzie IAS (*Interpersonal Adjective Scales*), składające się z 64 przymiotników odzwierciedlających funkcjonowanie interpersonalne, może mieć różnorodne zastosowanie – np. do analizy kompetencji społecznych, relacji międzyludzkich lub osobowości¹⁷.

W analizach na użytek projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” metoda Interpersonalnych Skal Przymiotnikowych została wykorzystana w dwóch aspektach:

- **Do oceny funkcjonowania własnej osoby w relacjach interpersonalnych.** W tym celu poproszono uczestników, aby zastosowali się do następującej instrukcji: „Określ, jak często zachowujesz się

w sposób opisany przez dane słowo”. Obok każdego przymiotnika umieszczono cyfry określające częstotliwość, z jaką osoba może doświadczać określonego rodzaju spostrzegania społecznego: 1 – nigdy, 2 – bardzo rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często.

- **Do subiektywnej oceny spostrzegania osób badanych przez otoczenie społeczne.** W tym celu poproszono uczestników, aby zastosowali się do następującej instrukcji: „Określ, jak często inni ludzie oceniają Ciebie w sposób opisany przez dane słowo”. Obok każdego przymiotnika umieszczono cyfry określające częstotliwość, z jaką osoba może doświadczać określonego rodzaju spostrzegania społecznego: 1 – nigdy, 2 – bardzo rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często.

Przymiotniki występujące w metodzie zostały pogrupowane w 8 interpersonalnych wymiarach (skalach)¹⁸:

- 1) pewny siebie-dominujący (PA),
- 2) arogancki-wyrachowany (BC),
- 3) zimny-nieczuły (DE),
- 4) powściągliwy-introwertywny (FG),
- 5) niezdecydowany-uległy (HI),
- 6) niezrozumiały-szczery (JK),
- 7) ciepły-zgodny (LM),
- 8) towarzyski-ekstrawertywny (NO).

Na każdy przedstawiony wymiar składa się 8 przymiotników o interpersonalnym charakterze. Wynik osoby badanej w każdej ze skal stanowi suma częstotliwości towarzyszącej każdemu przymiotnikowi przyporządkowanemu do określonego wymiaru. Wynik waha się między 8 a 40 punktów.

Psychometryczne właściwości metody. Współczynniki zgodności wewnętrznej α -Cronbacha, liczone na grupie 1083 osób dorosłych, osiągnęły następujące wartości dla poszczególnych skal: 0,79 – PA; 0,86 – BC; 0,81 – DE; 0,84 – FG;

¹⁵ Tamże s. 8-9.

¹⁶ Tamże s. 21-22.

¹⁷ J. Wiggins. Interpersonalne skale przymiotnikowe IAS-R. Lublin KUL (Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych) s. 66.

¹⁸ Tamże s. 18.

0,81 – HI; 0,75 – JK; 0,85 – LM; 0,83 – NO¹⁹.

3.10. SKALA STRATEGICZNEGO PODEJŚCIA DO RADZENIA SOBIE (SACS) S. HOBFOLLA

Metoda służy do badania strategii zaradczych, jakie mogą być podejmowane przez człowieka w sytuacjach trudnych. Do kwestionariusza zostały wybrane stwierdzenia odzwierciedlające zarówno indywidualne, jak i kolektywistyczne strategie zaradcze. SACS zawiera 52 twierdzenia przedstawiające potencjalne reakcje w sytuacjach stresujących. Do każdego zdania należy ustosunkować się na pięciostopniowej skali (od: 1 – zdecydowanie tak nie robiłem; do: 5 – zdecydowanie tak robiłem). W metodzie wyodrębniono dziewięć skal, które określają zachowania konstytuujące określone poniżej strategie zaradcze²⁰:

- działania asertywne,
- unikanie,
- poszukiwanie wsparcia społecznego,
- działania ostrożne,
- współpraca społeczna,
- działania instynktowne,
- działania agresywne,
- działania antyspołeczne,
- działanie „nie wprost”.

Psychometryczne właściwości metody. Rzetelność mierzona współczynnikiem zgodności wewnętrznej α -Cronbacha na grupie 1697 osób wynosi: 0,53 – asertywne; 0,66 – współpraca społeczna; 0,77 – poszukiwanie wsparcia społecznego; 0,70 – działania ostrożne; 0,71 – działania instynktowne, 0,76 – unikanie; 0,47 – działanie „nie wprost”; 0,67 – działania antyspołeczne; 0,53 – działania agresywne.

3.11. KWESTIONARIUSZ RELIGIJNYCH SPOSOBÓW RADZENIA SOBIE ZE STRESEM (BRIEF RCOPE) K. PARAMENTA

W badaniach na użytek projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” wykorzystano kwestionariusz RCOPE po to, aby sprawdzić w jakim stopniu respondenci wykorzystują religijne radzenie sobie ze stresem, tzn. zrozumieć doświadczane problemy i/lub sprostać doświadczanym sytuacjom trudnym²¹. Narzędzie składa się z 14 pytań, które konstytuują dwa wymiary sposobów zaradczych:

- pozytywne religijne strategie radzenia sobie (7 pozycji),
- negatywne religijne strategie radzenia sobie (7 pozycji).

Zadaniem respondentów jest określenie stopnia, w jakim korzystają z poszczególnych sposobów religijnego radzenia sobie z negatywnymi wydarzeniami poprzez wybór jednej z odpowiedzi na pięciopunktowej skali: 1 – zdecydowanie tak nie robiłem, 2 – nie robiłem tak, 3 – nie wiem, czy tak robiłem, 4 – tak robiłem, 5 – zdecydowanie tak robiłem.

Psychometryczne właściwości metody.

Współczynnik zgodności wewnętrznej α -Cronbacha, policzony na grupie 1362 osób, wynosi: 0,80 – skala negatywnych strategii zaradczych; 0,9 – skala pozytywnych strategii zaradczych.

3.12. KWESTIONARIUSZ MAP J. MARSDENA, D. STEWARDA, D. BESTY

MAP (*Maudsley Addiction Profile*) jest ustrukturyzowanym wywiadem, który służy do badania zagadnień związanych z problematyką uzależnień chemicznych²². Metoda składa się z 4 części²³:

I – używanie substancji psychoaktywnych – częstotliwość korzystania z różnych rodzajów środków

¹⁹ Wiggins, jw. s. 65.

²⁰ S. Hobfoll. Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu. Gdańsk GWP 2006 s. 168-177.

²¹ E. Talik, L. Szewczyk. Ocena równoważności kulturowej religijnych strategii radzenia sobie za stresem na postawie adaptacji kwestionariusza RCOPE – Kennetha I. Pargamenta. „Przegląd Psychologiczny” 2008 nr 4 s. 516.

²² E. Hornowska. Kwestionariusz MAP (Maudsley Addiction Profile) i jego wykorzystanie w obszarze uzależnień. „Serwis Informacyjny Narkomania” 2006 nr 2 s. 10-11.

²³ Tamże s. 10.

odurzających, przyjmowane dawki, wiek inicjacji;
II – zachowania zagrażające zdrowiu – iniekcje narkotykowe, ryzykowne kontakty seksualne;
III – zaburzenia somatyczne i problemy psychiczne towarzyszące używaniu substancji psychoaktywnych;
IV – trudności społeczne współwystępujące z korzystaniem ze środków uzależniających.

W badaniach na użytek projektu „Więzi społeczne zamiast więzień” wykorzystano pierwszą i trzecią część kwestionariusza. Ze względu na rodzaj prowadzonych analiz część I została zmodyfikowana – zadanie osoby badanej polega na określeniu cyfry najlepiej określającej częstotliwość używania każdej z 11 rodzajów wymienionych substancji psychoaktywnych: 1 – nigdy, 2 – bardzo rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często. Wskaźnik nasilenia konsumpcji środków uzależniających stanowi wynik zsumowania częstotliwości przyjmowania poszczególnych środków. Jego wartość jest określona w granicach 10-50 punktów.

Część III metody została wykorzystana do określenia 2 wskaźników – nasilenia zaburzeń somatycznych i natężenia problemów psychicznych współwystępujących z zażywaniem środków chemicznych. W tym celu osoba badana określa cyfrę,

która najlepiej określa częstotliwość występowania każdego z 12 rodzajów zaburzeń somatycznych i 21 kategorii problemów psychicznych związanych z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych (1 – nigdy, 2 – bardzo rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często). Wskaźnik nasilenia kłopotów fizycznych jest obliczany poprzez zsumowanie częstotliwości doświadczania wymienionych rodzajów zaburzeń tego typu. Jego wartość waha się w granicach 12-60 punktów. Natomiast wskaźnik nasilenia trudności psychicznych stanowi sumę częstotliwości występowania wyszczególnionych 21 objawów trudności w funkcjonowaniu psychicznym. Wielkość liczbowa jest tu zawarta w granicach 21-105 punktów.

Wartość psychometryczna polskiej adaptacji kwestionariusza. Rzetelność MAP mierzona metodą test-retest w okresie 14 dni wskazała, że współczynniki korelacji dla poszczególnych części metody wahały się od 0,68 do 0,98. Współczynniki zgodności wewnętrznej α -Cronbacha, obliczone na grupie 109 pacjentów uzależnionych od substancji psychoaktywnych, wynosiły: 0,86 – nasilenie trudności somatycznych; 0,89 – natężenie trudności psychicznych²⁴.

²⁴ Tamże s. 11.

ROZDZIAŁ IV: OSOBY BADANE

4.1. GRUPY WYODRĘBNIONE DO ANALIZ EMPIRYCZNYCH

W projekcie „Więzi społeczne zamiast więzień” zostały wyodrębnione trzy grupy osób badanych – nieletni, aktualni więźniowie i byli więźniowie. Przedstawiony powyżej podział respondentów jest uzasadniony celem projektu, polegającym na podniesieniu jakości usług podmiotów integracji społecznej poprzez wyposażenie ich w wiedzę niezbędną do prowadzenia aktywnych działań pomocowych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem.

Uzasadnienie wyników badań w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu nieletnich. Analizy prowadzone w tej grupie powinny służyć temu, aby podmioty integracji społecznej mogły skutecznie przeciwdziałać zjawisku kariery przestępczej. Wyniki analiz kryminologicznych wskazują na wczesne czynniki ryzyka tego rodzaju kariery (zob. część dotycząca podstaw teoretycznych badań). Brakuje natomiast wskazówek, w jaki sposób chronić młodzież przed utrwalaniem postępowania noszącego znamiona demoralizacji i/lub czynów karalnych. Zasadność poszukiwania czynników ochraniających przed rozwojem nieakceptowanych społecznie zachowań w szczególny sposób potwierdzają dwie prawidłowości. Pierwsza z nich polega na tym, że brak reakcji na wczesne zachowania dewiacyjne z dużym prawdopodobieństwem doprowadzi do eskalacji konfliktu z prawem. Druga prawidłowość jest związana z niewielką efektywnością dotychczasowych oddziaływań, jakie są podejmowane w stosunku do nieletnich. Należy wyraźnie podkreślić, że pobyt w placówkach

opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych sprzyja rozwojowi kariery przestępczej. Wyniki badań odnoszące się do związków między psychospołecznymi zasobami a przystosowaniem osobistym nieletnich powinny zatem służyć podmiotom zajmującym się integracją społeczną do kształtowania profilaktyki predeliktualnej, ukierunkowanej na zapobieganie zjawisku przestępczości w populacji młodzieży.

Uzasadnienie wyników badań w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu aktualnych więźniów. W światowej polityce kryminalnej zaznacza się intensywny proces reformowania systemów więziennych, mający na celu maksymalne zbliżenie okoliczności wykonywania kar izolacyjnych do warunków wolnościowych. Należy więc zwracać szczególną uwagę na przygotowanie skazanych do zwolnienia w okresie poprzedzającym ten fakt. Doprowadzenie do poprawy moralnej więźniów stanowi niezwykle trudny proces ze względu na zjawisko demoralizacji, izolację społeczną oraz ich niewielkie zaangażowanie w oddziaływania penitencjarne. Do poprawy moralnej przestępcy dojdzie tylko w takiej sytuacji, w której oddziaływaniom resocjalizacyjnym i/lub terapeutycznym będą towarzyszyły podmiotowe przeżycia jednostki – refleksja nad własnym zachowaniem i wzbudzenie wewnętrznej motywacji do zmian w postępowaniu. Analiza związków między zasobami psychospołecznymi a przystosowaniem osobistym aktualnych więźniów powinna z jednej strony przyczynić się do adekwatnego dopasowania oddziaływań penitencjarnych (resocjalizacyjnych i/lub terapeutycznych) do potrzeb readaptacyjnych osadzonych, zaś z drugiej – do zwiększenia efektywności stosowania sankcji izolacyjnych.

Uzasadnienie wyników badań w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu byłych więźniów. Pomimo istniejących zapisów ustawowych, do tej pory nie stworzono systemu wsparcia postpenitencjarnego. Aktualnie wspieranie osób opuszczających zakłady karne ma charakter doraźny i dotyczy niewielkiej grupy. Wynikiem takiej sytuacji jest wysokie ryzyko powrotu do przestępstwa z powodu nawarstwiania się różnorodnych problemów. Analiza związków między zasobami psychospołecznymi a przystosowaniem osobistym byłych więźniów jest ważna w kontekście wprowadzenia długofalowej pomocy postpenitencjarnej przez podmioty zajmujące się integracją społeczną wykluczonych. Wyniki badań uzyskane w projekcie w ramach zapobiegania recydywie (profilaktyki postdeliktualnej) powinny służyć m. in.: 1) osłabianiu lęku byłych więźniów przed otaczającą rzeczywistością, 2) zmniejszeniu ich bezradności wobec zaistniałych problemów, 3) mobilizowaniu otoczenia do inicjowania społecznych systemów wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne.

4.2. PRZEBIEG BADAŃ

Badania empiryczne kompletem metod przeprowadzone zostały na grupach:

- 500 osób nieletnich zdemoralizowanych (po konflikcie z prawem karnym),
- 100 aktualnych więźniów, w okresie adaptacji do warunków wolnościowych,
- 100 byłych więźniów, w okresie co najmniej dwóch lat pozytywnej readaptacji społecznej.

Badania prowadzone były od 1 grudnia 2009 roku do 31 marca 2010 roku. Grupa badana w 90% obejmowała osoby z województwa lubelskiego, w 10% z innych województw. Fakt włączenia osób z terenu całej Polski (10% grupy) do badanej populacji, podyktowany był wyczerpaniem możliwości pozyskania próby badawczej w ramach województwa lubelskiego. Badania prowadzone były przez ankietatorów, głównie studentów psychologii KUL, a także osoby mające bezpośredni kontakt z badanymi grupami takie jak: kuratorzy sądowi, pracownicy socjalni, księża, pedagodzy szkolni, wychowawcy i psycho-

lodzy więzienni. W ramach realizacji badań nawiązano współpracę z licznymi ośrodkami poprawczymi, wychowawczymi, więzieniami, szkołami oraz instytucjami pomocy i integracji społecznej świadczącymi wsparcie nieletnim i więźniom.

Wszystkie badania przeprowadzane były indywidualnie. Przeciętny czas badania jednej osoby wahał się od 2 do 4 godzin, poza kilkoma wyjątkami, w których badanie wykonywane było przez 2 kolejne dni. Sytuacje takie wynikały z deficytów psychologicznych osób badanych.

4.3. CHARAKTERYSTYKA SOCJODEMOGRAFICZNA BADANYCH

Badane grupy scharakteryzowane zostaną według następujących zmiennych socjodemograficznych: wieku, płci, miejsca pochodzenia, miejsca zamieszkania, wykształcenia i sytuacji materialnej.

4.3.1. Nieletni zdemoralizowani

W próbie badawczej znalazły się osoby od 16 do 25 roku życia spełniające kryterium nieletniości. Są to osoby, które przed 17 rokiem życia weszły w konflikt z prawem karnym. Osoby te przejawiają różny stopień demoralizacji. Średnia wieku w badanej grupie wynosi 18 lat. Nieletni kierowani byli do ośrodków wychowawczych i poprawczych głównie z takich powodów jak: dokonanie czynów karalnych (kradzieży, pobic, włamań) i demoralizacji (nieusprawiedliwionej absencji szkolnej, używania substancji psychoaktywnych).

Tabela 4.1. Rozkład płci w grupie nieletnich

Płeć	N	%
Kobiety	254	49,7
Mężczyźni	257	50,3
Ogółem	511	100,0

W grupie nieletnich chłopcy i dziewczęta stanowią po 50% próby badawczej.

Nieletni z grupy badanej pochodzili głównie z dużych miast i wsi, następnie średnich miast, małych miast i miejscowości miejsko/wiejskich.

Tabela 4.2. Pochodzenie nieletnich

Miejsce pochodzenia	N	%
Wieś	104	20,4
Miasto do 5 tys. mieszk.	37	7,2
Miasto 6-20 tys. mieszk.	48	9,4
Miasto 21-50 tys. mieszk.	94	18,4
Miasto 51-100 tys. mieszk.	68	13,3
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	143	28,0
Ogółem	494	96,7
Systemowe braki danych	17	3,3
Ogółem	511	100,0

Tabela 4.3. Aktualne miejsce pobytu nieletnich

Aktualne miejsce pobytu	N	%
Wieś	91	17,8
Miasto do 5 tys. mieszk.	32	6,3
Miasto 6-20 tys. mieszk.	56	11,0
Miasto 21-50 tys. mieszk.	96	18,8
Miasto 51-100 tys. mieszk.	65	12,7
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	162	31,7
Ogółem	502	98,2
Systemowe braki danych	9	1,8
Ogółem	511	100,0

Aktualnie nieletni zamieszkują głównie duże i średnie miasta oraz wsie.

Grupa nieletnich obejmuje przede wszystkim osoby w wieku szkolnym, dlatego większość osób posiada na czas badania wykształcenie podstawowe i gimnazjalne.

Tabela 4.4. Wykształcenie nieletnich

Wykształcenie	N	%
Podstawowe	221	43,2
Gimnazjum	183	35,8
Zawodowe	57	11,2
Średnie	34	6,7
Wyższe zawodowe	2	0,4
Niepełne wyższe	1	0,2
Wyższe	4	0,8
Ogółem	502	98,2
Systemowe braki danych	9	1,8
Ogółem	511	100,0

Nieletni oceniają sytuację materialną rodziny jako raczej dobrą i dobrą (57%), oraz raczej złą i złą (22%). Najmniej osób ocenia sytuację rodzinną jako bardzo złą (5%) i bardzo dobrą (9%).

Tabela 4.5. Sytuacja materialna rodziny nieletnich

Sytuacja materialna	N	%
Bardzo zła	24	4,7
Zła	34	6,7
Raczej zła	79	15,5
Raczej dobra	172	33,7
Dobra	118	23,1
Bardzo dobra	46	9,0
Ogółem	473	92,6
Systemowe braki danych	38	7,4
Ogółem	511	100,0

4.3.2. Więźniowie w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Grupa obejmuje osoby aktualnie przebywające w więzieniu, które przygotowują się do wyjścia na wolność, czyli w okresie 6 miesięcy przed opuszczeniem miejsca izolacji. W grupie tej znajduje się 100% mężczyzn. Średnia wieku wynosi 35 lat. Średni okres przebywania w więzieniu 2 lata. Głównymi powodami pozbawienia wolności w badanej grupie były: kradzieże, zabójstwa, rozboje, pobicia, włamania i handel narkotykami.

Tabela 4.6. Pochodzenie aktualnych więźniów

Miejsce pochodzenia	N	%
Wieś	41	37,6
Miasto do 5 tys. mieszk.	8	7,3
Miasto 6-20 tys. mieszk.	15	13,8
Miasto 21-50 tys. mieszk.	12	11,0
Miasto 51-100 tys. mieszk.	6	5,5
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	25	22,9
Ogółem	107	98,2
Systemowe braki danych	2	1,8
Ogółem	109	100,0

Większość aktualnych więźniów pochodzi ze wsi (38%), następnie z dużych miast (23%), ze średnich co do wielkości miast, małych miast i gmin wiejsko-miejskich.

Aktualni więźniowie zamieszkują głównie duże miasta (37%) i wsie (22%). W dalszej kolejności średnie miasta. Najmniej jest ich w małych miasteczkach i gminach miejsko-wiejskich.

Tabela 4.7. Miejsce zamieszkania aktualnych więźniów

Miejsce zamieszkania	N	%
Wieś	24	22,0
Miasto do 5 tys. mieszk.	7	6,4
Miasto 6-20 tys. mieszk.	8	7,3
Miasto 21-50 tys. mieszk.	17	15,6
Miasto 51-100 tys. mieszk.	11	10,1
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	40	36,7
Ogółem	107	98,2
Systemowe braki danych	2	1,8
Ogółem	109	100,0

Badani aktualni więźniowie posiadają wykształcenie zawodowe (34%), podstawowe (32%) i średnie (22%). Osoby z wykształceniem wyższym i niepełnym wyższym stanowią 6% badanej próby.

Tabela 4.8. Wykształcenie aktualnych więźniów

Wykształcenie	N	%
Podstawowe	35	32,1
Gimnazjum	5	4,6
Zawodowe	37	33,9
Średnie	25	22,9
Niepełne wyższe	3	2,8
Wyższe	3	2,8
Ogółem	108	99,1
Systemowe braki danych	1	,9
Ogółem	109	100,0

Aktualni więźniowie w większości oceniają swoją sytuację materialną jako złą i raczej złą (50%). Sytuację materialną dobrą i raczej dobrą posiada 34% badanych. W skrajnym ubóstwie pozostaje 14% więźniów.

Tabela 4.9. Sytuacja materialna aktualnych więźniów

Sytuacja materialna	N	%
Bardzo zła	15	13,8
Zła	28	25,7
Raczej zła	27	24,8
Raczej dobra	24	22,0
Dobra	13	11,9
Ogółem	107	98,2
Systemowe braki danych	2	1,8
Ogółem	109	100,0

4.3.3. Byli więźniowie

Grupa byłych więźniów obejmuje w 100% mężczyzn. Średnia wieku wynosi 46 lat. Średni czas spędzony w izolacji więziennej wynosi 1,7 roku. Do głównych powodów pozbawienia wolności należały: kradzieże, pobicia i rozboje.

Tabela 4.10. Miejsce pochodzenia

Miejsce pochodzenia	N	%
Wieś	45	45,5
Miasto do 5 tys. mieszk.	3	3,0
Miasto 6-20 tys. mieszk.	9	9,1
Miasto 21-50 tys. mieszk.	6	6,1
Miasto 51-100 tys. mieszk.	12	12,1
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	22	22,2
Ogółem	97	98,0
Systemowe braki danych	2	2,0
Ogółem	99	100,0

Większość byłych więźniów pochodzi ze wsi (45,5%), następnie z dużych miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców (22%), średnich miast (12%), małych miast (15%) i gmin miejsko-wiejskich (3%).

Tabela 4.11. Miejsce zamieszkania byłych więźniów

Miejsce zamieszkania	N	%
Wieś	26	26,3
Miasto do 5 tys. mieszk.	1	1,0
Miasto 6-20 tys. mieszk.	10	10,1
Miasto 21-50 tys. mieszk.	16	16,2
Miasto 51-100 tys. mieszk.	16	16,2
Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	29	29,3
Ogółem	98	99,0
Systemowe braki danych	1	1,0
Ogółem	99	100,0

Byli więźniowie zamieszkują w większości wielkie miasta (29%), małe miasta (26%), wsie (26%) i średnie miasta (16%).

Byli więźniowie posiadają w większości wykształcenie zawodowe (33%), podstawowe (26%), i średnie (21%).

Byli więźniowie oceniają sytuację materialną w rodzinach pochodzenia jako złą, raczej złą i bardzo złą (76%).

Tabela 4.12. Wykształcenie byłych więźniów

Wykształcenie	N	%
Podstawowe	26	26,3
Gimnazjum	6	6,1
Zawodowe	33	33,3
Średnie	21	21,2
Wyższe zawodowe	2	2,0
Niepełne wyższe	5	5,1
Wyższe	4	4,0
Ogółem	97	98,0
Systemowe braki danych	2	2,0
Ogółem	99	100,0

Tabela 4.13. Sytuacja materialna byłych więźniów

Sytuacja materialna	N	%
Bardzo zła	26	26,3
Zła	21	21,2
Raczej zła	29	29,3
Raczej dobra	14	14,1
Dobra	7	7,1
Bardzo dobra	2	2,0
Ogółem	99	100,0

ROZDZIAŁ V: METODY ANALIZ STATYSTYCZNYCH

W analizie zależności przystosowania osobistego od poszczególnych typów zasobów zastosowano trzy metody statystyczne: współczynnik korelacji, analizę kanoniczną oraz regresję wieloraką. Metody te umożliwiają ilościowe uchwycenie istotnych związków pomiędzy zmiennymi ilościowymi.

5.1. WSPÓŁCZYNNIK KORELACJI R-PEARSONA

Współczynnik korelacji r-Pearsona określa poziom zależności liniowej dwóch zmiennych. Wartość tego współczynnika mieści się w przedziale domkniętym $\langle -1, 1 \rangle$. Jego znak określa kierunek zależności. Korelacja ujemna oznacza, że, gdy jedna zmienna rośnie – druga maleje. Dodatni współczynnik korelacji wskazuje na sytuację, w której wraz ze wzrostem jednej zmiennej rośnie druga. Im większa wartość bezwzględna r , tym silniejsza jest zależność liniowa między zmiennymi. Gdy $r = 0$, oznacza to, że brak jest liniowej zależności między cechami, $r = 1$ oznacza pełną dodatnią liniową zależność między zmiennymi, natomiast $r = -1$ oznacza pełną ujemną liniową zależność między zmiennymi. Analiza korelacji metodą Pearsona jest najlepszym wyborem w analizie zmiennych o charakterze ciągłym, tak jak to jest w przypadku prezentowanych badań. Analiza korelacji metodą Pearsona została przeprowadzona w grupach aktualnych i byłych więźniów.

5.2. ANALIZA KANONICZNA

Analiza kanoniczna jest zaawansowaną wielozmienną techniką statystyczną, umożliwiającą wykrycie struktury zależności między zbiorem

zmiennych wyjaśnianych a zbiorem zmiennych wyjaśniających. Zwykła analiza korelacji pomiędzy parami zmiennych nie uwzględnia powiązań wewnątrz zbioru wyjaśniającego oraz wewnątrz zbioru wyjaśnianego. Analiza kanoniczna umożliwia uchwycenie istotnych zależności między zbiorami zmiennych w sposób syntetyczny. W trakcie analizy kanonicznej konstruowane są liniowe kombinacje (sumy ważone) w obu zbiorach zmiennych (wyjaśnianym i wyjaśniającym) w taki sposób, aby korelacja pomiędzy nimi była jak największa. Korelacja ta jest wyrażona w postaci współczynnika korelacji kanonicznej (R), który jest interpretowany analogicznie do współczynnika r-Pearsona. Para złożona z liniowych kombinacji zmiennych wyjaśnianych i wyjaśniających określana jest mianem zmiennej kanonicznej lub pierwiastka. W wyniku analizy można określić, które z wyodrębnionych zmiennych kanonicznych są istotne ze statystycznego punktu widzenia. Struktura ważności zmiennych wewnątrz zbiorów jest odzwierciedlona przez ładunki kanoniczne. Przyjęto, że zmienna, której wartość bezwzględna ładunku kanonicznego w danej zmiennej kanonicznej jest większa od 0,4, jest istotna dla interpretacji tej zmiennej kanonicznej. Na bazie uzyskanego modelu analizy kanonicznej przeprowadzono analizę redundancji, która umożliwiła określenie zakresu wariancji w zbiorze zmiennych zależnych wyjaśnianej przez każdą ze zmiennych kanonicznych ($R(Y|X)$). Analiza kanoniczna jest najbardziej trafną techniką, którą można zastosować do analizy powiązań pomiędzy dwoma zbiorami zmiennych. Zastosowana została do wykrycia struktury zależności między zmiennymi

mi wyjaśniającymi a wyjaśnianymi w grupie nieletnich ze względu na wystarczającą liczebność tej grupy.

5.3. ANALIZA REGRESJI WIELORAKIEJ

Analiza regresji wielorakiej to metoda, której celem jest ilościowe ujęcie związków pomiędzy wieloma zmiennymi objaśniającymi a zmienną objaśnianą. Pozwala ona odpowiedzieć na pytanie: "Na podstawie jakich zmiennych można najlepiej przewidzieć wartości zmiennej objaśnianej". W przypadku prezentowanych badań zastosowanie analizy regresji wielorakiej posłużyło do wyodrębnienia zbioru zasobów (dla każdego typu zasobów z osobna), na podstawie którego najlepiej da się wyjaśnić

przystosowanie osobiste jednostki. Zależności między zmiennymi wyjaśniającymi (zwanymi predyktorami) a zmienną wyjaśnianą (czyli kryterium) są modelowane w postaci równania regresji metodą najmniejszych kwadratów. Model regresji, podobnie jak korelacja i analiza kanoniczna, zakłada liniową zależność między zmiennymi. Zastosowany w obecnej analizie algorytm krokowy służy do selekcjonowania najlepszego zbioru predyktorów. W efekcie analizy można określić względną wagę poszczególnych zmiennych wyjaśniających dla przewidywania zmiennej wyjaśnianej (w postaci wag beta) oraz procent zmiennej zależnej (R^2 kwadrat).

ROZDZIAŁ VI: WYNIKI BADAŃ – ZWIĄZKI MIĘDZY ZASOBAMI PSYCHOSPOŁECZNYMI A PRZYSTOSOWANIEM OSOBISTYM W GRUPIE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

W analizie uzyskanych wyników badań uwzględniono zależności między pięcioma kategoriami zasobów (podmiotowymi zasobami zarządzającymi, podmiotowymi zasobami strategicznymi, zasobami stanu, zasobami materialnymi i zasobami energetycznymi) a przystosowaniem osobistym aktualnych więźniów. Przystosowanie osobiste rozpatrywano zarówno w aspekcie ogólnym, jak również w jego pięciu sferach: relacje z innymi, relacje rodzinne, stosunek do siebie, dążenia i cele, doświadczane problemy.

Do diagnozowania związków między psychospołecznymi zasobami a przystosowaniem osobistym wykorzystano procedurę statystyczną r-Pearsona, natomiast do przewidywania istotnych współzależności w przedstawionym zakresie zastosowano procedurę regresji wielorakiej.

6.1. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów (patrz Tabela 6.1):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem doświadczania:
 - zysku zasobów podmiotowych (zarządzających)
 - koherencji i jej trzech elementów – zaradności, zrozumiałości i sensowności
 - sukcesów w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości
 - relacji interpersonalnych typu: ciepły - zgodny
 - relacji interpersonalnych typu: towarzyski -

ekstrawertywny.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - minionych problemów
 - aktualnych sytuacji trudnych
 - aktualnych porażek
 - relacji interpersonalnych typu: arogancki – wyrachowany
 - relacji interpersonalnych typu: zimny – nieczuły
 - anomii
 - izolacji
 - alienacji
 - deficytów w zakresie realizowania wartości.

6.2. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE RELACJI Z INNYMI

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze relacji z innymi (patrz Tabela 6.2):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem doświadczania zysku zasobów podmiotowych (zarządzających).
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:
 - poczucia anomii
 - dezintegracji wartościowania.

Tabela 6.1. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących z przystosowaniem osobistym w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Nieprzystosowanie osobiste*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,23	0,052
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,31	0,008
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,05	0,675
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,25	0,027
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	0,32	0,004
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,04	0,720
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,34	0,003
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,36	0,002
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,29	0,013
Nasilenie porażek w przeszłości	0,09	0,430
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,24	0,037
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,06	0,621
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie – dominujący	-0,20	0,091
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,24	0,044
Relacje interpersonalne typu: zimny – nieczuły	0,28	0,017
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,16	0,172
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany – uległy	-0,04	0,765
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały – szczery	-0,23	0,054
Relacje interpersonalne typu: ciepły – zgodny	-0,39	0,001
Relacje interpersonalne typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,29	0,015
Poczucie anomii	0,31	0,007
Poczucie bezsensu	0,18	0,111
Poczucie bezradności	0,18	0,120
Poczucie samowyobcowania	0,18	0,127
Poczucie izolacji	0,35	0,002
Poczucie alienacji	0,34	0,002
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,07	0,569
Poczucie zrozumiałości	-0,31	0,003
Poczucie zaradności	-0,24	0,021
Poczucie sensowności	-0,26	0,015
Poczucie koherencji	-0,32	0,002
Poczucie nierealizowania wartości	0,40	0,000
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,24	0,034
Dezintegracja wartościowania	0,34	0,002
Poczucie zagubienia wartości	0,18	0,118
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,35	0,002

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględni związki między zasobami a przystosowaniem.

Tabela 6.2. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą relacji z innymi w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: relacje z innymi*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,08	0,450
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,25	0,016
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,12	0,282
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,01	0,943
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,06	0,555
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	-0,10	0,330
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,19	0,074
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,11	0,312
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,15	0,159
Nasilenie porażek w przeszłości	-0,07	0,532
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,04	0,727
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,19	0,066
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie – dominujący	-0,08	0,440
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,11	0,332
Relacje interpersonalne typu: zimny – nieczuły	0,07	0,534
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,08	0,472
Relacje interpersonalne typu: niezdeterminowany – uległy	0,11	0,296
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały – szczery	-0,03	0,773
Relacje interpersonalne typu: ciepły – zgodny	-0,06	0,571
Relacje interpersonalne typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,03	0,766
Poczucie anomii	0,24	0,020
Poczucie bezsensu	-0,04	0,703
Poczucie bezradności	0,04	0,728
Poczucie samowyołcowania	0,01	0,928
Poczucie izolacji	-0,02	0,875
Poczucie alienacji	0,07	0,524
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,03	0,795
Poczucie zrozumiałości	-0,01	0,897
Poczucie zaradności	0,01	0,933
Poczucie sensowności	-0,01	0,949
Poczucie koherencji	-0,01	0,963
Poczucie nierealizowania wartości	0,18	0,078
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,16	0,120
Dezintegracja wartościowania	0,22	0,031
Poczucie zagubienia wartości	0,06	0,556
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,19	0,069

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze relacji z innymi ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze relacji z innymi.

6.3. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE RELACJI RODZINNYCH

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze relacji rodzinnych (patrz Tabela 6.3):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem występowania relacji interpersonalnych typu ciepły – zgodny.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - relacji interpersonalnych typu: zimny – nieczuły
 - deficytów w zakresie realizowania wartości
 - trudności z uporządkowaniem wartości w spójny system
 - dezintegracji wartościowania
 - kryzysu w wartościowaniu.

6.4. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE STOSUNKU DO SIEBIE

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze stosunku do siebie (patrz Tabela 6.4):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem przewidywania sukcesów w przyszłej perspektywie czasowej.

6.5. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE DĄŻEŃ I CELÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze dążeń i celów (patrz Tabela 6.5):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem:

- pozyskiwania zasobów o charakterze podmiotowym
- sukcesów w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości
- relacji interpersonalnych typu: ciepły – zgodny
- relacji interpersonalnych typu: towarzyski – ekstrawertywny
- poczucia koherencji i jego dwóch elementów – zrozumiałości i sensowności.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - sytuacji trudnych w przeszłości i w teraźniejszości
 - relacji interpersonalnych typu: arogancki – wyrachowany
 - bezsensu
 - bezradności
 - samowyobcowania
 - izolacji
 - alienacji
 - deficytów w zakresie realizowania wartości
 - trudności z porządkowaniem systemu wartości w hierarchię
 - dezintegracji wartości
 - kryzysu w wartościowaniu

6.6. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE DOŚWIADCZANYCH PROBLEMÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze doświadczanych problemów (patrz Tabela 6.6):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u aktualnych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem odczuwania:
 - znaczenia zasobów podmiotowych
 - aktualnych sukcesów
 - zrozumiałości zachodzących zdarzeń

Tabela 6.3. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą relacji rodzinnych w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: relacje rodzinne*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	0,01	0,937
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,02	0,842
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,02	0,869
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,18	0,096
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,06	0,578
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,06	0,591
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,10	0,338
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,15	0,147
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,10	0,358
Nasilenie porażek w przeszłości	0,01	0,961
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,01	0,926
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,03	0,781
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie – dominujący	0,07	0,518
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,20	0,061
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,33	0,002
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,19	0,075
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	-0,15	0,175
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały – szczerzy	-0,03	0,784
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,22	0,042
Relacje interpersonalne typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,01	0,897
Poczucie anomii	0,12	0,241
Poczucie bezsensu	0,08	0,436
Poczucie bezradności	0,04	0,716
Poczucie samowyczerpania	0,04	0,724
Poczucie izolacji	0,11	0,315
Poczucie alienacji	0,11	0,289
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	0,02	0,835
Poczucie zrozumiałości	-0,16	0,100
Poczucie zaradności	-0,07	0,491
Poczucie sensowności	-0,11	0,269
Poczucie koherencji	-0,14	0,167
Poczucie nierealizowania wartości	0,24	0,020
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,25	0,017
Dezintegracja wartościowania	0,25	0,016
Poczucie zagubienia wartości	0,11	0,315
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,26	0,013

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze relacji rodzinnych ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze relacji rodzinnych.

Tabela 6.4. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą stosunek do siebie w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: stosunek do siebie*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	0,11	0,307
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,13	0,234
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,15	0,146
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,12	0,244
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,03	0,786
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,12	0,260
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,17	0,099
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,20	0,058
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,22	0,039
Nasilenie porażek w przeszłości	0,11	0,289
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,12	0,269
Nasilenie porażek w przyszłości	0,03	0,754
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie – dominujący	0,01	0,916
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,10	0,357
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,15	0,156
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,07	0,522
Relacje interpersonalne typu: niezdeterminowany – uległy	0,05	0,626
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały – szczery	-0,02	0,823
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,15	0,157
Relacje interpersonalne typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,06	0,561
Poczucie anomii	0,12	0,269
Poczucie bezsensu	-0,08	0,423
Poczucie bezradności	-0,02	0,822
Poczucie samowyobcowania	0,03	0,777
Poczucie izolacji	0,08	0,458
Poczucie alienacji	0,03	0,809
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,20	0,059
Poczucie zrozumiałości	-0,16	0,093
Poczucie zaradności	-0,01	0,957
Poczucie sensowności	-0,06	0,513
Poczucie koherencji	-0,10	0,323
Poczucie nierealizowania wartości	0,11	0,303
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,01	0,965
Dezintegracja wartościowania	-0,05	0,624
Poczucie zagubienia wartości	0,00	0,998
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,01	0,917

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze stosunku do siebie ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze stosunku do siebie.

Tabela 6.5. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą dążenia i cele w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: dążenia i cele*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,07	0,487
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,29	0,006
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,06	0,596
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,25	0,016
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	0,24	0,024
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,14	0,187
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,29	0,005
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,30	0,003
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,23	0,031
Nasilenie porażek w przeszłości	0,04	0,676
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,16	0,129
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,04	0,697
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,13	0,243
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	0,28	0,008
Relacje interpersonalne typu: zimny – nieczuły	0,19	0,083
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,16	0,149
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	0,06	0,557
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,21	0,050
Relacje interpersonalne typu: ciepły – zgodny	-0,30	0,004
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,25	0,019
Poczucie anomii	0,14	0,182
Poczucie bezsensu	0,24	0,022
Poczucie bezradności	0,27	0,008
Poczucie samowyobcowania	0,22	0,036
Poczucie izolacji	0,34	0,001
Poczucie alienacji	0,36	0,000
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,02	0,836
Poczucie zrozumiałości	-0,21	0,034
Poczucie zaradności	-0,12	0,231
Poczucie sensowności	-0,19	0,046
Poczucie koherencji	-0,20	0,036
Poczucie nierealizowania wartości	0,34	0,001
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,21	0,049
Dezintegracja wartościowania	0,26	0,014
Poczucie zagubienia wartości	0,20	0,056
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,30	0,003

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze dążenia i cele ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze dążenia i cele.

Tabela 6.6. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą doświadczanych problemów w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: doświadczane problemy*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,26	0,013
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,05	0,626
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,02	0,888
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,33	0,001
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,35	0,001
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,09	0,372
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,12	0,247
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,21	0,045
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,04	0,682
Nasilenie porażek w przeszłości	0,22	0,034
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,30	0,004
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,03	0,781
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie – dominujący	-0,13	0,231
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,05	0,675
Relacje interpersonalne typu: zimny – nieczuły	0,06	0,589
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,00	0,999
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany – uległy	0,15	0,166
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały – szczerzy	-0,01	0,955
Relacje interpersonalne typu: ciepły – zgodny	-0,21	0,052
Relacje interpersonalne typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,15	0,171
Poczucie anomii	0,13	0,236
Poczucie bezsensu	0,01	0,951
Poczucie bezradności	0,16	0,119
Poczucie samowyobcowania	0,14	0,185
Poczucie izolacji	0,25	0,014
Poczucie alienacji	0,20	0,063
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,10	0,350
Poczucie zrozumiałości	-0,32	0,001
Poczucie zaradności	-0,31	0,001
Poczucie sensowności	-0,22	0,026
Poczucie koherencji	-0,34	0,000
Poczucie nierealizowania wartości	0,22	0,033
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,06	0,569
Dezintegracja wartościowania	0,10	0,321
Poczucie zagubienia wartości	-0,01	0,929
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,10	0,342

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze doświadczane problemy ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze doświadczane problemy.

Tabela 6.7. Podmiotowe zasoby zarządzające najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	159,69	11		14,52	<0,001
Poczucie nierealizowania wartości	2,27	0,73	0,34	3,11	0,003
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-1,55	0,56	-0,3	-2,76	0,008
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,26	0,11	-0,25	-2,31	0,025

Podsumowanie modelu: $F(3;56) = 11,40$; $p < 0,001$; $R = 0,62$; $R\text{-kwadrat (skoryg.)} = 0,45$

- sensowności
- koherencji.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - sytuacji trudnych w przeszłości i teraźniejszości
 - porażek w przeszłej i aktualnej perspektywie czasowej
 - izolacji
 - deficytów w zakresie realizowania wartości

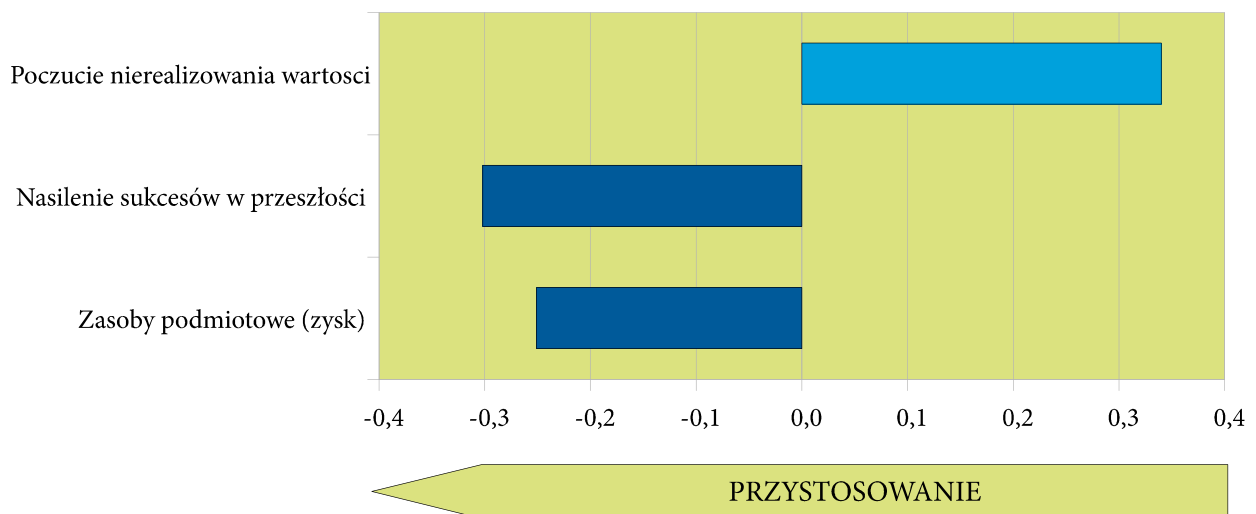
6.7. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PROGNOZA PRYZSTOSOWANIA OSOBISTEGO AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

W przewidywaniu przystosowania osobistego aktualnie osadzonych największe znaczenie mają trzy kategorie podmiotowych zasobów zarządzają-

cych (patrz Tabela 6.7 i Rysunek 6.1):

- deficyty w zakresie realizowania wartości (wzrostowi przystosowania towarzyszy spadek deficytów w zakresie realizowania wartości)
- nasilenie sukcesów w przeszłości (wzrostowi przystosowania towarzyszy zwiększenie minionych sukcesów)
- poczucie pozyskiwania zasobów podmiotowych (wzrostowi przystosowania towarzyszy zwiększenie pozyskiwania zasobów podmiotowych).

Wymienione powyżej kategorie zasobów wyjaśniają 45% wariancji przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów (R^2 skorygowany: 0,45), a ich związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,62$.

Rysunek 6.1. Podmiotowe zasoby zarządzające najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

6.8. PODMIOTOWE ZASOBY STRATEGICZNE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów (patrz Tabela 6.8):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:
 - działań asertywnych
 - używania substancji psychoaktywnych – m. in. alkoholu, amfetaminy, przetworów konopi, le-

ków uspokajających i/lub nasennych.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem używania konopi i halucynogenów.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji rodzinnych**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego

Tabela 6.8. Rodzaje zasobów strategicznych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			relacje z innymi		relacje rodzinne		stosunek do siebie		dążenia i cele		doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Działanie asertywne	0,26	0,022	0,13	0,212	0,19	0,070	0,31	0,002	0,12	0,252	0,11	0,313
Współpraca społeczna	0,14	0,235	0,06	0,585	-0,06	0,554	0,18	0,076	0,13	0,198	0,20	0,052
Poszukiwanie wsparcia społecznego	0,07	0,546	0,06	0,566	0,00	0,968	0,11	0,274	0,10	0,320	0,09	0,373
Działanie ostrożne	-0,04	0,722	-0,04	0,716	-0,05	0,668	0,08	0,425	0,02	0,873	0,06	0,575
Działanie instynktowne	0,18	0,108	0,03	0,746	0,17	0,094	0,06	0,540	0,26	0,011	0,10	0,331
Unikanie	0,19	0,104	0,10	0,337	0,03	0,786	0,07	0,508	0,17	0,094	0,25	0,017
Działanie "nie wprost"	0,19	0,098	0,06	0,554	0,06	0,569	0,18	0,088	0,21	0,046	0,22	0,032
Działanie antyspołeczne	0,21	0,060	0,08	0,419	0,28	0,006	0,10	0,331	0,16	0,116	0,05	0,658
Działanie agresywne	0,13	0,260	0,12	0,240	0,28	0,007	0,18	0,089	0,05	0,656	0,04	0,721
Religijne strategie zaradcze (negatywne)	0,12	0,311	0,01	0,956	-0,16	0,118	0,06	0,590	0,21	0,039	0,27	0,007
Religijne strategie zaradcze (pozytywne)	-0,04	0,730	0,07	0,509	-0,11	0,286	0,12	0,269	-0,04	0,701	-0,08	0,434
Używanie heroiny, metadonu	0,07	0,530	0,14	0,150	0,24	0,015	-0,05	0,603	0,07	0,482	-0,03	0,747
Używanie alkoholu	0,23	0,032	0,15	0,124	0,13	0,182	0,02	0,880	0,16	0,100	0,25	0,009
Używanie ekstazy	0,21	0,051	0,11	0,263	0,12	0,229	-0,03	0,754	0,24	0,013	0,09	0,385
Używanie amfetaminy	0,23	0,034	0,17	0,076	0,15	0,129	-0,01	0,938	0,24	0,012	0,14	0,147
Używanie konopi	0,28	0,008	0,23	0,021	0,22	0,025	0,07	0,507	0,14	0,161	0,10	0,314
Używanie leków uspokajających/nasennych	0,27	0,012	0,18	0,070	0,12	0,225	0,14	0,152	0,18	0,065	0,26	0,008
Używanie halucynogenów	0,21	0,055	0,22	0,025	0,22	0,023	0,16	0,100	0,09	0,347	0,03	0,790

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

w sferze relacji rodzinnych u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:

- działań agresywnych
- działań antyspołecznych
- używania substancji psychoaktywnych – m. in. heroiny, metadonu, przetworów konopi, halucynogenów.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem działań asertywnych.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:
 - działań instynktownych
 - działań „nie wprost”
 - z religijnymi strategiami zaradczymi o charakterze negatywnym
 - używania substancji psychoaktywnych – głów-

nie amfetaminy i ekstazy.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze doświadczanych problemów:

- W wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:
 - unikania doświadczanych problemów
 - działań „nie wprost”
 - religijnych strategii zaradczych o charakterze negatywnym
 - używaniem alkoholu
 - używaniem leków uspokajających i/lub nasennych.

6.9. PODMIOTOWE ZASOBY STRATEGICZNE A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

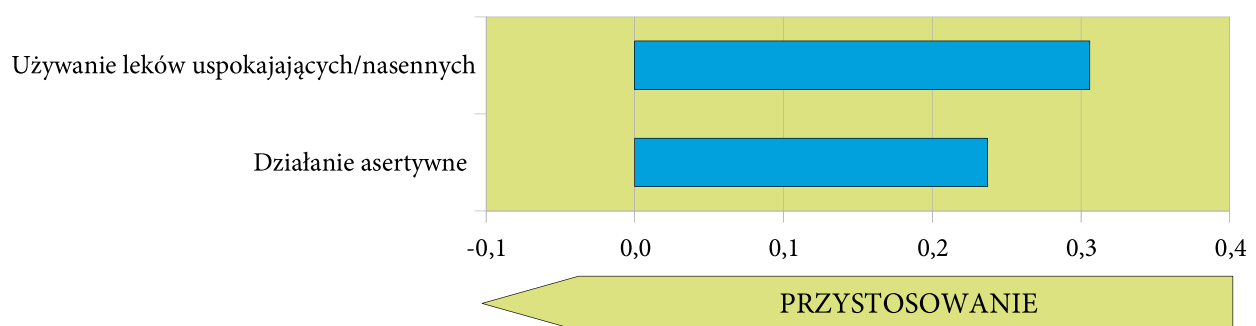
W przewidywaniu przystosowania osobistego aktualnie osadzonych największe znaczenie mają dwie kategorie podmiotowych zasobów strategicznych (patrz Tabela 6.9 i Rysunek 6.2):

- używanie leków uspokajających i/lub nasennych (wzrostowi przystosowania towarzyszy spadek

Tabela 6.9. Zasoby strategiczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
Używanie leków uspokajających/nasennych	4,27	1,50	0,31	2,85	0,006
Działanie asertywne	0,74	0,34	0,24	2,21	0,030

Podsumowanie modelu: $F(2;73) = 6,91$; $p = 0,002$; $R = 0,40$; $R\text{-kwadrat (skoryg.)} = 0,14$

Rysunek 6.2. Zasoby strategiczne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

Tabela 6.10. Rodzaje zasobów stanu współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			relacje z innymi		relacje rodzinne		stosunek do siebie		dążenia i cele		doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Wiek	-0,02	0,889	-0,02	0,855	0,10	0,328	0,19	0,057	-0,22	0,026	0,00	0,981
Wykształcenie	-0,19	0,073	-0,10	0,313	-0,06	0,530	0,09	0,354	-0,15	0,118	-0,10	0,332
Zasoby stanu (znaczenie)	-0,05	0,654	-0,10	0,348	-0,03	0,795	0,10	0,374	0,16	0,126	0,02	0,820
Zasoby stanu (zysk)	-0,22	0,058	-0,23	0,030	-0,05	0,642	-0,21	0,052	-0,15	0,164	0,12	0,248
Zasoby stanu (utrata)	0,07	0,546	0,10	0,334	-0,06	0,568	0,18	0,099	0,13	0,211	0,04	0,683
Spostrzeganie oceny społecznej typu: pewny siebie dominujący	-0,11	0,347	-0,18	0,103	0,17	0,117	0,10	0,349	-0,05	0,664	-0,14	0,206
Spostrzeganie oceny społecznej typu: arogancki wyrachowany	0,16	0,197	0,02	0,825	0,17	0,110	0,13	0,224	0,19	0,082	0,04	0,701
Spostrzeganie oceny społecznej typu: zimny – nieczuły	0,13	0,268	0,01	0,925	0,24	0,024	0,09	0,416	0,16	0,136	-0,02	0,829
Spostrzeganie oceny społecznej typu: powściągliwy – introwertywny	0,08	0,528	0,09	0,394	0,13	0,248	0,07	0,498	0,09	0,422	-0,05	0,641
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany – uległy	-0,19	0,121	0,05	0,637	-0,20	0,067	-0,07	0,498	-0,07	0,550	0,05	0,661
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezrozumiały – szczery	-0,27	0,022	-0,09	0,432	0,08	0,455	-0,12	0,289	-0,26	0,017	-0,05	0,670
Spostrzeganie oceny społecznej typu: ciepły – zgodny	-0,28	0,020	-0,09	0,434	-0,14	0,209	-0,10	0,346	-0,21	0,049	-0,06	0,564
Spostrzeganie oceny społecznej typu: towarzyski – ekstrawertywny	-0,25	0,039	-0,17	0,120	-0,02	0,866	-0,21	0,048	-0,14	0,203	0,00	0,992
Nasilenie trudności somatycznych	0,30	0,004	0,22	0,025	0,06	0,520	0,10	0,328	0,17	0,084	0,29	0,003
Nasilenie trudności psychicznych	0,34	0,001	0,08	0,444	-0,01	0,927	0,13	0,196	0,31	0,001	0,39	0,000

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

używania leków uspokajających i/lub nasennych)

- działania asertywne (wzrostowi przystosowania towarzyszy spadek działań asertywnych).

Wymienione powyżej kategorie zasobów wyjaśniają 14% wariacji przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów (R^2 skorygowany: 0,14), a ich związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,40$.

6.10. ZASOBY STANU A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów (patrz Tabela 6.10):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem:
 - oceny społecznej typu: niezrozumiały – szczery
 - oceny społecznej typu: ciepły – zgodny
 - oceny społecznej typu: towarzyski – ekstrawertywny.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego u aktualnych więźniów współwystępuje istotnie z niskim poziomem:
 - trudności somatycznych
 - problemów w funkcjonowaniu psychicznym.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem pozyskiwania zasobów stanu.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów współwystępuje istotnie z niskim poziomem trudności somatycznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji rodzinnych**:

- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim poziomem oceny społecznej typu: zimny – nieczuły.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze dążeń i celów:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze **dążeń i celów** u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób ze wzrostem:
 - wieku
 - spostrzegania oceny społecznej typu: niezrozumiały – szczery
 - spostrzegania oceny społecznej typu: ciepły – zgodny.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **doświadczanych problemów**:

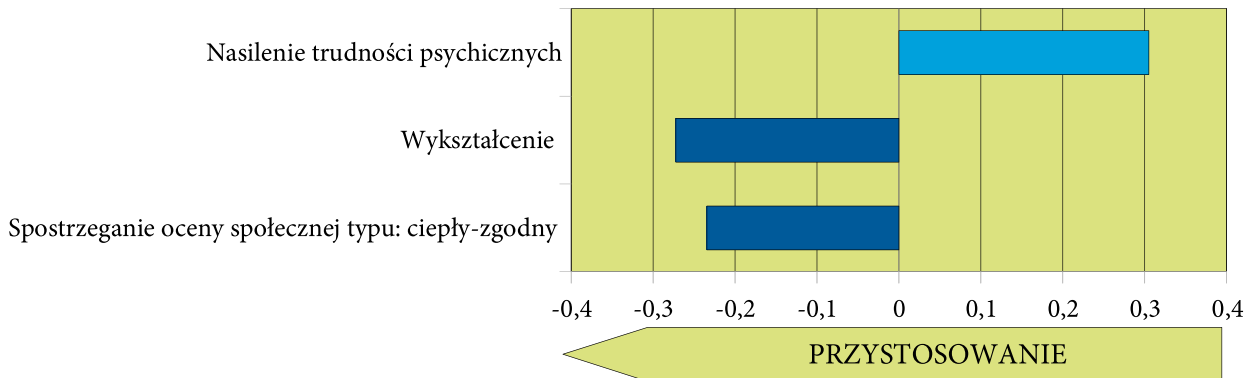
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim poziomem:
 - trudności somatycznych
 - problemów w zakresie funkcjonowania psychicznego.

6.11. ZASOBY STANU A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

W przewidywaniu przystosowania osobistego aktualnie osadzonych największe znaczenie mają trzy kategorie zasobów stanu (patrz Tabela 6.11 i Rysunek 6.3):

Tabela 6.11. Zasoby stanu najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	140,88	11,44		12,31	0
Nasilenie trudności psychicznych	6,75	2,53	0,31	2,67	0,01
Wykształcenie	-2,36	0,98	-0,27	-2,41	0,02
Spostrzeganie oceny społecznej typu: ciepły - zgodny	-4,81	2,34	-0,23	-2,05	0,05
Podsumowanie modelu: $F(3;58) = 7,39$; $p < 0,001$; $R = 0,53$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,24					

Rysunek 6.3. Zasoby stanu najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

- nasilenie trudności psychicznych (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy spadek trudności psychicznych)
- wykształcenie (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy wzrost poziomu wykształcenia)
- spostrzeganie oceny społecznej typu: ciepły – zgodny (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy nasilenie spostrzegania oceny społecznej typu: ciepły – zgodny).

Wymienione powyżej kategorie zasobów wyjaśniają 24% wariacji przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów (R^2 skorygowany: 0,24), a ich związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,53$.

6.12. ZASOBY MATERIALNE A PRYZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby materialne sprzyjające **przystosowaniu osobistemu** aktualnych więźniów (patrz Tabela 6.12):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem:
 - korzystnej sytuacji materialnej
 - pozyskiwania bazowych zasobów materialnych
 - pozyskiwania zasobów materialnych dla dzieci.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego u aktualnych więźniów współwystępuje istotnie z niskim poziomem strat zasobów materialnych

dla dzieci.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem pozyskiwania zasobów o charakterze materialnym.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim poziomem odczuwanej straty luksusowych zasobów materialnych.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem pozyskiwania zasobów o charakterze materialnym.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim poziomem odczuwanej straty luksusowych zasobów materialnych.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem:

Tabela 6.12. Rodzaje zasobów materialnych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			relacje z innymi		relacje rodzinne		stosunek do siebie		dążenia i cele		doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Sytuacja materialna	-0,23	0,033	-0,18	0,070	-0,10	0,328	-0,16	0,111	0,01	0,884	-0,08	0,398
Zasoby materialne – bazowe(znaczenie)	0,05	0,683	-0,03	0,740	0,09	0,349	0,10	0,328	0,05	0,603	-0,13	0,189
Zasoby materialne – narzędzia (znaczenie)	0,02	0,832	0,09	0,395	0,12	0,237	0,17	0,097	-0,02	0,862	-0,14	0,164
Zasoby materialne – dla dzieci(znaczenie)	-0,20	0,082	-0,13	0,218	-0,14	0,164	0,03	0,739	0,01	0,948	0,02	0,855
Zasoby materialne – luksusowe(znaczenie)	-0,02	0,875	-0,05	0,644	0,03	0,803	0,07	0,496	0,08	0,458	-0,13	0,213
Zasoby materialne – bazowe(zysk)	-0,24	0,026	-0,21	0,032	0,01	0,911	-0,30	0,002	-0,27	0,007	0,02	0,851
Zasoby materialne – narzędzia (zysk)	-0,14	0,203	-0,14	0,157	0,06	0,588	-0,18	0,067	-0,21	0,039	0,03	0,806
Zasoby materialne – dla dzieci(zysk)	-0,23	0,037	-0,14	0,176	-0,19	0,070	-0,15	0,139	-0,15	0,148	-0,01	0,914
Zasoby materialne – luksusowe(zysk)	-0,10	0,351	-0,17	0,094	-0,08	0,447	-0,10	0,344	-0,02	0,824	0,10	0,302
Zasoby materialne – bazowe(utrata)	0,10	0,347	0,12	0,227	0,09	0,360	0,17	0,099	0,04	0,668	-0,12	0,246
Zasoby materialne – narzędzia (utrata)	-0,03	0,785	0,13	0,196	0,02	0,864	0,02	0,827	-0,13	0,189	0,02	0,834
Zasoby materialne – dla dzieci(utrata)	0,23	0,045	0,13	0,215	0,11	0,301	0,14	0,182	0,00	0,985	0,14	0,188
Zasoby materialne – luksusowe(utrata)	0,13	0,242	0,24	0,015	0,01	0,892	0,24	0,017	0,09	0,353	-0,15	0,141

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

- pozyskiwania zasobów materialnych
- pozyskiwania narzędzi pozwalających na zdobywanie zasobów materialnych.

6.13. ZASOBY MATERIALNE A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

W przewidywaniu przystosowania osobistego aktualnie osadzonych największe znaczenie posiada jedna kategoria zasobów materialnych (patrz

Tabela 6.13):

- pozyskiwanie zasobów o materialnym charakterze (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy wzrost możliwości w zakresie pozyskiwania zasobów materialnych).

Wymieniona powyżej kategoria zasobów materialnych wyjaśnia 8% wariacji przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów (R^2 skorygowany: 0,08), a jej związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,30$.

Tabela 6.13. Zasoby materialne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	143,87	5,31		27,09	0
Zasoby materialne – bazowe(zysk)	-4,18	1,58	-0,3	-2,65	0,01
Podsumowanie modelu: $F(1;73) = 7,01$; $p = 0,010$; $R = 0,30$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,08					

6.14. ZASOBY ENERGETYCZNE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby energetyczne sprzyjające **przystosowaniu osobistemu** aktualnych więźniów (patrz Tabela 6.14):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem takich zasobów energetycznych, jak:
 - czas wolny i odpoczynek
 - siła fizyczna i czas na wykonywanie pracy.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem siły i czasu do pracy.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim poziomem odczuwanej utraty takich zasobów energetycznych, jak: aktywa finansowe i zabezpieczenia finansowe.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem zysków energetycznych u osób najbliższych.
- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u aktualnych więźniów istotnie współwystępuje z niskim pozo-

mem utraty zabezpieczenia finansowego.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z wysokim poziomem:
 - aktywów finansowych
 - zabezpieczeń finansowych.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu aktualnych więźniów w sferze **doświadczanych problemów**:

- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u aktualnych więźniów wiąże się w istotny sposób z wysokim poziomem zasobów energetycznych w postaci czasu wolnego i odpoczynku.

6.15. ZASOBY ENERGETYCZNE A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO AKTUALNYCH WIĘŹNIÓW

W przewidywaniu przystosowania osobistego aktualnie osadzonych największe znaczenie posiada jedna kategoria zasobów energetycznych (patrz Tabela 6.15):

- Zasoby energetyczne – pozyskiwanie siły i czasu do pracy (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy wzrost tego rodzaju zasobów energetycznych).

Wymieniona powyżej kategoria zasobów energetycznych wyjaśnia 7% wariacji przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów (R^2 skorygowany: 0,07), a jej związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,29$.

Tabela 6.14. Rodzaje zasobów energetycznych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie aktualnych więźniów w okresie adaptacji do warunków wolnościowych

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			relacje z innymi		relacje rodzinne		stosunek do siebie		dążenia i cele		doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe (znaczenie)	-0,05	0,659	-0,04	0,694	0,00	0,970	0,03	0,745	-0,01	0,905	-0,10	0,335
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe (znaczenie)	-0,03	0,758	0,01	0,939	0,09	0,400	0,05	0,590	0,09	0,372	-0,07	0,469
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek (znaczenie)	-0,08	0,453	-0,02	0,837	0,14	0,164	0,03	0,733	-0,05	0,641	-0,27	0,006
Zasoby energetyczne – najbliżsi (znaczenie)	0,10	0,387	0,04	0,695	-0,07	0,462	-0,04	0,690	0,15	0,125	0,10	0,320
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy (znaczenie)	-0,13	0,236	-0,09	0,384	-0,03	0,803	-0,06	0,570	-0,09	0,399	-0,10	0,307
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe (zysk)	-0,20	0,061	-0,15	0,149	-0,01	0,929	-0,19	0,062	-0,25	0,012	0,01	0,922
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe (zysk)	-0,19	0,089	-0,08	0,419	0,07	0,519	-0,12	0,233	-0,24	0,017	-0,07	0,510
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek (zysk)	-0,26	0,019	-0,08	0,445	0,01	0,936	-0,06	0,551	-0,19	0,062	-0,17	0,094
Zasoby energetyczne – najbliżsi (zysk)	-0,11	0,302	-0,17	0,099	0,03	0,767	-0,33	0,001	-0,18	0,080	0,03	0,742
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy (zysk)	-0,22	0,040	-0,21	0,035	-0,11	0,282	-0,15	0,147	-0,17	0,086	-0,01	0,914
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe (utrata)	0,20	0,069	0,23	0,022	0,04	0,667	0,13	0,208	0,13	0,195	0,06	0,528
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe (utrata)	0,21	0,056	0,20	0,043	0,14	0,154	0,24	0,018	0,14	0,168	0,13	0,215
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek (utrata)	0,00	0,999	0,10	0,346	-0,05	0,620	0,02	0,820	-0,01	0,960	-0,01	0,927
Zasoby energetyczne – najbliżsi (utrata)	-0,05	0,640	0,01	0,925	-0,07	0,462	0,10	0,312	0,06	0,545	-0,03	0,777
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy (utrata)	0,13	0,251	0,10	0,337	0,12	0,247	0,08	0,435	0,02	0,874	0,06	0,579
Czynniki środowiskowe	-0,17	0,134	-0,02	0,857	-0,13	0,227	-0,01	0,899	-0,05	0,645	-0,07	0,505

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

Tabela 6.15. Zasoby energetyczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie aktualnych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	144,27	5,87		24,56	<0,001
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy (zysk)	-4,24	1,67	-0,29	-2,53	0,014
Podsumowanie modelu: $F(1;69) = 6,41$; $p = 0,014$; $R = 0,29$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,07					

ROZDZIAŁ VII: WYNIKI BADAŃ – ZWIĄZKI MIĘDZY ZASOBAMI PSYCHOSPOŁECZNYMI A PRZYSTOSOWANIEM OSOBISTYM W GRUPIE BYŁYCH WIĘZNIÓW

Poniższy rozdział zawiera analizę zależności występujących w grupie byłych więźniów pomiędzy przystosowaniem osobistym i jego pięcioma sferami (relacje z innymi, relacje rodzinne, stosunek do siebie, dążenia i cele, doświadczane problemy) a pięcioma kategoriami zasobów wyróżnionymi w teorii Hobfolla. Do analizy uzyskanych danych użyto metodę r-Pearsona oraz procedurę regresji wielorakiej.

7.1. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘZNIÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów (patrz Tabela 7.1):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego byłych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem doświadczania:
 - zysku zasobów podmiotowych (zarządzających)
 - sukcesów w przeszłości, terażniejszości, przyszłości
 - relacji interpersonalnych typu: pewny siebie – dominujący, ciepły – zgodny, towarzyski – ekstrawertywny
 - poczucia koherencji i składających się na nie trzech elementów: poczucia zrozumiałości, zaradności i sensowności.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego byłych więźniów koreluje z niskim nasileniem doświadczania:
 - sytuacji trudnych w przeszłości, terażniejszości i przyszłości
 - relacji interpersonalnych typu: arogancki – wy-

rachowany, zimny nieczuły, powściągliwy – introwertywny

- anomii
- bezsensu
- bezradności
- alienacji
- nierealizowania wartości
- trudności z uporządkowaniem systemu wartości w hierarchię
- dezintegracji wartościowania
- zagubienia wartości
- kryzysu w wartościowaniu

7.2. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘZNIÓW W SFERZE RELACJI Z INNYMI

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze relacji z innymi (patrz Tabela 7.2):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u byłych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem doświadczania:
 - relacji interpersonalnych typu: towarzyski – ekstrawertywny
 - zaradności
 - koherencji.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi w grupie byłych więźniów łączy się z niskim nasileniem:
 - obecnie doświadczanych sytuacji trudnych
 - poczucia anomii

Tabela 7.1. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujące z przystosowaniem osobistym w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Nieprzystosowanie osobiste*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,19	0,119
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,43	0,000
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,20	0,102
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,33	0,002
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	0,47	0,000
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,35	0,001
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,28	0,009
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,33	0,002
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,31	0,004
Nasilenie porażek w przeszłości	0,19	0,084
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,14	0,198
Nasilenie porażek w przyszłości	0,18	0,096
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,22	0,046
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	0,23	0,038
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,29	0,010
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,28	0,010
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	0,14	0,224
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,16	0,160
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,34	0,002
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,46	0,000
Poczucie anomii	0,33	0,002
Poczucie bezsensu	0,39	0,000
Poczucie bezradności	0,33	0,002
Poczucie samowyobcowania	0,16	0,145
Poczucie izolacji	0,17	0,129
Poczucie alienacji	0,40	0,000
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	0,02	0,830
Poczucie zrozumiałości	-0,37	0,000
Poczucie zaradności	-0,45	0,000
Poczucie sensowności	-0,43	0,000
Poczucie koherencji	-0,47	0,000
Poczucie nierealizowania wartości	0,25	0,019
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,48	0,000
Dezintegracja wartościowania	0,37	0,000
Poczucie zagubienia wartości	0,33	0,002
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,45	0,000

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

Tabela 7.2. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą relacji z innymi w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowanie osobistego: relacje z innymi*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	0,01	0,939
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,22	0,061
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,06	0,599
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,20	0,063
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	0,28	0,008
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,06	0,567
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,19	0,077
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,09	0,378
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,01	0,957
Nasilenie porażek w przeszłości	0,03	0,797
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,15	0,167
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,03	0,752
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,02	0,883
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	0,16	0,145
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,11	0,333
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,03	0,759
Relacje interpersonalne typu: niezdeterminowany - uległy	0,00	0,983
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,08	0,444
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,14	0,192
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,22	0,039
Poczucie anomii	0,33	0,002
Poczucie bezsensu	0,14	0,203
Poczucie bezradności	0,18	0,095
Poczucie samowyobcowania	0,06	0,605
Poczucie izolacji	0,04	0,705
Poczucie alienacji	0,21	0,044
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,03	0,793
Poczucie zrozumiałości	-0,13	0,216
Poczucie zaradności	-0,26	0,011
Poczucie sensowności	-0,17	0,114
Poczucie koherencji	-0,21	0,044
Poczucie nierealizowania wartości	-0,07	0,499
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,17	0,096
Dezintegracja wartościowania	0,17	0,096
Poczucie zagubienia wartości	0,04	0,720
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,11	0,310

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze relacji z innymi ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze relacji z innymi.

Tabela 7.3. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą relacji rodzinnych w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: relacje rodzinne*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,17	0,164
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,30	0,009
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,01	0,944
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,24	0,020
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	0,25	0,019
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,25	0,019
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,13	0,233
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,18	0,097
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,22	0,035
Nasilenie porażek w przeszłości	0,12	0,247
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,13	0,221
Nasilenie porażek w przyszłości	0,16	0,144
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,02	0,843
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	0,20	0,073
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,28	0,010
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,27	0,013
Relacje interpersonalne typu: niezdeterminowany - uległy	0,02	0,836
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,10	0,360
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,28	0,009
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,34	0,001
Poczucie anomii	0,16	0,123
Poczucie bezsensu	0,24	0,020
Poczucie bezradności	0,18	0,083
Poczucie samowyobcowania	0,17	0,120
Poczucie izolacji	0,15	0,173
Poczucie alienacji	0,26	0,015
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,04	0,696
Poczucie zrozumiałości	-0,16	0,123
Poczucie zaradności	-0,28	0,007
Poczucie sensowności	-0,25	0,014
Poczucie koherencji	-0,26	0,012
Poczucie nierealizowania wartości	0,07	0,526
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,32	0,002
Dezintegracja wartościowania	0,22	0,037
Poczucie zagubienia wartości	0,18	0,089
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,25	0,015

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze relacji rodzinnych ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze relacji rodzinnych.

7.3. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE RELACJI RODZINNYCH

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze relacji rodzinnych (patrz Tabela 7.3):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych łączy się z dużym natężeniem doświadczania:
 - zysku zasobów zarządzających (podmiotowych)
 - przyszyłych sukcesów
 - relacjami interpersonalnymi typu: ciepły – zgodny oraz towarzyski – ekstrawertywny
 - poczucia zaradności, sensowności i koherencji.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych współwystępuje z niskim nasileniem:
 - doświadczanych sytuacji trudnych w przeszłości i terażniejszości, jak również przewidywaniem ich wystąpienia w przyszłości
 - relacjami interpersonalnymi typu: arogancki – wyrachowany i powściągliwy – introwertywny
 - poczucia bezsensu
 - poczucia alienacji
 - trudności z uporządkowaniem wartości
 - dezintegracji wartościowania
 - kryzysu w wartościowaniu.

7.4. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE STOSUNKU DO SIEBIE

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze stosunek do siebie (patrz Tabela 7.4):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunek do siebie w grupie byłych więźniów wiąże się z wysokim nasileniem:
 - sukcesów obecnie doświadczanych i przewidywanych
 - relacji interpersonalnych typu: towarzyski – ekstrawertywny

→ poczucia koherencji i konstytuujących go trzech elementów: sensowności, zaradności i zrozumiałości.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunek do siebie u byłych więźniów współwystępuje w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - sytuacji trudnych w przeszłości, terażniejszości oraz przyszłości
 - poczucia anomii
 - poczucia bezsensu
 - poczucia izolacji
 - poczucia alienacji
 - problemów w sferze wartości.

7.5. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE DĄŻEŃ I CELÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze dążeń i celów (patrz Tabela 7.5):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u byłych więźniów współwystępuje z dużym natężeniem:
 - pozyskiwania zasobów podmiotowych
 - sukcesów w przeszłości i terażniejszości
 - relacji interpersonalnych typu: pewny siebie – dominujący, ciepły – zgodny i towarzyski – ekstrawertywny
 - poczucia zaradności, zrozumiałości, sensowności i koherencji.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem doświadczania:
 - sytuacji trudnych w przeszłości
 - porażek w przeszłości
 - sytuacji trudnych w terażniejszości
 - relacji międzyludzkich typu: arogancki – wyrachowany, zimny nieczuły oraz powściągliwy – introwertywny
 - anomii
 - bezsensu
 - bezradności

Tabela 7.4. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą stosunku do siebie w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: stosunek do siebie*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,12	0,297
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,21	0,078
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,08	0,514
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,22	0,037
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,34	0,001
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,25	0,017
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,10	0,367
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,38	0,000
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,29	0,005
Nasilenie porażek w przeszłości	0,20	0,059
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,18	0,097
Nasilenie porażek w przyszłości	0,28	0,007
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,16	0,143
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	-0,04	0,715
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,08	0,455
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,15	0,163
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	-0,01	0,965
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	0,03	0,760
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,14	0,188
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,34	0,001
Poczucie anomii	0,33	0,002
Poczucie bezsensu	0,27	0,012
Poczucie bezradności	0,15	0,150
Poczucie samowyobcowania	-0,01	0,913
Poczucie izolacji	0,26	0,014
Poczucie alienacji	0,28	0,009
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	0,12	0,243
Poczucie zrozumiałości	-0,34	0,001
Poczucie zaradności	-0,38	0,000
Poczucie sensowności	-0,35	0,000
Poczucie koherencji	-0,41	0,000
Poczucie nierealizowania wartości	0,25	0,016
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,39	0,000
Dezintegracja wartościowania	0,27	0,010
Poczucie zagubienia wartości	0,32	0,002
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,39	0,000

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze stosunek do siebie ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze stosunek do siebie.

Tabela 7.5. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą dążeń i celów w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: dążenia i cele*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,13	0,293
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,41	0,000
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,13	0,275
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,30	0,004
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,39	0,000
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,18	0,092
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,31	0,003
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,34	0,001
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,17	0,112
Nasilenie porażek w przeszłości	0,28	0,009
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,20	0,057
Nasilenie porażek w przyszłości	0,01	0,928
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,22	0,047
Relacje interpersonalne typu: arogancki – wyrachowany	0,24	0,027
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,29	0,008
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,32	0,003
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	-0,02	0,836
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,21	0,054
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,27	0,013
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,38	0,000
Poczucie anomii	0,30	0,005
Poczucie bezsensu	0,39	0,000
Poczucie bezradności	0,30	0,004
Poczucie samowyobcowania	0,23	0,029
Poczucie izolacji	0,11	0,289
Poczucie alienacji	0,39	0,000
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	0,13	0,216
Poczucie zrozumiałości	-0,26	0,013
Poczucie zaradności	-0,31	0,002
Poczucie sensowności	-0,37	0,000
Poczucie koherencji	-0,36	0,000
Poczucie nierealizowania wartości	0,26	0,012
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,50	0,000
Dezintegracja wartościowania	0,42	0,000
Poczucie zagubienia wartości	0,35	0,001
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,48	0,000

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze dążenia i cele ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze dążenia i cele.

Tabela 7.6. Rodzaje zasobów zarządzających współwystępujących ze sferą doświadczanych problemów w grupie byłych więźniów

Podmiotowe zasoby zarządzające	Sfera nieprzystosowania osobistego: doświadczane problemy*	
	r	p
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	-0,03	0,834
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,17	0,148
Zasoby podmiotowe (utrata)	0,27	0,023
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,37	0,000
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	0,46	0,000
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	0,40	0,000
Nasilenie sukcesów w przeszłości	-0,22	0,038
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	-0,14	0,187
Nasilenie sukcesów w przyszłości	-0,05	0,669
Nasilenie porażek w przeszłości	0,30	0,004
Nasilenie porażek w teraźniejszości	0,15	0,152
Nasilenie porażek w przyszłości	0,01	0,964
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie - dominujący	-0,26	0,017
Relacje interpersonalne typu: arogancki - wyrachowany	0,15	0,187
Relacje interpersonalne typu: zimny - nieczuły	0,15	0,182
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy introwertywny	0,24	0,025
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	0,25	0,022
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,07	0,533
Relacje interpersonalne typu: ciepły - zgodny	-0,17	0,125
Relacje interpersonalne typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,40	0,000
Poczucie anomii	0,14	0,175
Poczucie bezsensu	0,19	0,081
Poczucie bezradności	0,26	0,014
Poczucie samowyobcowania	0,10	0,328
Poczucie izolacji	0,06	0,573
Poczucie alienacji	0,22	0,035
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,07	0,481
Poczucie zrozumiałości	-0,21	0,040
Poczucie zaradności	-0,25	0,015
Poczucie sensowności	-0,27	0,009
Poczucie koherencji	-0,28	0,007
Poczucie nierealizowania wartości	0,19	0,071
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	0,38	0,000
Dezintegracja wartościowania	0,26	0,013
Poczucie zagubienia wartości	0,23	0,024
Nasilenie kryzysu w wartościowaniu	0,33	0,001

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem w sferze doświadczanych problemów ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem w sferze doświadczanych problemów.

- samowyobcowania
- alienacji
- nierealizowania wartości
- trudności z uporządkowaniem systemu wartości
- dezintegracji wartościowania
- zagubienia wartości
- kryzysu w wartościowaniu

7.6. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW W SFERZE DOŚWIADCZANYCH PROBLEMÓW

Podmiotowe zasoby zarządzające sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze doświadczanych problemów (patrz Tabela 7.6):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u byłych więźniów koreluje z dużym nasileniem doświadczania:
 - sukcesów w przeszłości
 - relacji międzyludzkie o charakterze: pewny siebie – dominujący i towarzyski – ekstrawertywny
 - koherencji i jego trzech elementów: zrozumiałości, sensowności i zaradności.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u byłych więźniów współwystępuje z małym natężeniem doświadczania:
 - utraty zasobów podmiotowych
 - sytuacji trudnych w przeszłości, terażniejszości i przyszłości
 - porażek w przeszłości
 - relacjami interpersonalnymi typu: powściągliwy – introwertywny oraz niezdecydowany ule-

- gły
- bezradności
- alienacji
- problemów w sferze wartości takich, jak: trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię, dezintegracja wartościowania, poczucie zagubienia wartości, nasilenie kryzysu w wartościowaniu.

7.7. PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO BYŁYCH WIĘŹNIÓW

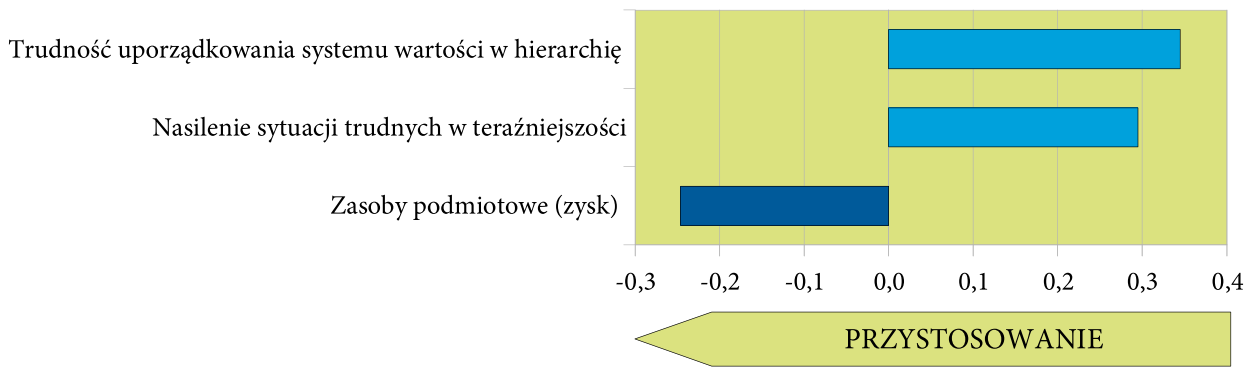
Zawarte w Tabeli 7.7 i Rysunku 7.1 dane przedstawiają parametry modelu regresji. Zostały wyróżnione trzy podmiotowe zasoby zarządzające, które są istotne dla przewidywania przystosowania osobistego byłych więźniów. Są to:

- zysk zasobów podmiotowych (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy większy zysk zasobów podmiotowych)
- nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy spadek nasilenia sytuacji trudnych w terażniejszości)
- problemy z uporządkowaniem systemu wartości w hierarchię (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy zmniejszenie liczby problemów z uporządkowaniem systemu wartości w hierarchię).

Zasoby te wyjaśniają 38% wariancji przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów (R-kwadrat skorygowany: 0,38), są istotne statystycznie ($p < 0,001$) a łączący je z przystosowaniem osobistym związek kształtuje się na poziomie: $R = 0,64$.

Tabela 7.7. Podmiotowe zasoby zarządzające najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie byłych – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	T	Istotność
(Stała)	122,13	14,02		8,71	<0,001
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	2,28	0,71	0,35	3,20	0,002
Nasilenie sytuacji trudnych w terażniejszości	1,03	0,39	0,30	2,65	0,010
Zasoby podmiotowe (zysk)	-0,28	0,13	-0,25	-2,17	0,034
Podsumowanie modelu: $F(3;56) = 12,80$; $p < 0,001$; $R = 0,64$; R-kwadrat (skoryg.) = 0,38					

Rysunek 7.1. Podmiotowe zasoby zarządzające najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów - wykres wag beta dla modelu regresji

7.8. PODMIOTOWE ZASOBY STRATEGICZNE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów (patrz Tabela 7.8):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów łączy się w istotny sposób z wysokim nasileniem:
 - działań asertywnych
 - działań ostrożnych.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów współwystępuje z niskim nasileniem:
 - używania alkoholu
 - używania leków uspokajających i/lub nasennych.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem używania alkoholu.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji rodzinnych**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u byłych więźniów koreluje z wysokim nasileniem poszukiwania wsparcia społecznego i z niskim natężeniem spożywania al-

koholu.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim natężeniem:
 - używania alkoholu
 - używania leków uspokajających i/lub nasennych.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u byłych więźniów współwystępuje z wysokim natężeniem działań asertywnych i niskim nasileniem używania alkoholu.

Podmiotowe zasoby strategiczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **doświadczanych problemów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z niskim nasileniem:
 - używania substancji psychoaktywnych: heroína, metadon, ekstazy, amfetamina, halucynogeny
 - używania alkoholu
 - używania leków uspokajających i/lub nasennych.

Tabela 7.8. Rodzaje zasobów strategicznych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie byłych więźniów

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			Relacje z innymi		Relacje rodzinne		Stosunek do siebie		Dążenia i cele		Doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Działanie asertywne	-0,26	0,016	-0,18	0,093	-0,17	0,122	-0,07	0,517	-0,22	0,037	-0,12	0,270
Współpraca społeczna	-0,20	0,073	-0,15	0,175	-0,07	0,492	-0,14	0,187	-0,21	0,055	-0,14	0,199
Poszukiwanie wsparcia społecznego	-0,18	0,100	-0,09	0,432	-0,27	0,011	-0,12	0,278	-0,16	0,127	-0,05	0,638
Działanie ostrożne	-0,25	0,019	-0,14	0,200	-0,15	0,164	-0,08	0,440	-0,26	0,016	-0,21	0,052
Działanie instynktowne	-0,10	0,382	-0,09	0,381	0,04	0,733	-0,08	0,461	0,03	0,811	-0,17	0,112
Unikanie	0,06	0,619	-0,07	0,545	0,00	0,968	0,06	0,583	0,13	0,223	0,02	0,858
Działanie "nie wprost"	0,00	0,978	0,09	0,394	-0,04	0,707	-0,01	0,944	-0,03	0,794	0,00	0,974
Działanie antyspołeczne	0,02	0,845	0,09	0,393	-0,06	0,567	0,00	0,975	0,06	0,570	0,04	0,703
Działanie agresywne	-0,09	0,439	-0,08	0,454	-0,05	0,676	-0,07	0,493	0,07	0,495	-0,08	0,470
Religijne strategie zaradcze (negatywne)	0,03	0,799	-0,03	0,803	-0,04	0,730	0,07	0,550	0,05	0,641	0,04	0,696
Religijne strategie zaradcze (pozytywne)	-0,12	0,258	-0,04	0,689	-0,07	0,523	-0,04	0,731	-0,17	0,122	-0,07	0,513
Używanie heroiny, metadonu	0,04	0,748	0,14	0,201	0,00	0,979	-0,04	0,726	0,01	0,965	0,26	0,012
Używanie alkoholu	0,38	0,000	0,22	0,040	0,27	0,009	0,34	0,001	0,29	0,006	0,27	0,012
Używanie ekstazy	0,07	0,534	0,07	0,523	-0,07	0,517	-0,06	0,600	0,08	0,465	0,24	0,023
Używanie amfetaminy	0,04	0,742	0,07	0,525	0,03	0,805	-0,09	0,397	0,14	0,175	0,27	0,010
Używanie konopi	0,05	0,650	0,17	0,104	-0,02	0,839	-0,07	0,523	0,06	0,570	0,17	0,118
Używanie leków uspokajających/nasennych	0,27	0,012	0,15	0,164	0,18	0,098	0,30	0,004	0,18	0,097	0,33	0,001
Używanie halucynogenów	0,16	0,156	0,15	0,158	0,11	0,308	-0,01	0,942	0,17	0,124	0,35	0,001

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

7.9. PODMIOTOWE ZASOBY STRATEGICZNE A PROGNOZA PRYZSTOSOWANIA OSOBISTEGO BYŁYCH WIĘZNIÓW

W Tabeli 7.9 i na Rysunku 7.2 należy zwrócić uwagę na trzy zasoby strategiczne, które są istotne z punktu widzenia możliwości przewidywania przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów. Są to:

- używanie alkoholu (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy spadek używania alkoholu)
- działania asertywne (ze wzrostem przystosowa-

nia osobistego wiąże się wzrost działań asertywnych)

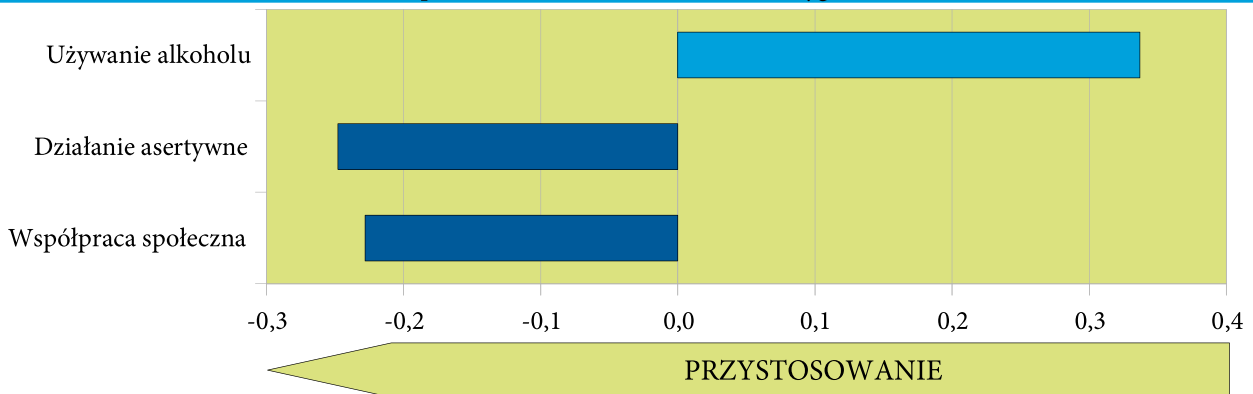
- współpraca społeczna (ze wzrostem przystosowania osobistego wiąże się wzrost współpracy społecznej).

Tabela zawiera również dane z parametrami modelu regresji – wymienione zasoby strategiczne wyjaśniają 21% zmienności przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów (R-kwadrat skorygowany: 0,21). Współczynnik korelacji (R) równa się 0,49.

Tabela 7.9. Zasoby strategiczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	164,546	15,43		10,66	0,000
Używanie alkoholu	5,260	1,58	0,337	3,33	0,001
Działanie asertywne	-0,994	0,41	-0,248	-2,45	0,017
Współpraca społeczna	-1,230	0,54	-0,228	-2,28	0,025

Podsumowanie modelu: $F(3;77) = 7,91$; $p < 0,001$; $R = 0,49$; R-kwadrat (skoryg.) = 0,21

Rysunek 7.2. Zasoby strategiczne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

7.10. ZASOBY STANU A PRYZSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów (patrz Tabela 7.10):

- poziom przystosowania osobistego byłych więźniów wzrasta wraz ze wzrostem:
 - wykształcenia
 - nasileniem spostrzegania oceny społecznej typu: pewny siebie – dominujący.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego łączy się z niskim nasileniem:
 - trudności somatycznych
 - trudności psychicznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze relacji z innymi:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób ze wzrostem takich zmiennych jak:
 - wiek
 - zysk zasobów stanu.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u byłych więźniów łączy się z niskim nasileniem objawów somatycznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze relacji rodzinnych:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u byłych więźniów wiąże się ze wzrostem:
 - wykształcenia
 - zysku zasobów stanu.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych u byłych więźniów koreluje z niskim natężeniem:
 - spostrzegania oceny społecznej typu: powściągliwy – introwertywny i niezdecydowany – uległy
 - trudności somatycznych
 - trudności psychicznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze stosunku do siebie:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u byłych więźniów koreluje z wysokim nasileniem:
 - zysku zasobów stanu
 - spostrzegania oceny społecznej typu: towarzyski

Tabela 7.10. Rodzaje zasobów stanu współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie byłych więźniów

	Nieprzystosowanie osobiste*		Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:									
			Relacje z innymi		Relacje rodzinne		Stosunek do siebie		Dążenia i cele		Doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Wiek	-0,11	0,322	-0,22	0,039	-0,08	0,426	0,08	0,446	-0,16	0,138	-0,14	0,186
Wykształcenie	-0,36	0,001	-0,05	0,640	-0,36	0,001	-0,19	0,069	-0,21	0,040	-0,18	0,085
Zasoby stanu (znaczenie)	-0,20	0,103	-0,09	0,445	-0,19	0,115	-0,14	0,250	-0,10	0,390	-0,02	0,838
Zasoby stanu (zysk)	-0,41	0,001	-0,25	0,033	-0,26	0,026	-0,27	0,023	-0,40	0,001	-0,16	0,178
Zasoby stanu (utrata)	0,14	0,264	-0,01	0,943	0,04	0,710	0,08	0,528	0,06	0,609	0,15	0,219
Spostrzeganie oceny społecznej typu: pewny siebie dominujący	-0,26	0,020	-0,12	0,297	-0,09	0,400	-0,21	0,056	-0,06	0,600	-0,27	0,015
Spostrzeganie oceny społecznej typu: arogancki wyrachowany	0,11	0,349	0,06	0,567	0,08	0,477	-0,07	0,560	0,06	0,609	0,09	0,406
Spostrzeganie oceny społecznej typu: zimny – niecuży	0,19	0,096	0,08	0,464	0,14	0,217	0,07	0,505	0,18	0,093	0,10	0,359
Spostrzeganie oceny społecznej typu: powściągliwy - introwertywny	0,33	0,003	0,01	0,938	0,32	0,003	0,19	0,082	0,32	0,003	0,29	0,007
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany - uległy	0,32	0,003	-0,09	0,405	0,27	0,015	0,18	0,096	0,19	0,077	0,31	0,004
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezrozumiały - szczerzy	-0,02	0,875	-0,09	0,393	0,08	0,462	0,11	0,310	-0,02	0,878	-0,03	0,800
Spostrzeganie oceny społecznej typu: ciepły - zgodny	-0,14	0,222	-0,13	0,234	-0,08	0,446	-0,02	0,881	-0,17	0,123	-0,10	0,364
Spostrzeganie oceny społecznej typu: towarzyski - ekstrawertywny	-0,38	0,000	-0,19	0,076	-0,17	0,134	-0,26	0,019	-0,31	0,005	-0,42	0,000
Nasilenie trudności somatycznych	0,35	0,001	0,28	0,008	0,26	0,012	0,23	0,031	0,14	0,176	0,45	0,000
Nasilenie trudności psychicznych	0,46	0,000	0,14	0,190	0,22	0,036	0,29	0,005	0,34	0,001	0,58	0,000

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

ski – ekstrawertywny.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze stosunku do siebie u byłych więźniów istotnie współwystępuje z niskim nasileniem:
 - trudności somatycznych
 - trudności psychicznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze

rze dążeń i celów u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób ze wzrostem:

- wykształcenia
- zysku zasobów stanu
- spostrzegania oceny społecznej typu: towarzyski – ekstrawertywny.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u byłych więźniów koreluje z niskim natężeniem:

- spostrzegania oceny społecznej typu powściągliwy – introwertywny
- trudności somatycznych
- trudności psychicznych.

Zasoby stanu sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **doświadczanych problemów**:

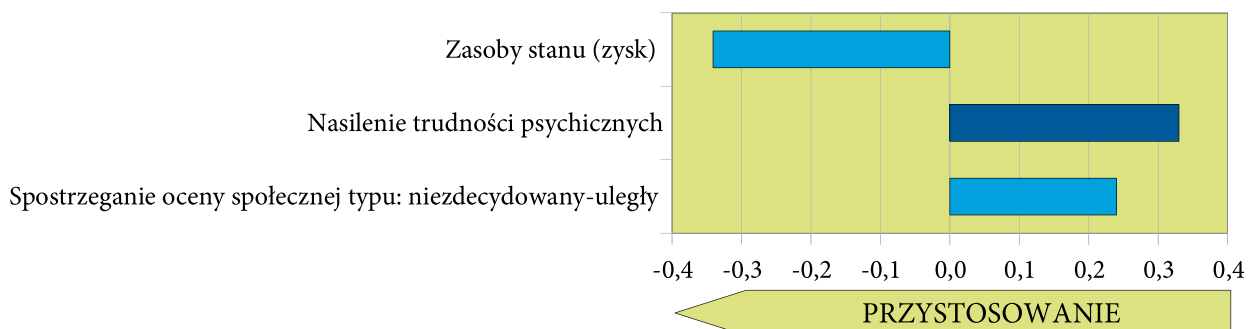
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób ze wzrostem spostrzegania oceny społecznej typu: pewny siebie – dominujący i towarzyski – ekstrawertywny.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów u byłych więźniów łączy się z niskim nasileniem:
 - spostrzegania oceny społecznej typu: powściągliwy introwertywny oraz niezdecydowany – uległy
 - trudności somatycznych
 - trudności psychicznych.

7.11. ZASOBY STANU A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Wśród testowanych w badaniu zasobów stanu szczególnie ważne w przewidywaniu

Tabela 7.11. Zasoby stanu najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – parametry modelu regresji

(Stała)	121,444	15,76		7,71	0,000
Nasilenie trudności psychicznych	8,960	3,12	0,330	2,88	0,006
Zasoby stanu (zysk)	-0,396	0,13	-0,341	-3,04	0,004
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany - uległy	8,654	4,13	0,240	2,09	0,041
Podsumowanie modelu: $F(3;54) = 8,57$; $p < 0,001$; $R = 0,57$; $R\text{-kwadrat (skoryg.)} = 0,29$					

Rysunek 7.3. Zasoby stanu najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

przystosowania osobistego byłych więźniów okazały się (patrz Tabela 7.11 i Rysunek 7.3):

- zysk zasobów stanu (im większy zysk zasobów stanu tym lepsze przystosowanie osobiste byłych więźniów)
- nasilenie trudności psychicznych (wzrostowi przystosowania osobistego byłych więźniów towarzyszy spadek nasilenia trudności psychicznych)
- spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany – uległy (wraz ze zmniejszeniem spostrzegania oceny społecznej typu: niezdecydowany – uległy wzrasta przystosowanie osobiste byłych więźniów).

Zasoby te wyjaśniają 29% zmienności przystosowania osobistego w tej grupie i są istotne statystycznie na poziomie mniejszym od 0,001. Siła związku zachodzącego pomiędzy wymienionymi zasobami a przystosowaniem osobistym w grupie byłych więźniów kształtuje się na poziomie $R=0,57$.

7.12. ZASOBY MATERIALNE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby materialne sprzyjające **przystosowaniu osobistemu** byłych więźniów:

Tabela 7.12. Rodzaje zasobów materialnych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie byłych więźniów

	Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:											
	Nieprzystosowanie osobiste*		Relacje z innymi		Relacje rodzinne		Stosunek do siebie		Dążenia i cele		Doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Sytuacja materialna	-0,23	0,032	-0,17	0,103	-0,14	0,185	-0,27	0,010	-0,27	0,009	-0,11	0,278
Zasoby materialne – bazowe (znaczenie)	-0,15	0,198	-0,11	0,339	-0,15	0,196	-0,21	0,073	-0,05	0,652	0,06	0,600
Zasoby materialne – narzędzia (znaczenie)	-0,11	0,362	-0,08	0,515	-0,03	0,797	-0,06	0,640	-0,10	0,398	-0,02	0,901
Zasoby materialne – dla dzieci (znaczenie)	-0,03	0,796	-0,04	0,744	-0,08	0,496	-0,05	0,669	-0,02	0,902	0,08	0,517
Zasoby materialne – luksusowe (znaczenie)	-0,01	0,916	0,10	0,419	0,06	0,596	-0,15	0,198	0,07	0,552	0,02	0,856
Zasoby materialne – bazowe (zysk)	-0,27	0,021	-0,24	0,037	-0,18	0,133	-0,16	0,161	-0,25	0,034	-0,08	0,491
Zasoby materialne – narzędzia (zysk)	-0,12	0,334	-0,11	0,363	-0,09	0,459	0,00	0,991	-0,16	0,167	0,01	0,933
Zasoby materialne – dla dzieci (zysk)	-0,15	0,218	-0,07	0,581	-0,19	0,110	-0,14	0,260	-0,15	0,220	0,08	0,527
Zasoby materialne – luksusowe (zysk)	-0,20	0,099	-0,16	0,170	-0,10	0,384	-0,05	0,661	-0,18	0,126	-0,14	0,238
Zasoby materialne – bazowe (utrata)	0,12	0,324	-0,06	0,624	0,05	0,683	0,07	0,565	0,04	0,718	0,13	0,256
Zasoby materialne – narzędzia (utrata)	-0,06	0,601	-0,11	0,351	-0,08	0,486	0,01	0,936	-0,03	0,777	-0,01	0,958
Zasoby materialne – dla dzieci (utrata)	0,12	0,339	-0,09	0,459	0,06	0,650	0,12	0,320	0,03	0,820	0,11	0,379
Zasoby materialne – luksusowe (utrata)	0,05	0,694	0,08	0,503	0,07	0,539	-0,01	0,911	-0,02	0,848	0,07	0,568

* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z (patrz Tabela 7.12):

- polepszeniem sytuacji materialnej
- zwiększeniem zysku bazowych zasobów materialnych.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów współwystępuje z większym zyskiem bazowych zasobów materialnych.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji rodzinnych**:

- Nie wykryto żadnych istotnych związków pomiędzy sferą przystosowania osobistego: relacje rodzinne a badanymi zasobami materialnymi w grupie byłych więźniów.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów współwystępuje z polepszeniem

się sytuacji materialnej.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z:
 - polepszeniem sytuacji materialnej
 - zwiększeniem zysku bazowych zasobów materialnych.

Zasoby materialne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **doświadczanych problemów**:

- Nie wykryto istotnego statystycznie związku pomiędzy przystosowaniem osobistym w sferze doświadczanych problemów a badanymi zasobami materialnymi w grupie byłych więźniów.

7.13. ZASOBY MATERIALNE A PROGNOZA PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO BYŁYCH WIĘŹNIÓW

W przewidywaniu przystosowania osobistego byłych więźniów największe znaczenie ma jedna kategoria zasobów materialnych (patrz Tabela 7.13):

- pozyskiwanie zasobów materialnych o charakterze bazowym (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy wzrost możliwości w zakresie pozyskiwania bazowych zasobów materialnych).

Zasób ten wyjaśnia 8% wariacji przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów (R-kwadrat skorygowany: 0,08), a jego związek z przystosowaniem kształtuje się na poziomie: $R=0,31$.

7.14. ZASOBY ENERGETYCZNE A PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE BYŁYCH WIĘŹNIÓW

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów (patrz

Tabela 7.14):

- Wysoki poziom przystosowania osobistego u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem zysków energetycznych:
 - u osób najbliższych
 - zabezpieczenie finansowe
 - siła i czas do pracy
 - sprzyjające czynniki środowiskowe.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji z innymi**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji z innymi u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z dużym nasileniem siły i czasu do pracy.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **relacji rodzinnych**:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze relacji rodzinnych koreluje w istotny sposób z wysokim poziomem:
 - zabezpieczenia finansowego
 - zyskiem energetycznym u osób najbliższych
 - zyskiem siły i czasu do pracy.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **stosunku do siebie**:

- Nie wykryto istotnego statystycznie związku pomiędzy przystosowaniem osobistym w sferze stosunku do siebie a badanymi zasobami energetycznymi w grupie byłych więźniów.

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze **dążeń i celów**:

- Wysokie nasilenie przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów u byłych więźniów wiąże się w istotny sposób z wysokim poziomem:

Tabela 7.13. Zasoby materialne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	153,820	7,54		20,41	0,000
Zasoby materialne – bazowe(zysk)	-6,282	2,43	-0,306	-2,59	0,012
Podsumowanie modelu: $F(1;65) = 6,70$; $p = 0,012$; $R = 0,31$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,08					

Tabela 7.14. Rodzaje zasobów energetycznych współwystępujących z przystosowaniem osobistym i jego pięcioma wymiarami w grupie byłych więźniów

	Nieprzystosowanie osobiste w sferze**:											
	Nieprzystosowanie osobiste*		Relacje z innymi		Relacje rodzinne		Stosunek do siebie		Dążenia i cele		Doświadczane problemy	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(znaczenie)	0,00	0,995	0,12	0,310	-0,02	0,853	0,03	0,813	0,02	0,888	0,08	0,520
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(znaczenie)	0,08	0,490	0,11	0,357	-0,01	0,904	0,06	0,617	0,14	0,239	0,18	0,130
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(znaczenie)	-0,05	0,690	0,11	0,365	0,01	0,927	-0,09	0,423	-0,02	0,868	-0,06	0,595
Zasoby energetyczne – najbliżsi(znaczenie)	-0,22	0,067	-0,08	0,484	-0,15	0,189	-0,14	0,227	-0,16	0,178	0,01	0,925
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(znaczenie)	-0,18	0,130	-0,03	0,799	-0,08	0,477	-0,13	0,255	-0,13	0,279	-0,10	0,402
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(zysk)	-0,19	0,110	-0,07	0,580	-0,12	0,300	-0,16	0,186	-0,21	0,066	0,03	0,812
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(zysk)	-0,31	0,009	-0,09	0,445	-0,28	0,016	-0,20	0,088	-0,24	0,036	-0,13	0,282
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(zysk)	-0,15	0,225	-0,08	0,473	-0,06	0,612	0,01	0,929	-0,13	0,258	-0,12	0,314
Zasoby energetyczne – najbliżsi(zysk)	-0,40	0,001	-0,19	0,095	-0,27	0,018	-0,23	0,052	-0,43	0,000	-0,18	0,120
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(zysk)	-0,41	0,000	-0,29	0,012	-0,28	0,014	-0,13	0,254	-0,33	0,004	-0,25	0,030
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(utrata)	0,11	0,349	0,04	0,752	0,05	0,693	0,10	0,394	0,07	0,563	0,08	0,504
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(utrata)	0,12	0,305	0,01	0,963	0,08	0,489	0,12	0,324	0,07	0,541	0,08	0,522
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(utrata)	0,23	0,053	0,14	0,234	0,08	0,490	0,18	0,133	0,14	0,226	0,21	0,069
Zasoby energetyczne – najbliżsi(utrata)	0,16	0,186	0,00	0,978	0,17	0,154	0,11	0,339	0,00	0,983	0,19	0,109
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(utrata)	0,10	0,425	-0,01	0,965	-0,03	0,785	-0,02	0,884	0,01	0,963	0,16	0,184
Czynniki środowiskowe	-0,28	0,007	-0,20	0,049	-0,09	0,405	-0,20	0,057	-0,30	0,004	-0,27	0,009

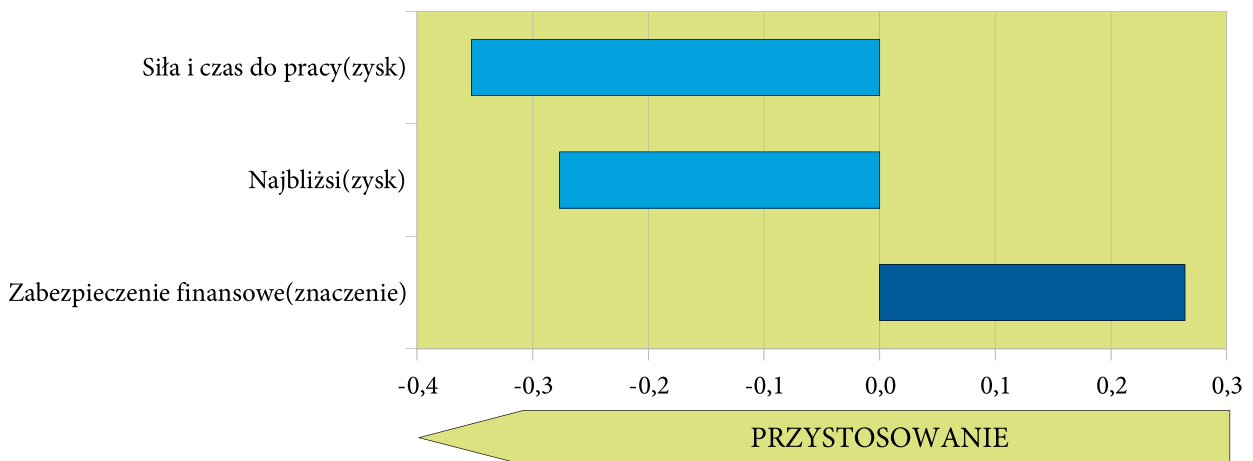
* Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a nieprzystosowaniem ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a przystosowaniem.

** Wyniki analizy korelacyjnej uwzględniają związki między zasobami a sferami nieprzystosowania ze względu na konstrukcję metody RISB J. Rottera. Natomiast interpretacja wyników uwzględnia związki między zasobami a sferami przystosowania.

Tabela 7.15. Zasoby energetyczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	155,431	11,09		14,02	0,000
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(zysk)	-7,556	2,73	-0,353	-2,77	0,007
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(znaczenie)	6,281	2,65	0,264	2,37	0,021
Zasoby energetyczne – najbliżsi(zysk)	-5,785	2,57	-0,277	-2,25	0,028
Podsumowanie modelu: $F(3;66) = 8,47$; $p < 0,001$; $R = 0,53$; R-kwadrat (skoryg.) = 0,25					

Rysunek 7.4. Zasoby energetyczne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów – wykres wag beta dla modelu regresji

- zabezpieczenia finansowego
- zysku energetycznego u osób najbliższych
- siły i czasu do pracy
- sprzyjających czynników środowiskowych

Zasoby energetyczne sprzyjające przystosowaniu osobistemu byłych więźniów w sferze doświadczanych problemów:

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze doświadczanych problemów współwystępuje z nasileniem:
 - zysku siły i czasu do pracy
 - sprzyjających czynników środowiskowych.

7.15. ZASOBY ENERGETYCZNE A PROGNOZA PRYZYKOSOWANIA OSOBISTEGO BYŁYCH WIĘZNIÓW

Dla przewidywania przystosowania osobiste-

go byłych więźniów istotne są trzy rodzaje zasobów energetycznych (patrz Tabela 7.15 i Rysunek 7.4):

- zysk zasobów przez osoby najbliższe (im większy zysk zasobów energetycznych u osób najbliższych tym lepsze przystosowanie osobiste byłych więźniów)
- siły i czasu do pracy (im większy zysk siły i czasu do pracy tym lepsze przystosowanie osobiste)
- znaczenie zabezpieczeń finansowych (wzrostowi przystosowania osobistego towarzyszy wzrost tego rodzaju zasobów energetycznych).

Zasoby te wyjaśniają 25% wariacji przystosowania osobistego w grupie byłych więźniów (R-kwadrat skorygowany: 0,25), a ich związek z przystosowaniem społecznym kształtuje się na poziomie: $R=0,53$.

ROZDZIAŁ VIII: WYNIKI BADAŃ – ZWIĄZKI MIĘDZY ZASOBAMI PSYCHOSPOŁECZNYMI A PRZYSTOSOWANIEM OSOBISTYM W GRUPIE NIELETNICH

Dla ujęcia związków pomiędzy sferami przystosowania osobistego a zmiennymi psychospołecznymi dokonano analizy kanonicznej i analizy regresji. Zmienne kanoniczne wyjaśniają mechanizm interakcji pomiędzy zasobami zarządzającymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich. Natomiast analiza regresji umożliwia ujęcie kierunku i nasilenia zasobów psychospołecznych nieletnich w kontekście poziomu ich przystosowania osobistego i pozwala na postawienie prognozy kryminologicznej. Zasoby współwystępujące z pozytywną prognozą kryminologiczną określamy mianem czynników ochraniających. Zasoby współwystępujące z negatywną prognozą kryminologiczną określamy czynnikami ryzyka. Proces pozytywnej readaptacji społecznej nieletnich zakłada wzmacnianie czynników ochraniających (pozytywnych) i osłabianie czynników ryzyka (negatywnych). Czynniki o charakterze ochraniającym jak i ryzyka mogą być właściwościami podmiotowe (cechy osoby) jak i środowiskowe (cechy środowiska).

8.1 PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE A PODMIOTOWE ZASOBY ZARZĄDZAJĄCE W GRUPIE NIELETNICH

Zmienne kanoniczne wyjaśniają mechanizmy interakcji pomiędzy zasobami zarządzającymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich.

W grupie nieletnich istnieje istotny związek pozytywny pomiędzy wszystkimi sferami przystosowania osobistego czyli: relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów a nadawaniem znaczenia zasobom podmiotowym, dążeniem do pozyska-

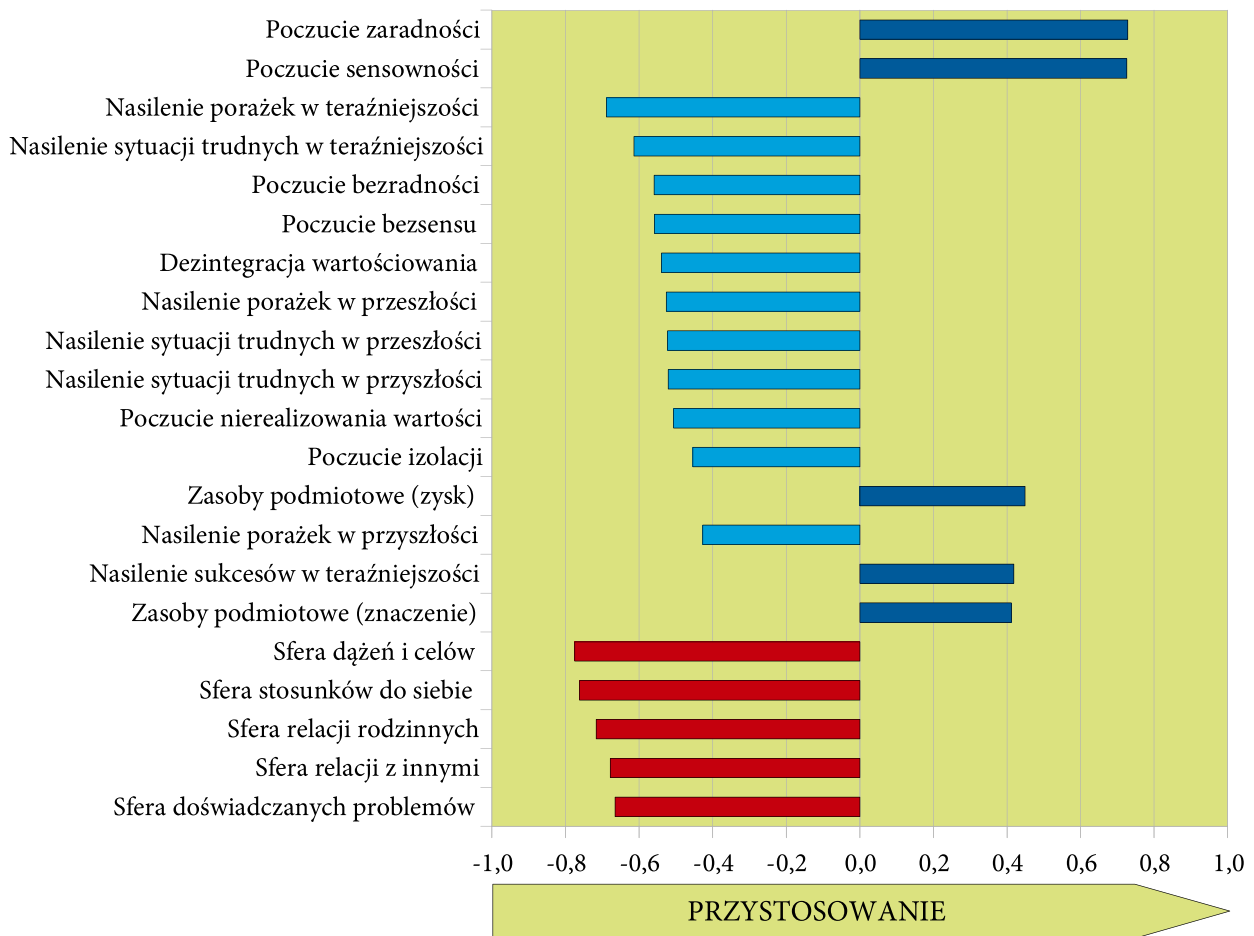
nia zasobów podmiotowych, poczuciem zaradności i sensowności swoich działań, doświadczaniem sukcesów w terażniejszości.

W grupie tej zaznacza się także istotny związek negatywny pomiędzy pięcioma sferami przystosowania osobistego a występowaniem sytuacji trudnych w przeszłości, terażniejszości i przyszłości, nasileniem porażek w przeszłości, terażniejszości i przyszłości, poczuciem niezrealizowania wartości, dezintegracją wartościowania, poczuciem bezradności i bezsensu.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach: relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z **wysokim nasileniem**:
 - nadawania znaczenia zasobom podmiotowym
 - pozyskiwania zasobów podmiotowych
 - sukcesów w terażniejszości
 - poczucia zaradności
 - poczucia sensowności.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z **niskim nasileniem**:
 - sytuacji trudnych w przeszłości i terażniejszości
 - przewidywania sytuacji trudnych w przyszłości
 - porażek w przeszłości i terażniejszości
 - przewidywania porażek w przyszłości
 - niezrealizowania wartości w życiu
 - poczucia bezsensu
 - dezintegracji wartości
 - bezradności
 - izolacji społecznej (Tabela 8.1 i Rysunek 8.1).

Tabela 8.1. Związki między zasobami zarządzającymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki korelacji kanonicznej

Zasoby zarządzające	I.
Zasoby podmiotowe (znaczenie)	0,412
Zasoby podmiotowe (utrata)	-0,381
Zasoby podmiotowe (zysk)	0,449
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	-0,523
Nasilenie sytuacji trudnych w teraźniejszości	-0,614
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	-0,521
Nasilenie sukcesów w przeszłości	0,270
Nasilenie sukcesów w teraźniejszości	0,419
Nasilenie sukcesów w przyszłości	0,308
Nasilenie porażek w przeszłości	-0,526
Nasilenie porażek w teraźniejszości	-0,689
Nasilenie porażek w przyszłości	-0,427
Poczucie nierealizowania wartości	-0,506
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	-0,390
Dezintegracja wartościowania	-0,539
Poczucie zagubienia wartości	-0,366
Poczucie zrozumiałości	0,399
Poczucie zaradności	0,728
Poczucie sensowności	0,726
Relacje interpersonalne typu: pewny siebie-dominujący	0,342
Relacje interpersonalne typu: arogancki-wyrachowany	0,010
Relacje interpersonalne typu: zimny-nieczuły	-0,160
Relacje interpersonalne typu: powściągliwy-introwertywny	-0,281
Relacje interpersonalne typu: niezdecydowany-uległy	-0,104
Relacje interpersonalne typu: niezrozumiały-szczery	0,062
Relacje interpersonalne typu: ciepły-zgodny	0,222
Relacje interpersonalne typu: towarzyski-ekstrawertywny	0,386
Poczucie anomii	-0,399
Poczucie bezsensu	-0,558
Poczucie bezradności	-0,559
Poczucie samowyobcowania	-0,318
Poczucie izolacji	-0,454
Poczucie jakości życia w wymiarze psychologicznym	-0,011
Podsumowanie modelu	
R	0,683
Chi-kwadrat	306,441
df	165,000
p	<0,001
R(Y X)	0,242
Sfery przystosowania osobistego	
Relacje z innymi	-0,678
Relacje rodzinne	-0,717
Stosunek do siebie	-0,762
Dążenia i cele	-0,775
Doświadczane problemy	-0,665

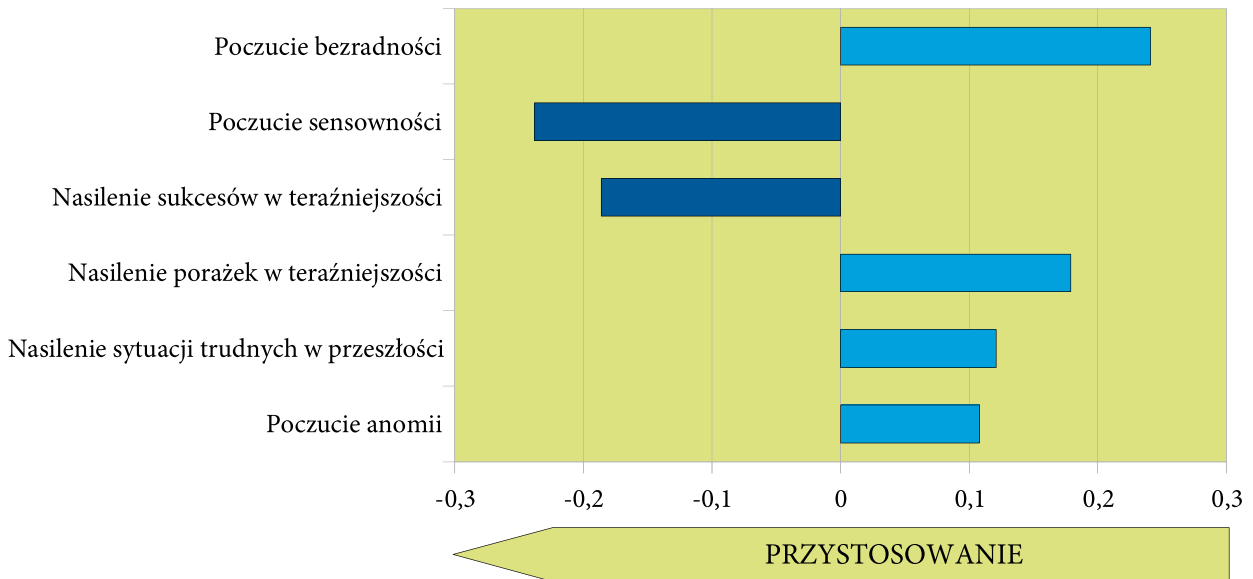
Rysunek 8.1. Zależności między zasobami zarządzającymi a obszarami dostosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.2. Zasoby zarządzające najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	111,01	11,14		9,96	<0,001
Poczucie sensowności	-0,58	0,15	-0,24	-3,96	<0,001
Nasilenie porażek w terażniejszości	0,97	0,32	0,18	2,99	0,003
Poczucie bezradności	0,40	0,09	0,24	4,42	<0,001
Nasilenie sukcesów w terażniejszości	-0,99	0,27	-0,19	-3,69	<0,001
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	0,38	0,18	0,12	2,09	0,037
Poczucie anomii	0,23	0,11	0,11	2,06	0,041
Podsumowanie modelu: $F(6;238) = 31,89$; $p < 0,001$; $R = 0,67$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,43					

Do najistotniejszych zasobów zarządzających, które prognozują przystosowanie osobiste nieletnich należą: poczucie sensowności, poczucie bezradności oraz poczucie anomii, nasilenie porażek przeżywanych obecnie oraz nasilenie sytuacji trud-

nych, które wystąpiły w przeszłości, nasilenie sukcesów występujących w terażniejszości. Wymienione zasoby zarządzające wyjaśniają przystosowanie osobiste w 43% (Tabela 8.2 i Rysunek 8.2).

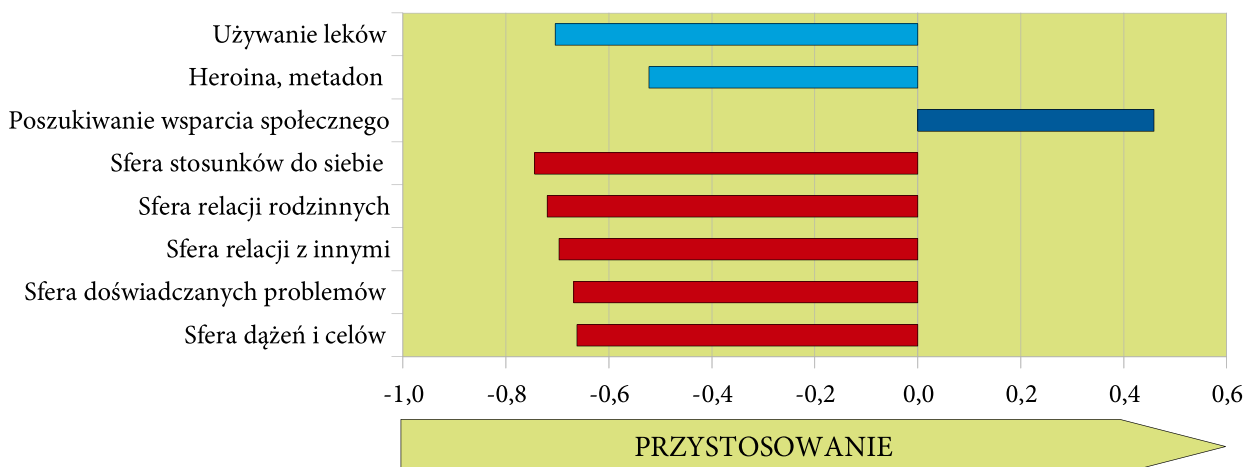
Rysunek 8.2. Zasoby zarządzające najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie nieletnich - wykres wag beta dla modelu regresji

- **Czynniki prognozujące** wysokie przystosowanie osobiste nieletnich:
 - poczucie sensowności
 - nasilenie sukcesów przeżywanych w terażniejszości
 - niskie poczucie bezradności
 - niskie nasilenie porażek w terażniejszości
 - niskie nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości
 - niskie poczucie anomii

8.2. PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE A ZASOBY STRATEGICZNE W GRUPIE NIELETNICH

Zmienne kanoniczne wyjaśniają mechanizmy interakcji pomiędzy zasobami strategicznymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich.

Pierwszy mechanizm ujmuje związek pomiędzy wszystkimi opisywanymi sferami przystosowania osobistego a stosowaniem strategii opartych na poszukiwaniu wsparcia, sięganiu po leki czy inne środki psychoaktywne (narkotyki). Drugi mecha-

Rysunek 8.3. Zależności między zasobami strategicznymi a pięcioma obszarami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.3. Związki między zasobami strategicznymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki korelacji kanonicznej

Zasoby strategiczne	I.	II.
Działanie asertywne	0,340	-0,318
Współpraca społeczna	0,364	-0,304
Poszukiwanie wsparcia społecznego	0,459	-0,155
Działanie ostrożne	0,248	-0,331
Działanie instynktowne	0,042	-0,348
Unikanie	-0,002	0,176
Działanie "nie wprost"	0,249	0,010
Działanie antyspołeczne	-0,116	-0,044
Działanie agresywne	0,154	-0,424
Religijne strategie zaradcze (negatywne)	0,113	0,550
Religijne strategie zaradcze (pozytywne)	0,258	0,278
Używanie alkoholu	-0,375	-0,337
Używanie ekstazy	-0,353	0,032
Używanie konopi	-0,235	-0,254
Używanie leków uspokajających/nasennych	-0,704	-0,046
Używanie halucynogenów	-0,386	0,014
Używanie heroiny, metadonu	-0,522	-0,132
Podsumowanie modelu		
R	0,45	0,36
Chi-kwadrat	188,91	103,90
df	85	64
p	<0,001	0,001
R(Y X)	0,098	0,018
Sfery przystosowania osobistego		
Relacje z innymi	-0,697	-0,563
Relacje rodzinne	-0,720	0,014
Stosunek do siebie	-0,744	0,396
Dążenia i cele	-0,662	0,441
Doświadczane problemy	-0,668	-0,129

nizm pokazuje zależności pomiędzy przystosowaniem osobistym w sferach relacji z innymi oraz dążeń i celów ze strategiami radzenia sobie poprzez podejmowanie działań agresywnych i strategii religijne negatywne (Tabela 8.3, Rysunek 8.3 i 8.4).

- Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z:

- wysokim nasileniem poszukiwania wsparcia społecznego

- niskim nasileniem sięgania po leki

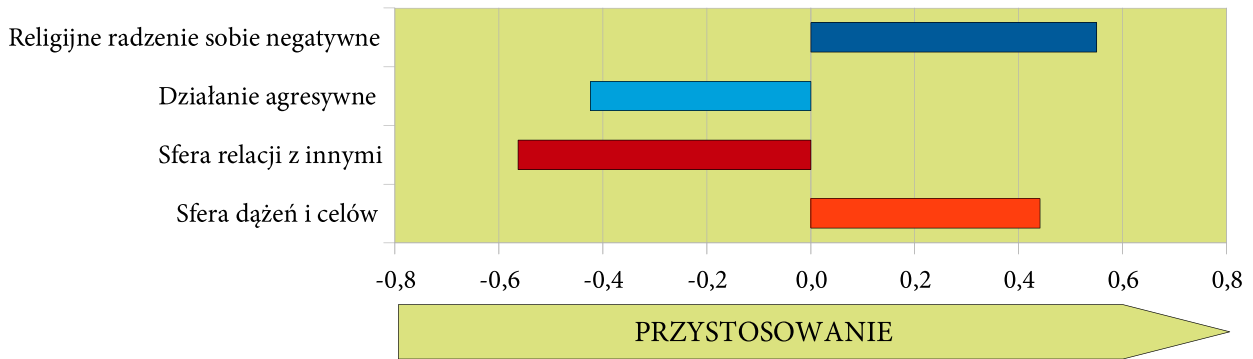
- niskim nasileniem sięgania po narkotyki (heroinę, metadon).

- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferze dążeń i celów kosztem przystosowania w sferze relacji z innymi współwystępuje z :

- wysokim nasileniem religijnego radzenia sobie negatywnego

- niskim poziomem radzenia sobie poprzez zachowania agresywne

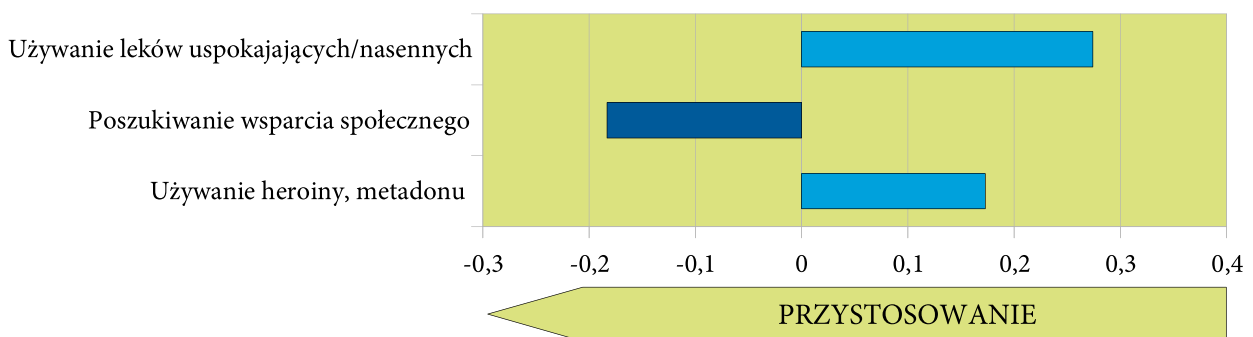
Do zasobów strategicznych, prognozujących przystosowanie osobiste nieletnich, które wyja-

Rysunek 8.4. Zależności między zasobami strategicznymi a przystosowaniem osobistym w sferze relacji z innymi oraz dążeń i celów w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.4. Zasoby strategiczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	132,68	4,38		30,27	<0,000
Używanie leków uspokajających/nasennych	4,19	0,78	0,27	5,39	<0,000
Poszukiwanie wsparcia społecznego	-0,65	0,17	-0,18	-3,75	<0,000
Używanie heroiny, metadonu	3,57	1,05	0,17	3,41	0,001
Podsumowanie modelu: $F(3;347) = 25,39$; $p < 0,001$; $R = 0,42$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,17					

Rysunek 8.5. Zasoby strategiczne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wykres wag beta dla modelu regresji

śniają 17% wariacji, należą: używanie leków uspokajających i/lub nasennych, poszukiwanie wsparcia społecznego, używanie heroiny i metadonu.

Współczynnik korelacji (R) jest równy 0,42 co wskazuje na średnie nasilenie związku zachodzącego pomiędzy wskazanymi zasobami strategicznymi a przystosowaniem osobistym nieletnich.

- Wysoki poziom przystosowania osobistego prognozuje:
 - poszukiwanie wsparcia społecznego
 - brak zachowań związanych z przyjmowaniem środków psychoaktywnych typu: leki nasenne,

uspokajające i narkotyki (Tabela 8.4, Rys. 8.5).

8.3. PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE A ZASOBY STANU W GRUPIE NIELETNICH

Zmienne kanoniczne wyjaśniają mechanizmy interakcji pomiędzy zasobami stanu a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich.

Pierwszy mechanizm ujmuje związek pomiędzy wszystkimi opisywanymi sferami przystosowania społecznego a znaczeniem nadawanym zasobom stanu, jakością życia w wymiarze zdrowia

Tabela 8.5. Związki między zasobami stanu a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki korelacji kanonicznej

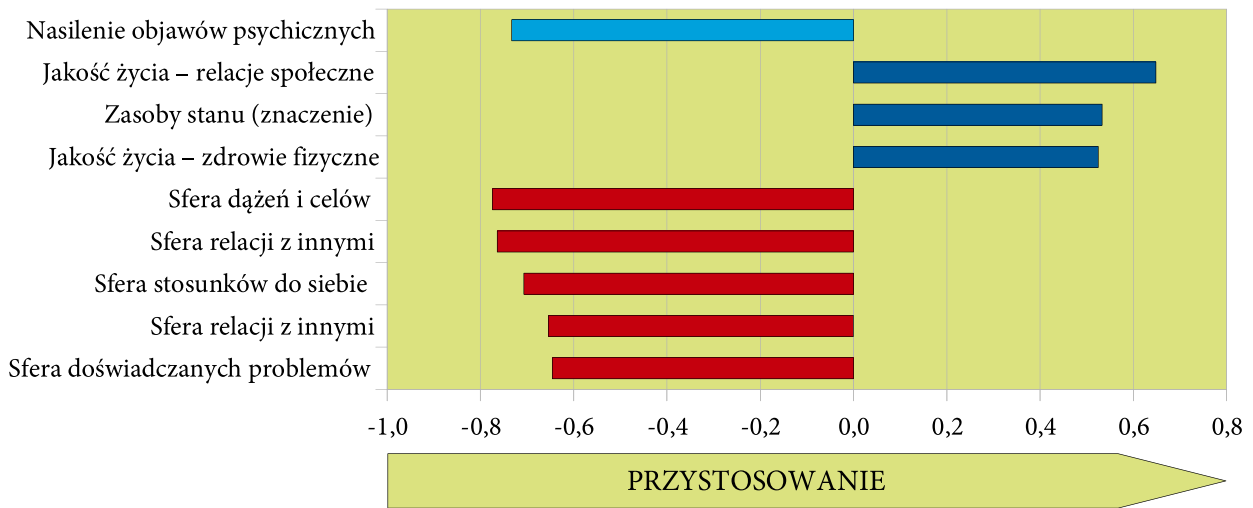
Zasoby stanu	I.	II.
Płeć	0,197	-0,470
Wiek	-0,386	-0,307
Wykształcenie	-0,176	-0,155
Praca	0,305	0,231
Zasoby stanu (znaczenie)	0,533	0,155
Zasoby stanu (zysk)	0,378	-0,052
Zasoby stanu (utrata)	-0,348	-0,139
Spostrzeganie oceny społecznej typu: pewny siebie-dominujący	0,242	0,208
Spostrzeganie oceny społecznej typu: arogancki-wyrachowany	-0,058	0,037
Spostrzeganie oceny społecznej typu: zimny-nieczuły	-0,297	-0,067
Spostrzeganie oceny społecznej typu: powściągliwy-introwertywny	-0,394	-0,223
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany-uległy	-0,062	0,137
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezrozumiały-szczery	0,111	0,080
Spostrzeganie oceny społecznej typu: ciepły-zgodny	0,160	0,311
Spostrzeganie oceny społecznej typu: towarzyski-ekstrawertywny	0,387	0,318
Jakość życia – zdrowie fizyczne	0,525	-0,385
Jakość życia – relacje społeczne	0,648	0,129
Poważne choroby somatyczne	-0,074	-0,113
Poważne urazy fizyczne	-0,043	0,005
Poważne zaburzenia psychiczne	-0,134	-0,116
Niepełnosprawność	-0,185	-0,150
Nasilenie trudności somatycznych	-0,368	0,459
Nasilenie trudności psychicznych	-0,733	0,217
Podsumowanie modelu		
R	0,63	0,37
Chi-kwadrat	251,890	11,120
df	115	88
p	<0,001	0,049
R(Y X)	0,20	0,02
Sfery przystosowania osobistego		
Relacje z innymi	-0,654	0,511
Relacje rodzinne	-0,764	-0,164
Stosunek do siebie	-0,707	-0,570
Dążenia i cele	-0,774	0,103
Doświadczane problemy	-0,646	0,313

fizycznego i relacji społecznych oraz nasileniem objawów psychicznych. Drugi mechanizm pokazuje zależności pomiędzy przystosowaniem osobistym w sferach relacji z innymi (Tab. 8.5, Rys. 8.6, 8.7).

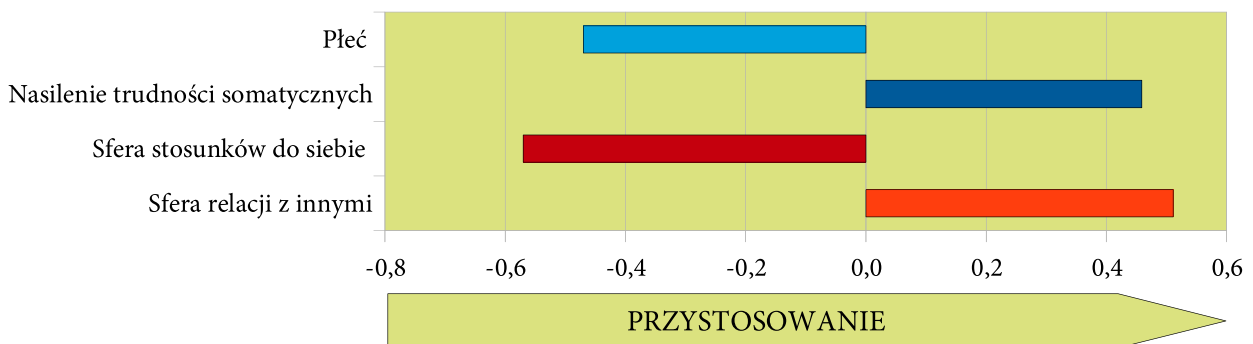
- Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz do-

świadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z:

- wysokim znaczeniem, dla osoby, zasobów stanu
- wysoką jakością życia w aspekcie zdrowia fizycznego
- wysoką jakością życia w sferze relacji społecznych

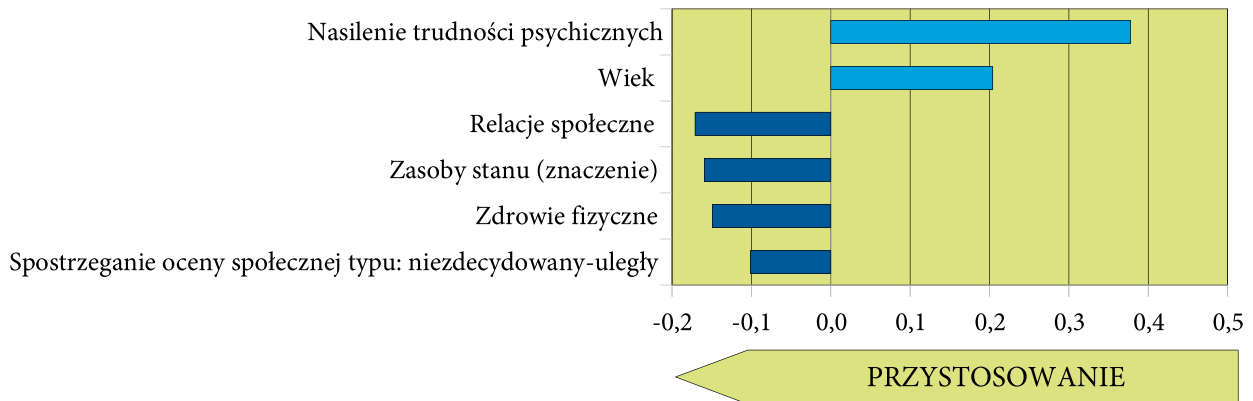
Rysunek 8.6. Zależności między zasobami stanu a przystosowaniem osobistym w pięciu sferach w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Rysunek 8.7. Zależności między zasobami stanu a przystosowaniem osobistym w sferze stosunku do siebie i relacji z innymi – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.6. Zasoby stanu najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	148,33	8,55		17,35	<0,001
Nasilenie trudności psychicznych	8,72	1,20	0,38	7,24	<0,001
Relacje społeczne	-0,91	0,32	-0,17	-2,88	0,004
Zasoby stanu (znaczenie)	-0,16	0,05	-0,16	-3,06	0,002
Wiek	0,79	0,19	0,20	4,09	<0,001
Zdrowie fizyczne	-1,36	0,51	-0,15	-2,65	0,009
Spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany - uległy	-2,99	1,49	-0,10	-2,00	0,046
Podsumowanie modelu: $F(6,258) = 30,79$; $p < 0,001$; $R = 0,65$; $R\text{-kwadrat (skoryg.)} = 0,40$					

Rysunek 8.8. Zasoby stanu najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wykres beta dla modelu regresji

→ niskim nasileniem objawów psychotycznych
Poziom przystosowania osobistego współwystępuje z:

→ płcią

Kobiety mają większe predyspozycje do wchodzenia w pozytywne relacje społeczne kosztem stosunku do siebie.

Mężczyźni mają większe predyspozycje do podtrzymywania pozytywnego stosunku do siebie kosztem przystosowania w sferze relacji z innymi.

→ objawami somatycznymi

Kobiety mają większe predyspozycje do wchodzenia w pozytywne relacje społeczne, kosztem stosunku o siebie, za co ponoszą straty związane ze sferą zdrowia somatycznego (większe nasilenie objawów somatycznych).

Mężczyźni mają większe predyspozycje do podtrzymywania pozytywnego stosunku do siebie kosztem przystosowania w sferze relacji z innymi, przy małym nasileniu objawów somatycznych.

Wśród zasobów stanu, które mają najistotniejszy wpływ na prognozowanie przystosowania osobistego nieletnich, należy wymienić: nasilenie trudności psychicznych, relacje społeczne, znaczenie nadawane zasobom stanu, wiek, zdrowie psychiczne, spostrzeżenie oceny społecznej typu: niezdecydowany – uległy.

Zasoby te wyjaśniają 40% zmienności przystosowania osobistego w grupie nieletnich. Związek pomiędzy wymienionymi powyżej zasobami stanu a przystosowaniem osobistym jest dość silny ($R=0,65$) (patrz Tabela 8.6, Rysunek 8.8).

- Wysokie przystosowanie osobiste warunkowane jest **wysokim poziomem**:
 - relacji społecznych
 - znaczenia zasobów stanu
 - kondycji fizycznej
 - spostrzeganej oceny społecznej typu niezdecydowany – uległy
- Wysokie przystosowanie osobiste warunkowane jest **niskim nasileniem**:
 - trudności psychicznych
 - wiekiem (poziom przystosowania osobistego w grupie nieletnich maleje z wiekiem).

8.4. PRYZSTOSOWANIE OSOBISTE A ZASOBY MATERIALNE W GRUPIE NIELETNICH

Zmienna kanoniczna wyjaśnia mechanizm interakcji pomiędzy zasobami materialnymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich.

Zaznacza się istotny związek pomiędzy obszarami przystosowania osobistego takimi jak: relacje z innymi, relacje rodzinne, stosunek do siebie, dążenia i cele, doświadczane problemy, a sytuacją materialną nieletnich oraz znaczeniem, pozyskiwaniem i utratą materialnych zasobów bazowych (patrz Tabela 8.7, Rysunek 8.9).

- Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach relacji z innymi, relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z:
 - dobrą sytuacją materialną

Tabela 8.7. Związki między zasobami materialnymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki korelacji kanonicznej

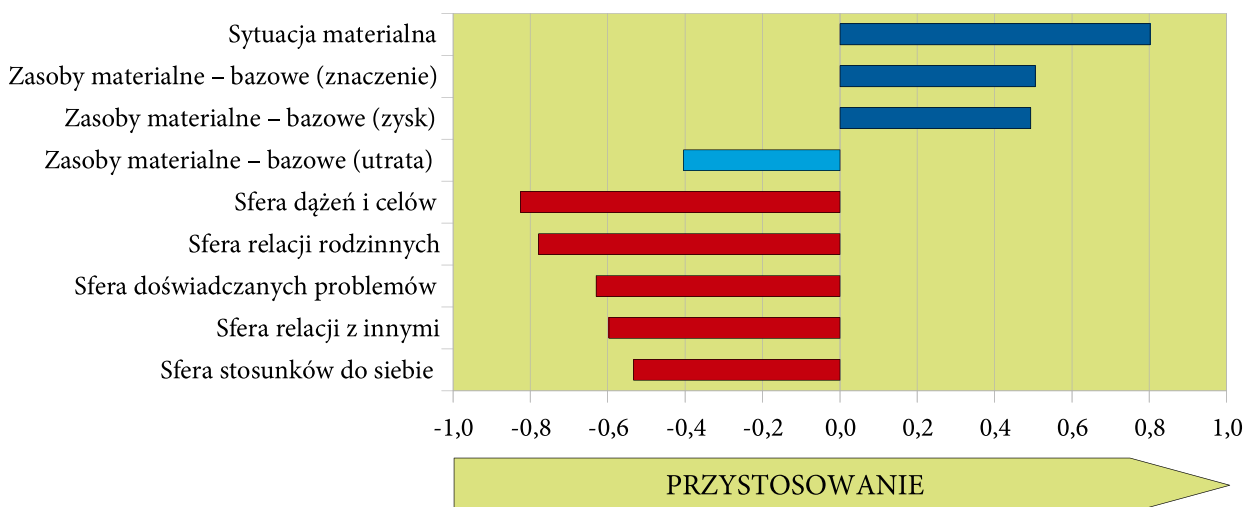
Zasoby materialne	I.
Sytuacja materialna	0,802
Zasoby materialne – bazowe(znaczenie)	0,505
Zasoby materialne – narzędzia (znaczenie)	0,251
Zasoby materialne – dla dzieci(znaczenie)	0,284
Zasoby materialne – luksusowe(znaczenie)	0,117
Zasoby materialne – bazowe(zysk)	0,494
Zasoby materialne – narzędzia (zysk)	0,381
Zasoby materialne – dla dzieci(zysk)	0,203
Zasoby materialne – luksusowe(zysk)	0,070
Zasoby materialne – bazowe(utrata)	-0,404
Zasoby materialne – narzędzia (utrata)	-0,220
Zasoby materialne – dla dzieci(utrata)	-0,394
Zasoby materialne – luksusowe(utrata)	-0,325
Podsumowanie modelu	
R	0,39
Chi-kwadrat	102,98
df	65
p	0,002
R(Y X)	0,07
Sfery przystosowania osobistego	
Relacje z innymi	-0,597
Relacje rodzinne	-0,779
Stosunek do siebie	-0,533
Dążenia i cele	-0,825
Doświadczane problemy	-0,630

- wysokim znaczeniem bazowych zasobów materialnych
 - pozyskiwaniem zasobów materialnych
 - niską utratą bazowych zasobów materialnych
- Zasoby materialne, takie jak sytuacja materialna, znaczenie bazowych zasobów materialnych i utrata bazowych zasobów materialnych odgrywają istotną rolę w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich. Wyjaśniają one 13% zmienności przystosowania osobistego (R-kwadrat skorygowany przyjmuje wartość 0,13, współczynnik korelacji $R=0,37$) (Tabela 8.8, Rysunek 8.10).
- Wysokie przystosowanie osobiste nieletnich prognozowane jest w sytuacji:
 - korzystnej sytuacji materialnej
 - nadawanego przez nieletnich znaczenia bazowym zasobom materialnym
 - niskiej utraty bazowych zasobów materialnych

8.5. PRZYSTOSOWANIE OSOBISTE A ZASOBY ENERGETYCZNE W GRUPIE NIELETNICH

Zmienna kanoniczna wyjaśnia mechanizm interakcji pomiędzy zasobami energetycznymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich.

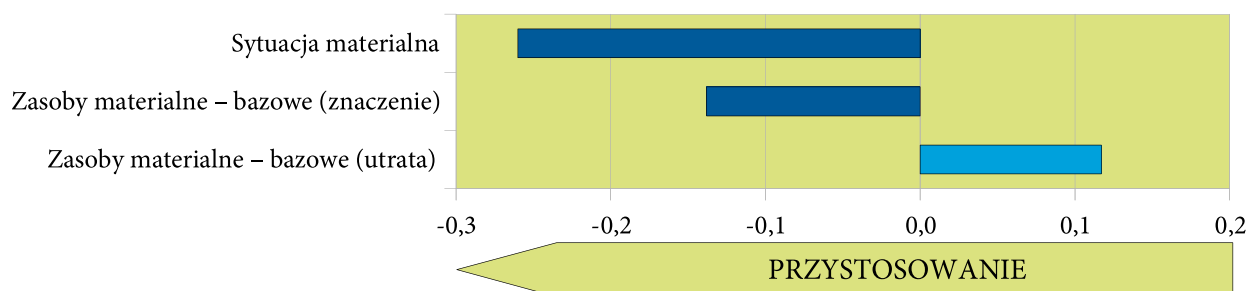
Pierwszy mechanizm ujmuje związek pomiędzy sferami przystosowania osobistego takimi jak relacje rodzinne, stosunek do siebie, dążenia i cele, doświadczane problemy a znaczeniem aktywów

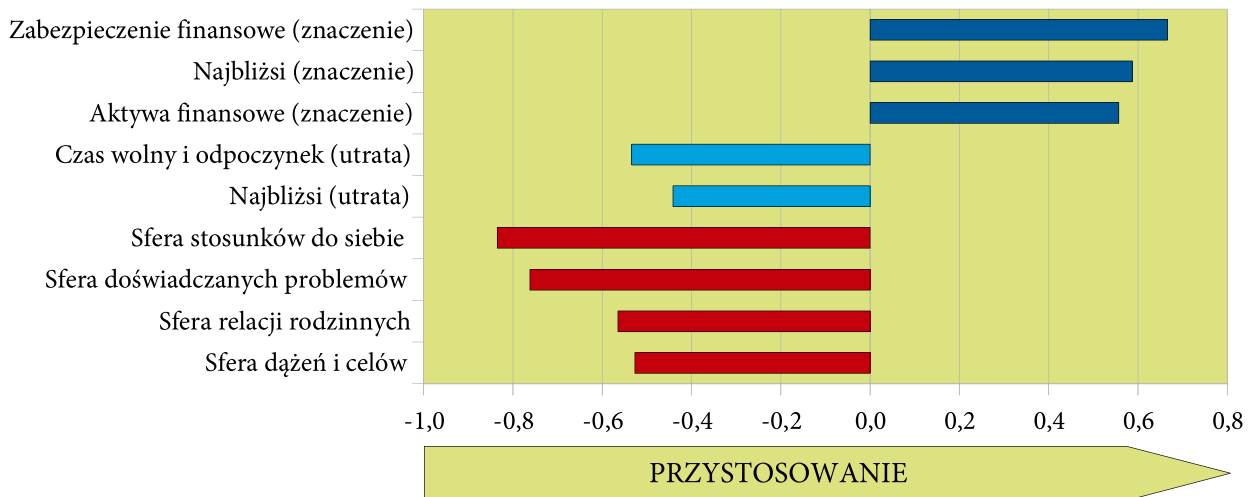
Rysunek 8.9. Zależności między zasobami materialnymi a przystosowaniem osobistym w pięciu sferach w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.8. Zasoby materialne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich – parametry modelu regresji

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	152,85	6,27		24,38	0,000
Sytuacja materialna	-3,85	0,87	-0,26	-4,41	0,000
Zasoby materialne – bazowe(znaczenie)	-3,07	1,27	-0,14	-2,41	0,017
Zasoby materialne – bazowe(utrata)	2,13	1,05	0,12	2,03	0,044
Podsumowanie modelu: $F(3; 278) = 14,51; p < 0,001; R = 0,37; R\text{-kwadrat (skoryg.)} = 0,13$					

Rysunek 8.10. Zasoby materialne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wykres beta dla modelu regresji**Tabela 8.9.** Związki między zasobami energetycznymi a dziedzinami przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wyniki korelacji kanonicznej

Zasoby energetyczne	I.	II.
Jakość życia – środowisko	0,346	0,405
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(znaczenie)	0,557	0,087
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(znaczenie)	0,666	0,218
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(znaczenie)	0,393	0,199
Zasoby energetyczne – najbliżsi(znaczenie)	0,587	0,180
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(znaczenie)	0,292	-0,062
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(zysk)	0,221	0,421
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(zysk)	0,255	0,552
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(zysk)	-0,061	0,675
Zasoby energetyczne – najbliżsi(zysk)	0,287	0,468
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(zysk)	0,152	0,393
Zasoby energetyczne – aktywa finansowe(utrata)	-0,277	-0,290
Zasoby energetyczne – zabezpieczenie finansowe(utrata)	-0,385	-0,039
Zasoby energetyczne – czas wolny i odpoczynek(utrata)	-0,534	-0,046
Zasoby energetyczne – najbliżsi(utrata)	-0,442	-0,035
Zasoby energetyczne – siła i czas do pracy(utrata)	-0,196	-0,169
Podsumowanie modelu		
R	0,45	0,3
Chi-kwadrat	150,896	80,404
df	80	60
p	<0,001	0,04
R(Y X)	0,08	0,02
Sfery przystosowania osobistego		
Relacje z innymi	-0,325	-0,390
Relacje rodzinne	-0,565	-0,599
Stosunek do siebie	-0,835	0,194
Dążenia i cele	-0,527	-0,627
Doświadczane problemy	-0,762	-0,113

Rysunek 8.11. Zależności między zasobami energetycznymi a przystosowaniem osobistym w czterech sferach w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

finansowych, znaczeniem zabezpieczenia finansowego, znaczeniem zasobów energetycznych po stronie najbliższych, utratą czasu wolnego i odpoczynku, utratą zasobów energetycznych u najbliższych (Tabela 8.9, Rysunek 8.11).

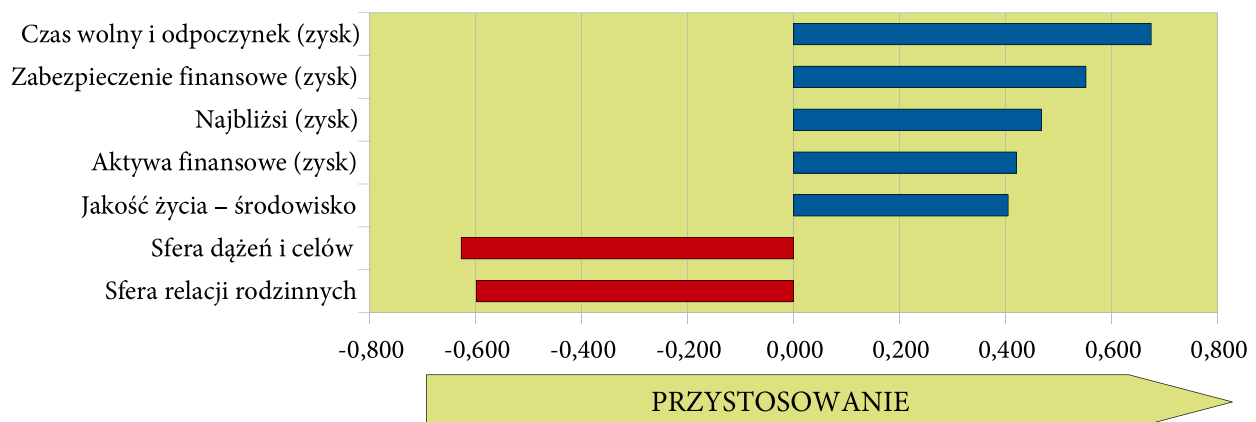
Drugi mechanizm wyjaśnia zależności pomiędzy przystosowaniem w sferze relacji rodzinnych oraz dążeń i celów a czynnikami środowiskowymi, pozyskiwaniem aktywów finansowych, pozyskiwaniem zabezpieczeń finansowych, pozyskiwaniem czasu wolnego i odpoczynku, pozyskiwaniem zasobów energetycznych najbliższych (Tabela 8.9, Rysunek 8.12).

- Wysoki poziom przystosowania osobistego nielet-

nich, w sferach relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z **wysokim nasileniem**:

- znaczenia nadawanego zabezpieczeniom finansowym
- znaczenia zasobów energetycznych osób najbliższych
- znaczenia nadawanego aktywom finansowym

Wysoki poziom przystosowania osobistego nieletnich, w sferach relacji rodzinnych, stosunku do siebie, dążeń i celów oraz doświadczanych problemów, współwystępuje w istotny sposób z **niskim nasileniem**:

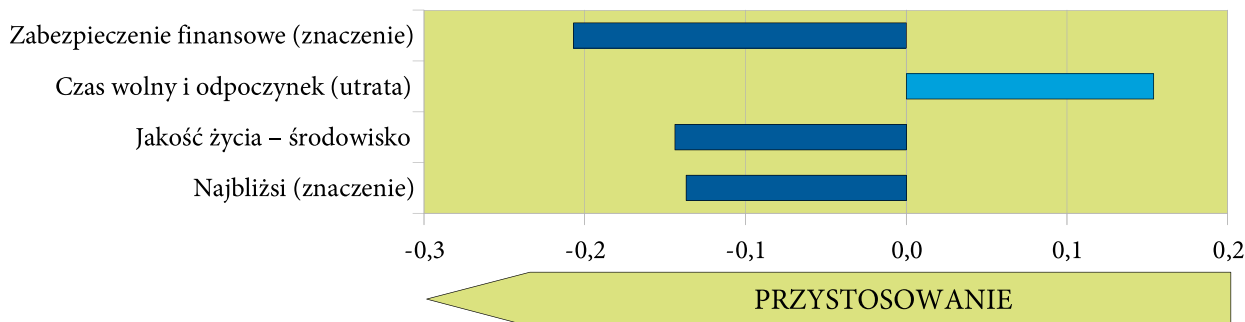

Rysunek 8.12. Zależności między zasobami energetycznymi a przystosowaniem osobistym w sferze dążeń i celów oraz relacji z innymi w grupie nieletnich – wyniki analizy kanonicznej

Tabela 8.10. Zasoby energetyczne najważniejsze w przewidywaniu przystosowania osobistego w grupie nieletnich – parametry

	B	Błąd standardowy	Beta	t	Istotność
(Stała)	167,27	8,39		19,94	0,000
Zabezpieczenie finansowe (znaczenie)	-4,35	1,30	-0,21	-3,35	0,001
Czas wolny i odpoczynek (utrata)	2,80	1,02	0,15	2,76	0,006
Czynniki środowiskowe	-1,36	0,53	-0,14	-2,56	0,011
Najbliżsi (znaczenie)	-2,48	1,11	-0,14	-2,23	0,027

Podsumowanie modelu: $F(4; 279) = 13,38$; $p < 0,001$; $R = 0,40$; R -kwadrat (skoryg.) = 0,15

Rysunek 8.13. Zasoby energetyczne najważniejsze dla przystosowania osobistego w grupie nieletnich – wykres wag beta dla modelu regresji.

- utraty czasu wolnego i odpoczynku
- utraty zasobów energetycznych najbliższych.
- Wysoki poziom przystosowania osobistego w sferach relacji rodzinnych oraz dążeń i celów współistnieje z wysokim nasileniem;
 - pozyskiwania czasu wolnego i odpoczynku
 - pozyskiwania zabezpieczeń finansowych
 - pozyskiwania zasobów energetycznych od najbliższych
 - pozyskiwania aktywów finansowych
 - pozyskiwania czynników środowiskowych

Do zasobów energetycznych istotnych dla prognozowania przystosowania osobistego nieletnich zalicza się: znaczenie nadawane zabezpiecze-

niu finansowemu, utratę czasu wolnego i odpoczynku, czynniki środowiskowe, znaczenie zasobów energetycznych najbliższych.

Wymienione zasoby energetyczne wyjaśniają 15% wariancji przystosowania osobistego. Współczynnik korelacji (R) równy 0,40 (Tabela 8.10, Rysunek 8.13).

Wysokie przystosowanie osobiste można prognozować w sytuacji:

- wysokiego znaczenia nadawanego zasobom finansowym
- wysokiego natężenia czynników środowiskowych wzmacniających jakość życia
- niskiej utraty czasu wolnego i odpoczynku

ROZDZIAŁ IX: REKOMENDACJE

9.1. REKOMENDACJE DOTYCZĄCE KSZTAŁTOWANIA ZASOBÓW PRZYSTOSOWAWCZYCH

Rekomendacje będą odnosiły się do postulatów zawartych w części teoretycznej raportu:

- Postulat I: W strategiach resocjalizacyjnych należy uwzględnić znaczenie kapitału adaptacyjnego niedostosowanych społecznie jednostek – m. in. nieletnich, aktualnych więźniów i byłych więźniów.
- Postulat II: Strategie poprawcze powinny uwzględniać uczenie kompetencji dotyczących wykorzystywania przez niedostosowane społecznie osoby posiadanych zasobów do odbudowywania poniesionych strat i/lub zwiększania posiadanych zasobów.
- Postulat III: Działalność resocjalizacyjna powinna być ukierunkowana na to, aby niedostosowane społecznie jednostki przyswoiły sobie umiejętność podejmowania decyzji w zakresie oceny i wyboru adekwatnych zasobów do radzenia so-

bie z wymogami sytuacyjnymi.

Każdy z przedstawionych postulatów odnosi się do zasobów, jakimi jednostka powinna dysponować, aby mogła prawidłowo funkcjonować zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym. Dlatego rekomendacje będą się odnosiły do czterech typów kapitału – materialnego, osobistego, stanu, energii. Najwięcej referencji będzie odnosiło się do zasobów podmiotowych. Wynika to z dwóch przesłanek. Po pierwsze, zasoby podmiotowe decydują o dystrybucji pozostałym kapitałem i o podejmowaniu różnego rodzaju zachowań. Z tego względu w części empirycznej raportu zasoby podmiotowe były analizowane w aspekcie zasobów zarządzających i w kontekście zasobów strategicznych (strategie radzenia sobie z problemami). Po drugie, przeprowadzona analiza statystyczna wskazuje, że zasoby podmiotowe tłumaczą znacznie większy procent wariacji zjawiska, jakim jest przystosowanie osobiste.

REKOMENDACJA I:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na zwiększanie poczucia koherencji (podmiotowego zasobu zarządzającego) poprzez kształtowanie większego poziomu:

- zrozumiałości otaczającego świata
- zaradności w różnych okolicznościach życiowych
- sensowności realizowanych działań.

REKOMENDACJA II:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na zwiększanie poczucia własnej skuteczności (podmiotowego zasobu zarządzającego) poprzez:

- ↓ zmniejszanie liczby sytuacji trudnych
- ↓ zmniejszanie liczby porażek
- ↑ zwiększanie liczby sukcesów

REKOMENDACJA III:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na zmniejszanie poczucia alienacji (podmiotowego zasobu zarządzającego) poprzez redukowanie doświadczeń związanych z odczuwaniem:

- własnej bezradności
- bezsensu społecznych i własnych działań
- anomii (apatii, zniechęcenia)
- izolacji społecznej (przypisywanie niskiej wartości celom społecznym)
- samowyobcowania (przekonanie o szkodliwości osobistych celów).

REKOMENDACJA IV:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na zmniejszanie kryzysu wartościowania (podmiotowego zasobu zarządzającego) poprzez redukowanie problemów związanych z:

- trudnościami w zakresie hierarchizowania wartości
- znaczącymi przewartościami (rezygnacja z dotychczasowych wartości)
- brakiem integracji procesów poznawczych, afektywnych i motywacyjnych składających się na wartościowanie
- trudnościami w ocenianiu i dokonywaniu wyborów na podstawie wewnętrznych standardów
- poczuciem niezrealizowania wartości.

REKOMENDACJA V:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na kształtowanie orientacji interpersonalnej (podmiotowego zasobu zarządzającego), która sprzyja podejmowaniu zobowiązań społecznych, poprzez:

↑ <u>zwiększenie liczby</u> relacji typu: • typ ciepły – zgodny • towarzyski – ekstrawertywny	↓ <u>zmniejszenie liczby</u> relacji typu: • pewny siebie – dominujący • arogancki – wyrachowany • zimny – nieczuły • powściągliwy – introwertywny

REKOMENDACJA VI:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na kształtowanie kompetencji zaradczych w sytuacjach problemowych (podmiotowych zasobów strategicznych) poprzez:

- ↑ zwiększenie nasilenia strategii typu:
 - poszukiwanie wsparcia społecznego
 - działania ostrożne
- ↓ zmniejszenie nasilenia strategii typu:
 - używanie substancji psychoaktywnych – m. in. alkoholu, leków uspakajających, narkotyków
 - działania antyspołeczne
 - działania instynktowne
 - działania unikowe
 - działania „nie wprost”
 - religijne strategie zaradcze o charakterze negatywnym (np. koncentrowanie się na praktykach religijnych)

REKOMENDACJA VIII:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na kształtowanie umiejętności w zakresie oceny zasobów materialnych – przede wszystkim w odniesieniu do:

- sytuacji materialnej (dobry status materialny sprzyja przystosowaniu)
- spostrzegania osobistych zysków materialnych (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- spostrzegania zysków materialnych u osób najbliższych (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- spostrzegania strat materialnych u osób najbliższych (czynnik niesprzyjający przystosowaniu).

REKOMENDACJA VII:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na kształtowanie umiejętności w zakresie oceny zasobów stanu – przede wszystkim w odniesieniu do:

- osiąganych zysków w zasobach stanu (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- wykształcenia (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- odczuwanych problemów psychicznych (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)
- doświadczanych trudności somatycznych (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)
- spostrzegania oceny społecznej typu:
 - * towarzyski – ekstrawertywny (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
 - * ciepły – zgodny (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
 - * niezarozumiały – szczery (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
 - * zimny – nieczuły (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)
 - * pewny siebie – dominujący (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)
 - * powściągliwy – introwertywny (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)

REKOMENDACJA IX:

Strategie służące readaptacji społecznej osób naruszających normy prawa karnego powinny być ukierunkowane na kształtowanie umiejętności w zakresie oceny zasobów energetycznych – przede wszystkim w odniesieniu do:

- zysków w zakresie czasu wolnego i odpoczynku (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- przypisywania wartości sile i czasowi do pracy (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- zysków w zakresie zabezpieczenia finansowego (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- zysków w zakresie aktywów finansowych (czynnik sprzyjający przystosowaniu)
- strat w zakresie zabezpieczenia finansowego (czynnik niesprzyjający przystosowaniu)
- strat w zakresie aktywów finansowych (czynnik niesprzyjający przystosowaniu).

ZNACZENIE ZASOBÓW PSYCHOSPOŁECZNYCH W PROGNOZOWANIU PRZYSTOSOWANIA OSÓB NARUSZAJĄCYCH NORMY PRAWA KARNEGO

Zasoby psychospołeczne mogą również posłużyć jako czynniki prognozujące przystosowanie osobiste. W drugiej części rekomendacji zostaną przedstawione takie wymiary zasobów podmiotowych (zarządzających i strategicznych), stanu, materialnych i energetycznych, na podstawie których można najtrafniej przewidywać przystosowanie osobiste w grupach, które wchodzą w konflikt z normami prawa karnego.

PROGNOZOWANIE PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO NA PODSTAWIE PODMIOTOWYCH ZASOBÓW ZARZĄDZAJĄCYCH

Nieletni:

- poczucie sensowności (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- przeżywanie aktualnych porażek (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- odczuwanie aktualnych sytuacji trudnych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- doświadczanie aktualnych sukcesów (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- poczucie anomii (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)

Aktualni więźniowie:

- poczucie nierealizowania wartości (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- doświadczanie minionych sukcesów (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- doświadczanie zysków w zasobach podmiotowych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Byli więźniowie:

- trudności z porządkowaniem systemu wartości w hierarchię (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- przeżywanie aktualnych sytuacji trudnych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- doświadczanie zysków w zasobach podmiotowych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

PROGNOZOWANIE PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO NA PODSTAWIE
PODMIOTOWYCH ZASOBÓW STRATEGICZNYCH

Nieletni:

- używanie leków nasennych i/lub uspakajających (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- używanie narkotyków – m. in. heroiny (metadonu) (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- poszukiwanie wsparcia społecznego (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Aktualni więźniowie:

- używanie leków nasennych i/lub uspakajających (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- działania asertywne (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie – tendencja odwrotna w stosunku do grupy byłych więźniów)

Byli więźniowie:

- używanie alkoholu (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- działania asertywne (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie – tendencja odwrotna w stosunku do grupy aktualnych więźniów)
- inicjowanie współpracy społecznej (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

PROGNOZOWANIE PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO NA PODSTAWIE ZASOBÓW STANU

Nieletni:

- doświadczanie trudności psychicznych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- przypisywanie wartości relacjom społecznym (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- przypisywanie wartości zasobom stanu (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- wiek (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja młodszy wiek)
- zdrowie fizyczne (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja lepsze zdrowie)
- spostrzeganie oceny społecznej typu niezdecydowany – uległy (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Aktualni więźniowie:

- doświadczanie trudności psychicznych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- wykształcenie (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wyższe wykształcenie)
- preferowanie relacji interpersonalnych typu: ciepły – zgodny (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Byli więźniowie:

- doświadczanie trudności psychicznych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- spostrzeganie zysków w zasobach stanu (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- spostrzeganie oceny społecznej typu: niezdecydowany – uległy (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)

PROGNOZOWANIE PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO NA PODSTAWIE
ZASOBÓW MATERIALNYCH

Nieletni:

- doświadczana sytuacja materialna (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wyższy status materialny)
- przypisywanie wartości podstawowym zasobom materialnym (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- spostrzeganie strat zasobów materialnych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)

Aktualni więźniowie:

- spostrzeganie zysków w podstawowych zasobach materialnych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Byli więźniowie:

- spostrzeganie zysków w podstawowych zasobach materialnych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

PROGNOZOWANIE PRZYSTOSOWANIA OSOBISTEGO NA PODSTAWIE ZASOBÓW ENERGETYCZNYCH

Nieletni:

- przypisywanie wartości zabezpieczeniu finansowemu (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- spostrzeganie strat w zasobie odnoszącym się do czasu wolnego i odpoczynku (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja niskie nasilenie)
- spostrzeganie energetycznych zasobów środowiskowych (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- przypisywanie wartości zasobom energetycznym, jakimi dysponują osoby najbliższe (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Aktualni więźniowie:

- spostrzeganie zysków w zasobie polegającym na sile i czasie do pracy (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

Byli więźniowie:

- spostrzeganie zysków w zasobie polegającym na sile i czasie do pracy (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- przypisywanie wartości zabezpieczeniom finansowym (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)
- spostrzeganie zysków w zasobach energetycznych, jakimi dysponują osoby najbliższe (pozytywnemu przystosowaniu sprzyja wysokie nasilenie)

